

Lincoln

N5-6

1933

Meltsi villa- ja riidevär-
vimise fööstus

Kaupmeestele
igasuguse villase riide
soodsaim ostu-
koht

Tartus, Pikk tn. 12, tel. 8-88.

Tartu Triikpesu vabrik

Tartus, Söögiturg 4, telef. 2-22 ☎ soovitab oma kõrgeväärtuslikke

kaubamärgiga
varustatud

kraesid

„Chic“
„Genf“

„Salome“
„Smoking“

„Elegant“
USA 108 ja 249 jne.

Müügil kõikides paremates pudu- ja pesu-ärides üle riigi. — Nõudke ja tarvitage
meie märgiga varustatud kaupa, siis veendute selle hääduses ja elegantsuses.

O L I O N

ILLUSTREERITUD KUUKIRI / NELJAS AASTAKÄIK

Jaan Kärner

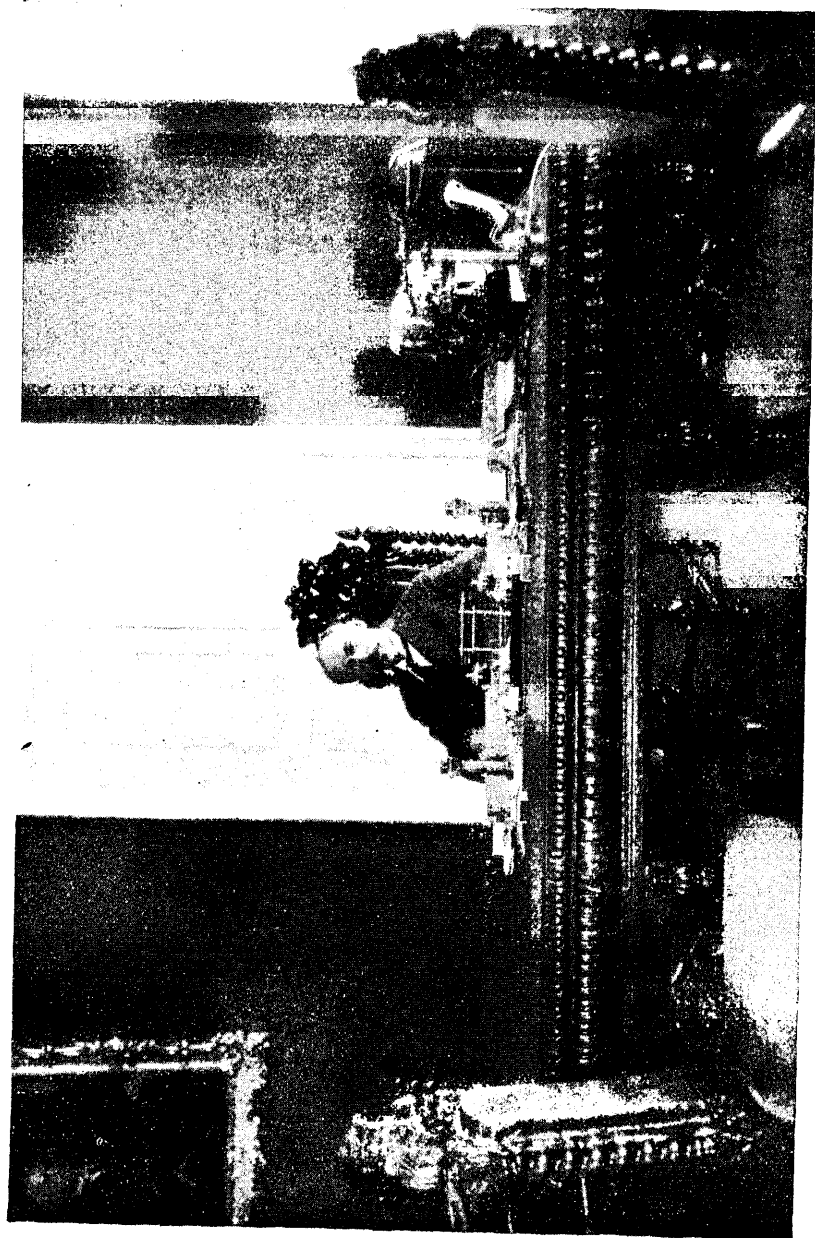
Suvistelaupäeva õhtul

*Issand Seebaot on laotand oma kuue
üle haljusesse uppund kauge maa.
Seisatavad loomad kaevu ääres juues,
vahib avasui neid väike inimraas.*

*Tume purpur hõõgub ladvastiku taga,
puude all on hämarus kui sametist.
Roidund sammudel töömehi tuleb ametist,
köögis pereema neile toitu jagab.*

*Harvu kevadtähti ülalt alla vilgub,
harrast nukrust levib nendest, otsatut.
Okstelt tasakesi udupiisku tilgub,
vaikib viimati ka kaevul naiste jutt.*

*Ju kui sauna leilis pestud päeva rist,
saabub majja püha õhtu, suur ning väärisk.
Kogu loodus vaikib nii, et aia ääres
oleks nagu kuulda rohu kasvamist.*

RIIGIVANEM JAAN TÕNISSON OMA KABINETIS TOOMPEA LOSSIS

Juuni 1933

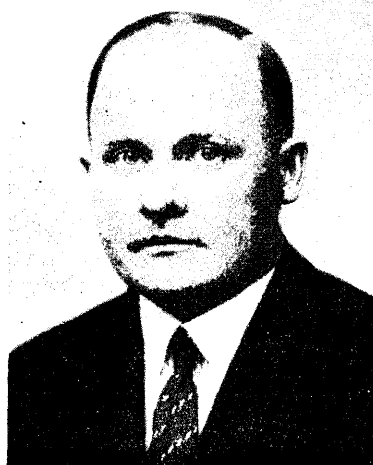

VABARIIGI VALITSUSE KOOSOLEKUTE SAAL

N. n. Valge saal Toompea lossis

R. ÖVEL
Riigisekretäri abi ja riigiraamatukogu ja riigiarhiivi direktor

K. TERRAS
Riigisekretär

KOLONEL L. JAKOBSON
Riigivanema vanem käskudeühtja ohvitser

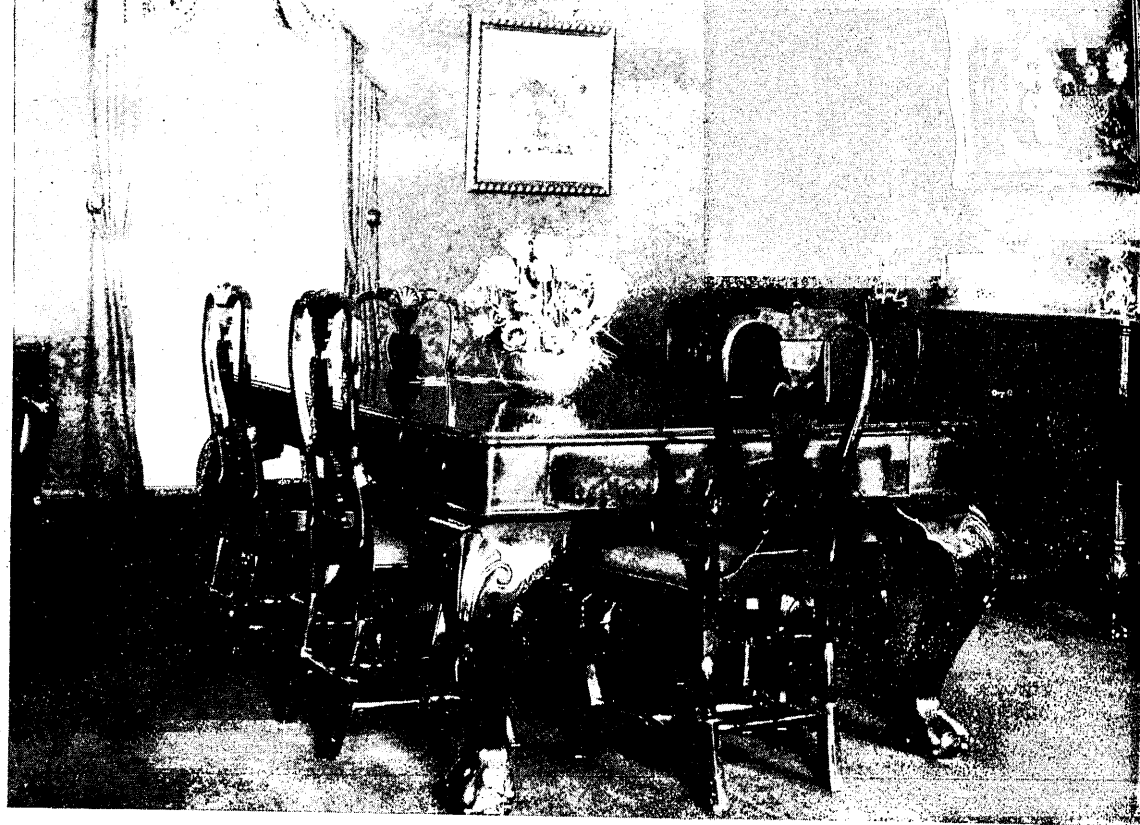

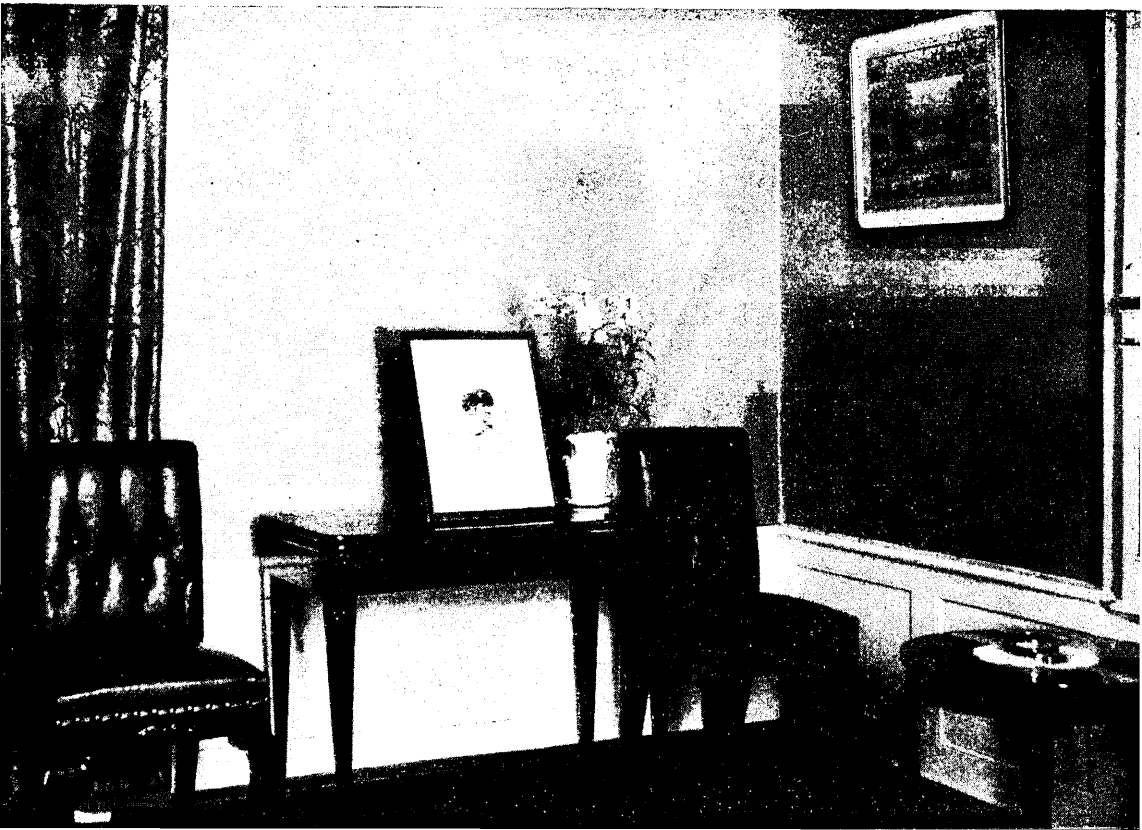
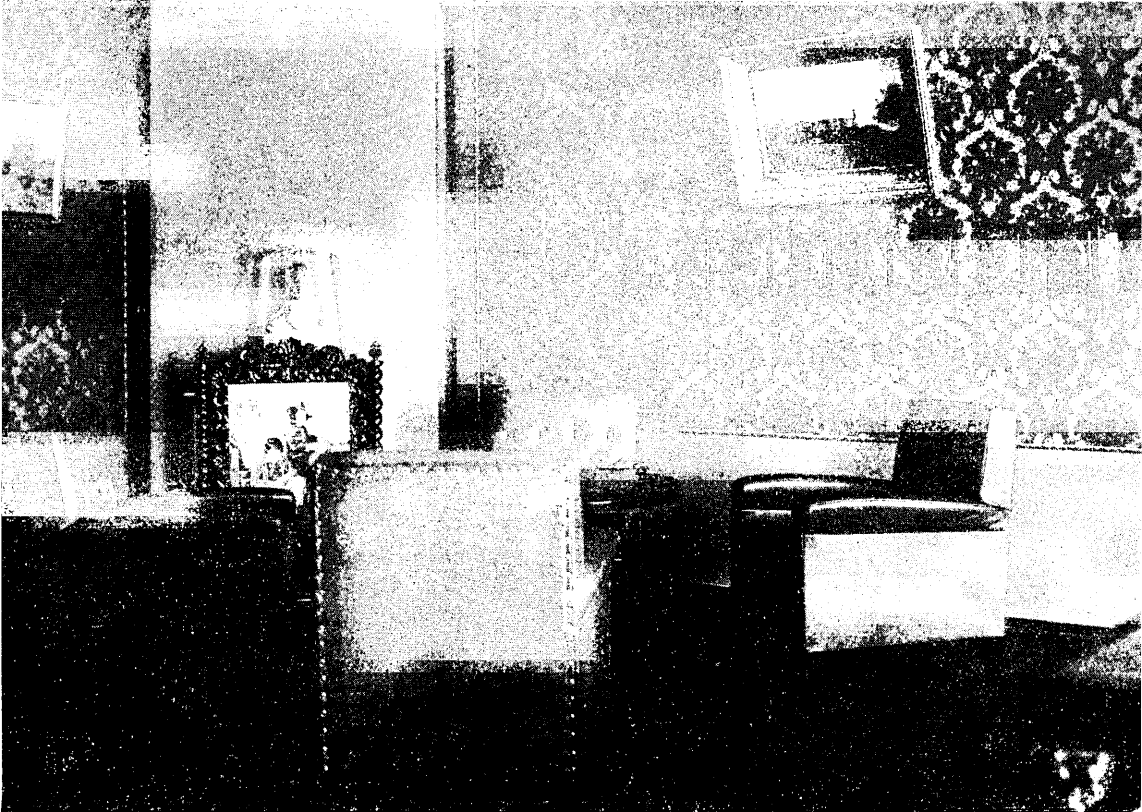
KAPTEN H. KÕRVNE
Riigivanema käskudeühtja noorem ohvitser

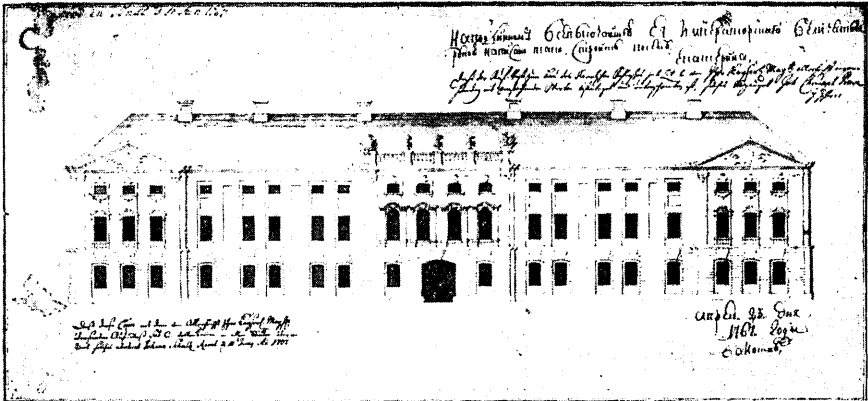
KOLONEL-LEITN. K. KANEP
Toompea lossi komendant

KATARIINA II-SE POOLT 23. IV. 1767 KINNITATUD TOOMPEA LOSSI FASSAAD

Joonise järele Tallinna Linnaarhiivis

Rudolf Kenkmann

Tallinna Linnaarhiivi abijuhat.

Jooni Toompea lossi minevikust

SEE, mida kreeka linnades oli *akropolis*, seda on Tallinnas oma asendil Toompea. Nii nimetataksegi teinekord ajalooliselt allikais meie riigi tähtsaimat kohta. Võimsalt kerkib ta üle päälinna ja ümbruskonna, tervitades juba kaugel kõiki lähenejaid ja nagu tahtes hüüda, et siia on koondatud midagi, mis ei tohi jääda kellelegi tundmatuks.

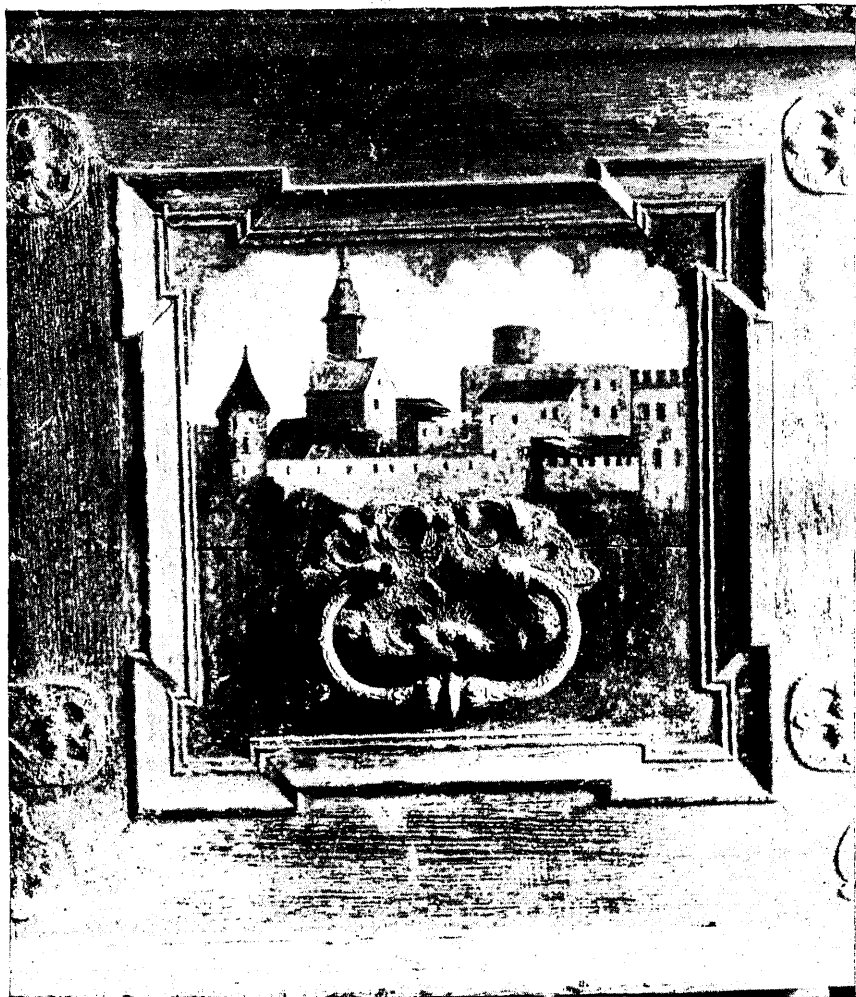
Ei leidu kogu Eestis teist sellist paika, kust oleks nõnda kaua ning pidevalt valitsetud maa üle, kus oleks tehtud nii rohkesti saatusrikkaid otsuseid ja kus oleks nii sageli peatunud riikide kõrgeimad võimukandjad, alates taani kuningate ja ordumeistritega ning lõpetades vene tsaaridega. See on vaid ammujuurdunud traditsiooni jätkamine, kui sama asukoha enesele on valinud ka meie riigipää, vabariigi valitsus ja rahvaesindus.

Ent pole kahtlust, et Toompea tähtsus maa ajaloos ulatub palju kaugemale mineviku hämarusse, kui seda lubavad jälgida kirjalikud teated. Uusimad arheoloogilised uurimused tõendavad, et asustuskeskus Tallinna lahe rannikult on ligi 2000 aastat vana. Siinsed sadamapaigad etendasid juba vanemast rauaajast päälle tähtsat osa meie maa väliskaubanduslikes suhtes.

Endastmõista hakati kohe ümbruskonna asustamise järele Toompea kaljuküngast kasutama kaitseks vaenlaste vastu. Niiviisi pandi alus eestlaste mutslinna Lindanisele, mille taanlased 1219-nda a. suvel maabudes siit eest leidsid.

Polnud mingi juhus, et taanlased, nagu usaldusväärne Läti Henriku kroonika jutustab, kõigepäält okupeerisid just Toompea järsu kaljukünka. See oli võtmeks, mis neile avas kogu ümbruskonna, võimaldas selle vallutamise, pärastise vaashoidmise ning valitsemise. Nii on see üldiselt jäänud tänapäevani. Kes suudab oma lipu viia Pika-Hermani torni, see on vastuvaidlematu maa peremees.

Vanasti, kui veel ei tuntud mõjuvaid tulirelvu, oli Toompea loodud kindluseks. Ümbritsetud kolmest küljest ligipääsmatult järsu paaseinaga ja neljandal poolt kunstlikult kergesti suletav — sellisena ei lubanud muistne sõjatehnika mõeldagi tema vallutamisele jõuga. Seda teadsid reevellased, kelle kindlustatud ko-

TALLINNA TOOMPEA ROOTSI AJA LÖPUL

Pilt säilinud Tallinna Linnaarhiivis vanal laekal aastast 1688

haks oli Toompea-Lindanise. Kuid see ei jäänud teadmatuks ka kaugel võõrsil elutsevaile taanlasile. Tuli tegutseda ootamatult. Vaevalt saab Lindanise vallutamist taanlaste poolt võitluseta a. 1219 teisiti seletada, kui täielise ootamatusega.

Kuid üllatusest hoolimata ei kaotanud reevellaste vanemad peäd, vaid oskasid tekkinud olukorda õieti hinnata. Nad teesklesid sügavaimat alistumist, tulid rahuettepanekuga taani laagrisse ja lasksid end ristida. Kõik vaid selleks, et võita aega maleva kogumiseks ja varitseda parajat momenti.

Soodus hetk saabuski kolmanda päeva õhtul. Kui mitte kõik viimseni, siis vähemalt suurem osa taani väge, oli nähtavasti suvise palavuse tagajärjel laskunud kaljuse kerisena hõõguvalt Toompealt alla mere lähedale tasandikule, kus jahedam ning mõnusam ja lõonud sinna oma laagri üles.

Reevellaste sõjakavalus õnnestus alul veel paremini kui taanlastel varemalt. Viimastele tuli kallaletung täiesti ootamatult. Ainult kuninga vasalli — Rügeni vürsti Wizzlawi — uute jõududega põgenevatele taanlastele abiks astumine tõi eestlastele saatusliku kaotuse.

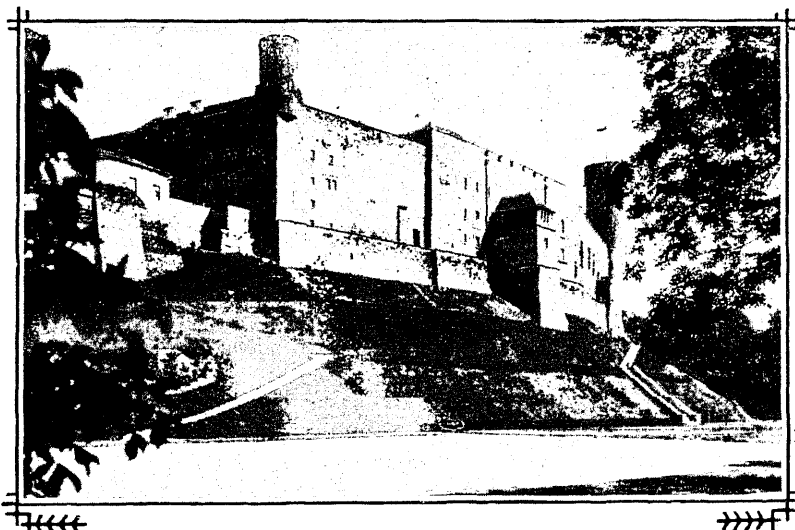
Taanlased ja nendega alul võistlev Mõõgavendade ordu olidki, kes panid aluse Toompea lossile kui sellisele. See sündis 13-nda sajandi teisel veerandil. Pikkpäale hävitati endine Lindanise uute ehituste ja kindlustustega jäljetult. Muust Toompeast eraldati umbes trapetsikujuline edelanurk. See piirati tugeva ringmüüri, mille igal neljal nurgal asetses üks torn. Viimastest ehitati kõige võimsamaks 45,6 meetri kõrgune Pikk-Herman, mis oma lõplikus kujus samuti nagu teisedki tornid ja ringmüür valmisid alles hiljem. Väljastpoolt ümbritses ringmüüri põhjas ja idas kuiv kaitsekraav, mille sügavust ja laiust uurijad hindavad umbes 15 meetrile.

Seda niiviisi eraldatud ning kindlustatud Toompea edelaosa nimetati keskajal *Väikseks linnuseks*. Tema vastandi moodustas Toompea ülejäänud osa nn. *Suur linnus*, mida samuti piiras ringmüür nagu Väikest linnustki. Sissekäik Väiksesse linnusesse üle kaitsekraavi, tõstesilla ja värava kaudu tuli kagutorni, nn. *Stuir den Kerli* (s. t. „Tõrju vaenlast!”) juurest.

Kirjeldatud Väikest linnust nimetabki rahvas tavaliselt Toompea lossiks. Selles leiduvaist ehitusist huvitab meid käesolevas kirjutuses kõige enam praegune riigivanema asukoht või Toompea loss kitsaimas mõttes.

Selle vanadus küünib kõiges 14½ sajandini. Kuid tal on 2 eelkäijat. Esimene neist oli ehitatud taanlaste poolt, asetses Väikse linnuse läänepoolse müüri ääres praeguse riigikoguhoone ja Pikk-Hermani vahel. Vastavas ainealises erikirjanduses nimetatakse seda kahekülgse välistrepiga, arvatavasti kahekordset ehitust tavaliselt *palas'eks* (ka *pallas'eks*). Ta oli määratud asehalduri (õigemini *päämehe* — *capitaneuse*) asukohaks. Palase müüri jäänused tulid a. 1922 ehitustööde puhul ettevõetud kaevamistel hulga maad allpool praegust lossioue pinda päevavalgele.

Kui Tallinna a. 1346 oli läinud saksa ordu valdusesse, rajas viimane praeguse riigikoguhoone kohale uue, palasest palju tugevama konventihoone — orduvendade kloostrerasmu. See oli massiivne neljatiivaline kiviehitus, arvatavasti kahekordne. Keskel oli tal nelinurkne sisehoov. Ordu languse järele läks ordu kon-

TOOMPEA LOSS

Tallinna

vendihoone (teda võiks nimetada ka „Vähimaks linnuseks ehk lossiks”) kohaliku rootsi kindralkubeneri, kubeneri ja asehalduri valdusse ja muudeti viimaks 18-nda sajandi lõpu poole vene võimude poolt vanglaks, milles istunud mitmed meie tuntud tegelased revolutsionäridena, ja mis põletati alles 1917-nda a. revolutsiooni ajal.

Praeguse riigivanemalossi ehitamise kavatsus kerkis kindlasti päevakorraile a. 1766. Mainitud aasta 11-ndal novembril andis Katariina II käsu, milles nõuab Eestimaa rüütelkonna, aadli ja linnakodanikkude poolt uue lossi ehitamist vana, kõlbmatuks muutunud lossi asemele. Pikemas sissejuhatuses näidatakse, et kindralkubeneri lossi ehitamine on samuti Eestimaa elanike eneste huvides, nagu teiste:ki provintssides, ja siis lisatakse: *Meie oleme väga kaugel sellest, et soovida ja tahta, et meie Eestimaa vürstkonda (Fürstenthum) peaks koormatama kohustusega, püstitada tore hoone, vaid meie tahtmine ja käsk seisab õigupoolest selles, et vürstkond, vastavalt oma sisemistele jõududele, võimisele ja saadavale tulule, seaks oma kubermangu lossi sellisesse korda, et see oleks sünnis kindralkubeneri elu- ning asukohaks ja auks provintssile.*

Keiserliku käsu viimses osas on seega antud püstitava lossi iseloom ning ühtlasi määratud (nagu juba käsu algosaski tähendatud), et selle ehitamine ja ülalpidamine peab sündima Eestimaa enese kulul. Viimane asjaolu põhjustas ehitatava lossi äärmise lihtsuse ja töö pikalevenimise.

Kuna oli karta tunduvaid koormatusi, siis Tallinna linn, toetudes oma privileegidele, püüdis päälepanud kohustustest igateviisi kõrvale põigelda. 28-ndal novembril s. a. raat saatis keisrinna pika palvekirja (supliigi), mille eesmärgiks oli täieline vabanemine lossi ehitamise kohustusest. Seda põhjendati linna raske tulundusliku seisundiga, kuid muu hulgas ka leskede ja vaeslaste rohkusega (!) Tallinnas. Samuti võivat kooskõla — „harmoonia” — linna ja maa vahel uute koormatuste tagajärjel kannatada.

Kuid Tallinna magistraadi osalt väga otsitud ning omapärased argumendid ei suutnud kõigutada lossi pehmemadagi keisrinna esialgseid nõudmisi. Tahes või tahtmata, linn oli sunnitud koos maaga võtma osa Toompea lossi ehitamisest, jändes kokkuleppel rüütelkonnaga $\frac{1}{8}$ kuludest.

23-ndal apr. 1767 kinnitas Katariina II rüütelkonna poolt esildatud lossi põhi- ja fassaadi plaanid (vt. joonis). Uus loss ehitati keskaegse Väikse linnuse idamüüri asemele, milleks vastav osa ühes kagutorniga lammutati. Väikest linnust Suurest eraldav kuiv kaitsekraav täideti ning tasandati lõplikult. Ehitus sai senistel teadetel valmis alles a. 1788, ületades seega keisrinna poolt määratud 4-aastase tähtaiga umbes viiekordselt (!).

Kahjuks pole meil tänini veel teada lossi ehitusprojekti ja plaanide autor. Säilinud arvetest selgub vaid niipalju, et alul juhatas ehitustöid, major Hermann v. Kaulbars ja pärastpoole ehitus- ning müürseppmeister Nicolaus Pauly.

Kuigi endise kubeneri, praeguse riigivanema lossi näotuse, eriti ta fassaadi stiililageduse üle on nurisetud, on meil siiski huvitav tutvuda lossi ehituslooga, mis iseloomustab tolleaegse Eesti kubermangu majanduslikku kui ka kunstilist taset ning võimeid.

1930-ndal a. tekkis tolleaegsel riigivanemal O. Strandmannil kavatsus Toompea lossi parempoolset osa, kus asus riigikantselei, riigivanema esituskorteri alla võtta.

Valitsuses leidis see mõte poolehoidu, kuna endine riigivanema esinduskorteri (n. n. Riigivanema maja Lossi platsil) selleks mitte küllalt sobiv ei leitud olevat oma pimedast vestibüül, kitsaste treppide ja ruumide sobimatu jaotuse tõttu. Riigivanema esitus- ja isiklikud eluruumid olid segi asetatud mitmel tasemel. Päälegi taheti riigikogu esimehele ametkorterit anda riigile kuuluvast hoonest, et seega vähendada riigikogu esimehe korteri päälle minevaid suuri kulusid üüri näol.

1931-sel a. tuli see Toompea lossi osa, mis riigivanema uueks esituskorteriks ettenähtud, remonteerida ja riigikantselei ümberpaigutada lossi vasakpoolsesse ossa, kus selleks vastavad ruumid vabastas Kohtu- ja Siseministeerium.

Riigivanema uue esituskorteri remondi ja sisustusega jõuti lõpule 1932-se a. kevadeks.

Esimese riigivanemana asus uude esituskorterisse elama K. Einbund.

Riigivanema esindus- ja elukorter Toompea lossis

Pilte riigi esimese kodaniku kodust Tallinnas (lk. 309—312)

1. KALEVIPOEG SOOME SEPA JUURES

Noore kunstniku Rudolf Lepvaltsi maaling riigivanema korteri trepp-kojas Toompea lossis

2. VESTIBÜÜL RIIGIVANEMA KORTERIS TOOMPEA LOSSIS

3. KABINETT RIIGIVANEMA KORTERIS

Seinal riigivanemate pronksist reljeef-portreed. Ses ruumis välisriikide saadikud esitavad riigivanemale oma volikirjad

4. SALONGE RIIGIVANEMA ESITUSKORTERI OSAS

Laul Hoffmann'i maaling „Talupoeg“

5. FRAGMENT RIIGIVANEMA SÖÖGITOAST TOOMPEA LOSSIS

6. RIIGIVANEMA SÖÖGITUBA ESITUSKORTERIS TOOMPEA LOSSIS

7. NURK RIIGIVANEMA KORTERI SALONGIST

Seinal ovaalses ruumis Winterhalteri maaling. Teine portree — Neff'ilt

8. SALONG RIIGIVANEMA KORTERIS TOOMPEA LOSSIS

Praegused riigivanema esituskorteri alla kuuluvad ruumid olid vene ajal kubernerite kasutada. Riigivanema kabinetis töötas kuberner, pääle 1917-nda a. revolutsiooni aga J. Poska, Eestimaa kubermangu komisarina. Samas töötas enamlaste ajal Anvelt. Hiljem *Asutava kogu* esimees.

Praeguses valitsuse koosolekute ruumis (n. n. *Valges saalis*) pidas omi koosolekuid *Maapäev* ja hiljem *Asutav kogu*.

Praeguses riigivanema söögitoas asus kubernerite ajal kodune kabeel (palvetuba). Eesti ajal pidas sääl omi koosolekuid Ajutine valitsus.

Rudolf Kenkmann

VHETEISTKÜMNETHANDEPÄINE ÜLDKOOR IX-NDAL ÜDLAULUPEOL

Eesti X-nes üldlaulupidu

23-ndast — 25-nda juunini Tallinnas, Eesti Vabariigi pealinnas leiab aset X-nes Eesti rahvuslik üldlaulupidu, ühelajal I-se Eesti muusikanädalaga ja omakultuuripidustustega. Seks puhuks koguneb vana ajaloolise Tallinna kaunile mererannale, kus asetseb kolossaalne laulupeo-väli ja laululava, üle 20.000 laulja-mängija ja vähemalt 150.000-päälise kuulajaskond. See muusikaline suursündmus oma dimensioonelt väärib tähelepanu mitte üksi kohalikust, vaid ka üldeuroopalisest perspektiivist vaadatuna. Unustamatut masslaulu, mis kõlab võidu merelainete mühaga ja haarab kuulajaskonna hingesügavusteni, on eelmistel laulupidudel ilmunud kuulama väliskülalisi igast maailmakaarest, suurel arvul aga naaberriikide muusika-publikut ja väliseestlasi Ameerikast ja teistest maailmajagudest. Sõit laulupeole ühendatakse tavaliselt Põhjamaa loodusilu ja omapärasuse lähema tundmaõppimisega.

Suurejooneline lauljate-mängijate rongikäik linna südamest laulupeo platsile lugematute orkestrite helide saatel, sadandete lippude lehvides, millele seltsib rah-

IX-ND A ÜLDLAULUPEO RONGIKÄIK VENETURUL

varõivastuse värvide kirevus, jätab vaatajaisse sügava mulje. Siin avaneb võimalus lähemalt õppida tunda Eesti rahvast tema suurel pidupäeval; kuid laulupeo ajal võõras leiab soodsa hetke lähenemiseks ka selle rahva vaimliste varasalvede juure, millest üks tähtsamaid on puht rahvuslik muusika. Selle mitmepalgelisus leiab laulupeol igakülgse väljenduse.

Juubelilaulupeol esineb 653 laulukoori ja orkestrit 20.435 laulja ja mängijaga, nendest 472 segakoori 16.200 lauljaga, 45 meeskoori 1.300 lauljaga, 20 naiskoori 816 lauljaga ja 110 puhkpilli orkestrit 2.000 mängijaga, ületades tegelaste arvult kõik senised laulupeod.

X-nda üldlaulupeo eeskava koosneb parimate Eesti heliloojate helitõist ning selle ettekannete juhtidena toimivad: prof. J. Aavik, T. Vettik, V. Nerep, J. Simm ja R. Kull, väljapaistvamaid asjatundjaid omal alal.

Laulupeoga ühel ajal peetava Eesti muusika-nädala kavas on sümfoonia ja kammermuusika kontserdid, ooperi ja oratooriumi ettekanded Eesti muusika loomingust.

Laulupeo ajal korraldatakse suurejoonelisi vabaõhu etendusi, kasutades lavana suurt — kuni 16.000 tegelast mahutavat laululava ja platsi, millele mahub korraga kuni 100.000 päältkulajat.

Viimasest Eesti üldlaulupeost on möödunud 5 aastat. See aeg on kasutatud juubelilaulupeo ettevalmistamiseks. Eriti intensiivselt ettevalmistustööd on tehtud viimasel kolmel aastal.

X-nda üldlaulupeo instruktorigid (kõrvalleheküljel)

1-ses reas: E. Vörk, A. Karafin, A. Pung, K. Tuvike. 2-ses reas: Jos. Aavik, J. Saar, K. Leinus, P. Laja. 3-ndas reas: E. Rosenberg, F. Klement, R. Ritsing, G. Ernesaks. 4-ndas reas: E. Aav, K. Pütsepp, pillikoorida instrueerijad J. Vaks ja E. Tammar.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

IX-NDAL ÜLDLAULUPEO ÜLDJUHID

Prof. Juhan Avvik

Üldrahvuslikud laulu ja muusika suurpäevad Eestis

LAULUPIDU — see on maagiline sõna, mis paneb võimsalt tuksuma iga eestlase südame. 64 aasta eest peeti Tartus esimene üldlaulupidu ja praegu on meil tulemas kümnes. See juubelilaulupidu kujuneb dimensioonidelt suurimaks ja grandioosimaks, mis Eestis seni olnud, ja haarab võimsalt ning ürgjõuliselt oma paleuslik-ülevatesses elamuste keerisesse kogu meie rahva ja riigi.

23-ndal, 24-ndal ja 25-ndal juunil toimub Eesti päälinnas Tallinnas see suur rahvuslik müsteerium — X-nes üldlaulupidu ühes mitmesuguste muusikaliste pidustustega (ooperi ja oratooriumi ettekanded, sümfoonia- ja kammermuusika kontserdid), mis pääle üldrahvusliku kõrgepinge meeleolu ja vaimustuse-sümfoonia võimaldab saada kujuka pildi niihästi meie rahvuslikust koorilaulust ja loomingust kui ka üldse helikunstilisist üritusist oma kogumuljes ja tippsaavutis. Neil päivil toimub iga eestlase hinges järjekordne uuestisünd ses õilsas puhastustules, mille leegi sütitavad rahvusliku suurmomendi kõikvõimas pulss ja ürgjõuline tunnete skaala.

Mis tingib selle üldise vaimustuse ja spontaansete elamuste kompleksi, mida laulupidu nii jõulistes lainetes liikuma paneb? Selle küsimuse vastamiseks peame pilku heitma natuke tagasi eesti ärkamisaega ja sellega tihedas ühenduses olevasse laulupidude ajalukku.

Esimese eeltingimuse rahvuslikuks ärkamiseks lõi pärisorjuse kaotamine a. 1819. Möödus aastaid ja aastakümneid enne, kui see ärkamise seeme hakkas idusid ajama üksikute ärksamate rahvapoegade südames. Aasta-aastalt suurenesid need seemned, kasvasid need idud, võrsudes lehtedeks ja oksadeks, kuid ikkagi ainult, nagu triphoone taimed — piiratult ja varjatult, sest kohalik saksa aadel, kelle val-

ÜHEKSANDA ÜLDLAULUPEO ÜLDJUHID JUHATAMAS
Ülal (vasakult): R. Kull, L. Neuman. All: A. Kasemets ja prof. J. Aavik

GRUPP
1928-NDA A.
ÜDLAULUPEO
LAULJAI

1928-NDA A.
ÜDLAULUPEO
PUBLIKUT

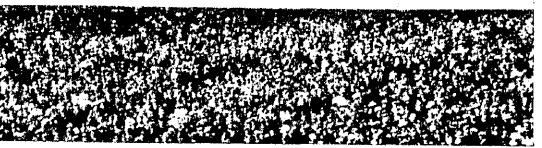
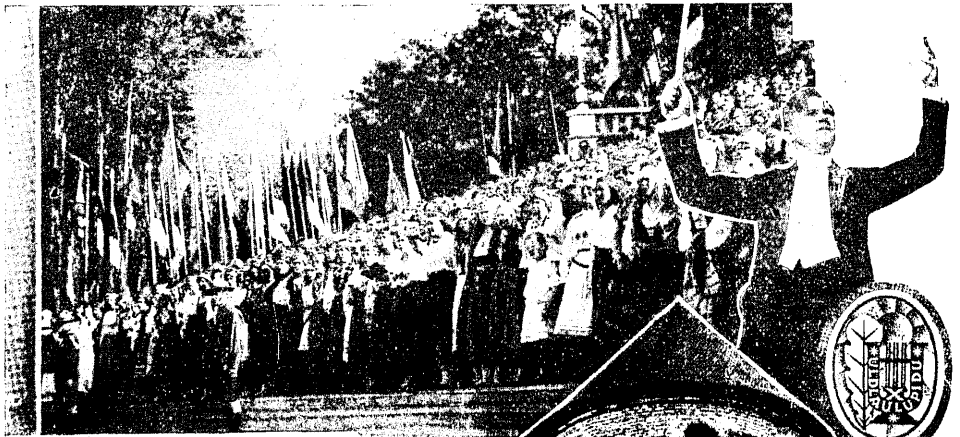

GRUPP
LAULJAI
IX-NDAL
ÜDLAULU-
PEOL

duses oli peaaegu eranditult kohapääline administratiivne kui ka kohtuvõim, samuti aga ka täielik sotsiaalne ja majanduslik ülekaal, ei tahtnud kuuldagi sellest, et äsja vabanenud orjarahvas, kes majanduslikult veel täiesti mõisniku võimuses ning sellest täieliselt sõltuv, et see töotegija element, ehk m a a r a h v a s, nagu tol ajal nimetati, tahab olla mingisugune oma ette rahvas oma vaimu ja kultuuri äratamise ja ärkamisega. Kaua hõõgus tule säde tuha all, kuni isa Jannsen — Eesti esimene elukutseline ajalehetoimetaja ja ärkamisaja rahvamees — tuli mõttele korraldada juubeli- ja tänu-laulupidu Eesti rahva pärisorjusest vabastamise 50-nda aasta tähtpäeva mälestamiseks a. 1869 Tartus. Enne kui asi teoks sai, tuli võita palju takistusi, — kahtlusi oma jõuetuses, hirmu isandate ees, organisatorilisi ning administratiivseid. Kuid kõigi nendele takistustele vaatamata, asi sai teoks, sest mõte ja abinõu oli tabatud instinktiivselt õieti: see „maarahvas“ pidi leidma võimaluse, kus ta võis end oma tervikus avaldada ühise rahvusena. Küll oli esimene laulupidu oma dimensioonidelt praegustega võrreldes koguni väike — sel esines tegelastena ainult 41 meeskoori 800 lauljaga (segakoore siis ei olnud), lauldi rõhuvam eamuses võõraid laule, kuna eesti kompositsioonid, mida oli kaast ainult kaks, võisid tol ajal olla vaid haruldased erandid, — siiski kõigele sellele vaatamata see esimene laulupidu niihästi tegelastes kui rohkearvulises kuulajaskonnas löi lõkkele sarnased suured rahvusliku vaimustuse leegid, mida ei jülenud oodata ei peo toimepanejad ega tegelased. Ja need vaimustuse leegid, mis plahvatusid ühiseist südame teuksumisest rahvusliku ärkamise ja uuestisünni tõukel, on põlenud edasi püha tulukesena igal järgneval laulupeol üha suurema jõu, valguse ja soojuse lõomades. Esimene laulupidu pani aluse laiemas ja sügavamas ulatuses iseteadvusele ja enesetundele. Siit ammendas rahvas usku ja lootust oma tulevikku, siit ammendas ta julgust ja moraalset jõudu oma olemasolusse, oma ärkamiseks, kasvamiseks ja õiguseks teiste rahvastega väärne olla Jumala päikese all. Siin tekkisid rahvuslikud paleused, siin loodi esimene rahvusline enesemääramise idu. See kõik iga järgmise laulupeoga võimsalt kasvades on loonud meie sarnase l a u l u p e o k u l t u s e, mis iga eestlase südant täidab tõsise hardumusega, teda haarab suurima ja sügavaima jõuga. Laulupidude ajaluga ja mõte on seega saanud iga eestlase rahvuslikuks aardeks, mille mõistmine ja tajumine ikka ja ikka jälle meeldivalt toob vaimu silma ette uusi mälestusi rahvuslikust ärkamisest, uusi kujutlusi ja nägemusi rahvuslikust arengust ja ilusamast tulevikust. Olgu tähendatud, et need laulupeod, olles väliselt seotud vene valitsuse või keisrikoja tähtaegadega, mis ettekäändel võimalduski loa saamine valitsuselt nende pidamiseks — esimesed seitse laulupidu 1869—1910 toimusid enne Eesti iseseisvust, vene valitsuse ajal, VIII-as ja IX-as on eestiaegsed — taotlesid sisemiselt neid rahvuspoliitilisi sihte, milliseid elpool mainisime. Kõige välise surve kiuste, mis karmusega püüdis maha suruda igat nähtavale tulevat rahvuslikku demonstratsiooni, kujunesid need laulupeod siiski suurteks rahvuslikkudeks manifestatsioonideks, kuigi varjatud kujul. Ja, võib olla viimane asjaolu ehk andiski kõigele erilise külgetõmbejõu ja pinge. Kõige ülalöeldu järele tohiks olla selge ka võõrale Eesti laulupeo tähtsus ja maagiline mõju ning selle põhjused.

Lubatagu nüüd natuke lähemalt vaadelda, kuidas toimub X-nes eesti üldlaulupidu ehk juubelilaulupidu. Selle toimepanejaks ja korraldajaks on *Eesti Lauljate Liit* — üleriiklik lauljate-mängijate organisatsioon, asutatud a. 1924. Et laulupeol suurte hulkadega tegemist — eeloleval juhul kuni 20.000 tegelast ja üle 100.000 päätkuulaja, — siis moodustab see suurettevõte üsna keerulise ja raske organisatsioonilise ülesande. Et aga *Lauljate Liidu* eelmistest laulupidudest selleks juba küllalt kogemusi, siis tullakse sellega toime vägagi rahuldavalt.

Veel keerulisema ülesande moodustab see aga puht muusikaliselt, nimelt, kuidas ühendada kümnend tuhanded lauljad ühe taktikepi alla, et laul kõlaks mitte ainult korralikult, vaid kaasakiskuvalt, et see haaraks lauljaid endid ja sajatuhandelist kuulajate hulka. Ka sellega tullakse toime rohkem kui hästi, sest ega siis midu laulupidu suudaks nii suuri elamusi luua. Et kõike seda saavutada, selleks ka muusikaline ettevalmistus peab käima kindla kava järele. See algas juba aasta kolme eest kõigepäält lühulude valikuga ja nende kava kokkuseadmisega. Kui see oli mitmes instantsis põhjalikult läbi sõelatud ning lõplikult koostatud, asuti selle

LAULUPEO JA TALLINNA VAATEID
Montaaž

trükkimisele. Lauupeo noodiraamatu ilmunud (1931-se a. sügiseks) ja kooridele kättesaadetud asuti laulude analüüsimisele, selgitamisele ja demonstreerimisele raadioteel. See toimus pühapäeviti a. a. 1931/32 kogu talve jooksul Tallinna parimate kooride poolt laulupeo tunni nime all. Igal pühapäeval esitati 2—3 laulu ning kogu lauljaskond niipalju, kui see tehniliselt võimalik, jälgis ja kuulas seda suurima huviga. Vahepeäl asusid koorid ka juba järkjärgult laulude õppimisele. Kevadeks oli kogu kava raadioteel läbivõetud ja siis kutsus *Lauljate Liit* kõik koorijuhid Tallinna koorijuhtide kolmepäevalisele kursusele, kus pääle ülditati laadi vokaalmuusikaliste küsimuste arutamise ja hääletehnika harjutuste ning demonstreerimiste terve laulude kava veel kord põhjalikult läbi võeti, kuid juba elavalt — Tallinna kooride ettelaulmisel — nende koorijuhtide mitmekülgsel arutlusel ja selgitusel, millest kurdandid osavõtsid väga aktiivselt.

Järgmise sügise novembris algasid juba eelharjutused ühiskooridele üldjuhtide juhatusel. Selleks on kogu maa jaotatud rajoonidesse. Teatava rajooni koorid tulevad keskohta kokku ning sääl harjutatakse neid laule, mida see üldjuht laulupeol juhatab. Nii toimuvad igal pühapäeval kolme ringkonna eelharjutused kolme üldjuhi juhatusel. Sarnane töö kestab kuni laulupeoni välja. See töö pole kerge — eriti lauljail, kuid nad teevad seda innu ja armastusega, teades, et see läheb meie ühise laulu hüvangule, mida vajab laulupidu, ning sellega võidetakse vaev ja raskused. Rõõm on vaadelda, millise andumusega laulavad need mehed ja naised, poisid ja tüdrukud, tulles kokku mitmeteistkümnne kilomeetri tagant, et täita oma isamaalikku kohustust.

Siin peegeldub eesti rahva visadus, terve instinkt ja ideeline tung. Ning see ongi see jõud, mis neid kokku tõmbab ja õilsalt tegutsema paneb.

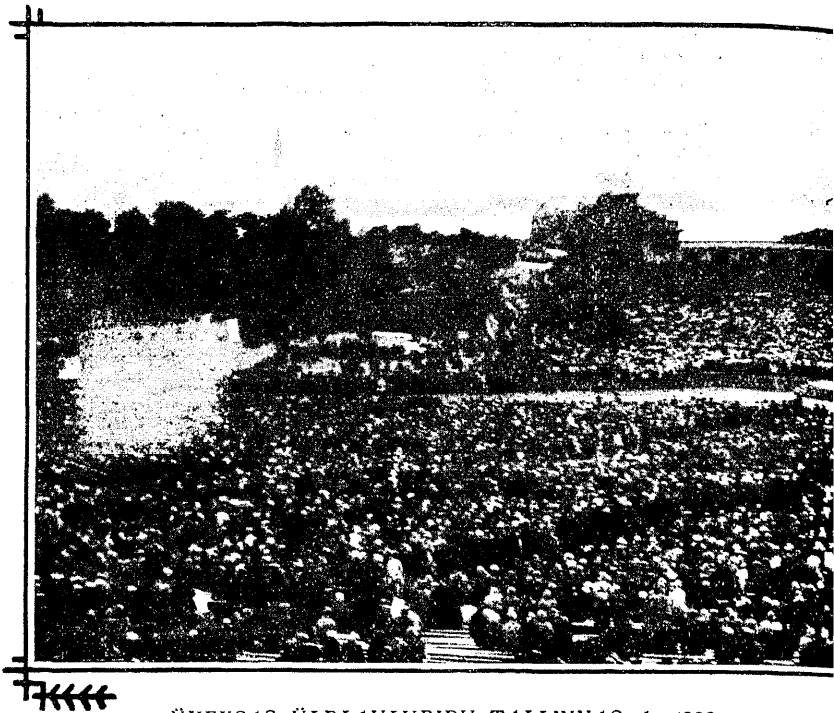
Jaanipäevaks koguneb see määratu lauljate laviin Eesti päälinna Tallinna, et asuda oma suure juubellaulupeo pühitsemisele ja pidamisele. Ja siis liigub kogu eesti elu noil päevil vaid laulupeo tähe all. Siis nad laulavad oma suurt laulu, oma suurt Vanemuise laulu, mis meid ühendab oma laulujumalaga ühises, suures, ülevas müsteeriumis. Ja sellest iluhelide ookeanist hoovavad tunnete lained, mis meid haaravad me hinge põhjani, uue eluga täites selle õilsamaid omadusi.

Ja kui joovastus hakkab mööduma, siis realiseerub see mõtetesse ja mõistesse: armastame oma ilusat kodu ja isamaad, hindame kõrgelt oma vabadust ja tahame seda kaitsta iga hinna eest, austame oma kallite esivanemate mälestust, kes annud rikkaliku muinasvara ja sügava rahvusliku omapära; tahame unustada oma kurva mineviku, mis oli küll pikk, kuid siiski ajutine, tahame tunnustada ja mälestada oma muistsete esivanemate kuldset aega, kus nad elasid ja valitsesid oma maad. Heroiliselt hoiame kõrgel oma vabaduse lipu ning vabalt arenedes püüame paremusele, tuues kultuuri progressi kaudu inimsoole neid väärtusi, mida pakuvad meie rahvuslik hingelaad ja omapära. Leplikus meeles ja vennalikus üksteise mõistmises tahame täita üksteise kõrval oma elulisi ülesandeid teadmises, et elu on kallim vara, mis antud inimesele, et elu iseenesest on ilus ning seda peab igaüks täitma oma paremate püüdmiste ja saavutustega, siis väheneb ka häda ja viletsus ja siis muutub elu täiesti niisuguseks pühaks ja kõrgeks avalduseks, nagu see Loojast määratud.

Kui kujutleme, et laulupeol on koondunud kogu rahva lauljaskond, kuulajadena aga ligi kümnendik rahva parimaid poegi ja tütreid, siis võib küll õigusega ütelda, et kogu rahvas saab osa sellest hingelisest puhastustulest. Nagu uuestisündinud läheb ta siis tagasi oma igapäevasele tööle, täis värskust ja elujõudu ja siis näib, et elu on täiesti ilus ja kõik loodus täis pühalikku vaimu. Kogu rahvas muutub seeläbi paremaks ja hingeliselt kõrgemaks ning võidab kriisid ja depressioonid oma aadetega, oma hingelise jõuga, oma tujuga, oma meeleoluga.

Vaadake, niisugune on see suur lauluvõim, mille läbi laulupidu meid jälle uueks loob, meile jälle uut elu ja õnne toob.

Prof. Juhan Aavik

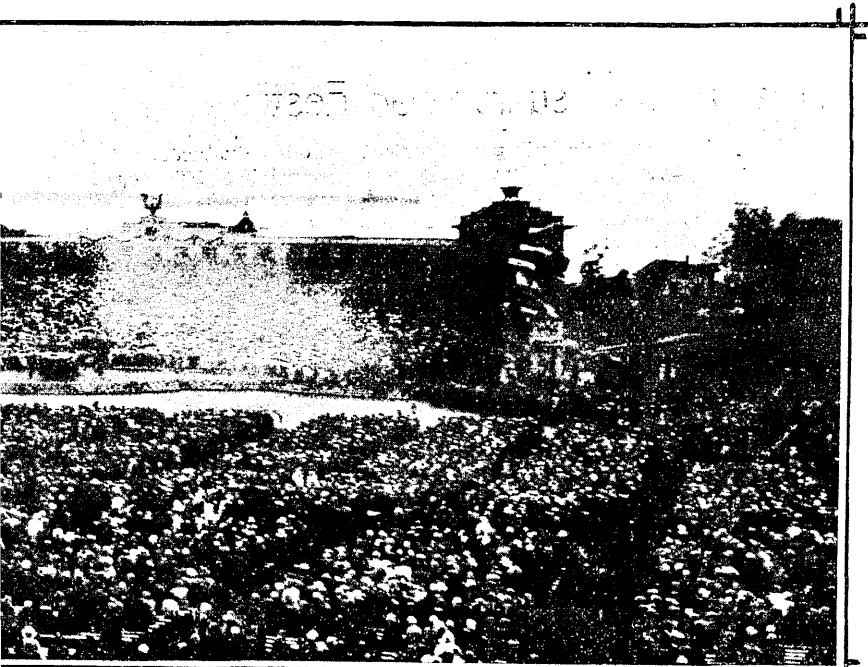

ÜHEKSAS ÜLDLAULUPIDU TALLINNAS A. 1928

Eelmine

PÄÄLE VIII-nda üldlaulupidu loodi kindlad alused üldlaulupidude korraldamises: need korduvad nüüd iga viie aasta järgi. Üldlaulupidude rahvuspoliitilise külje juures pannakse eeskätt rõhku nende muusikalisele tähtsusele. Üldlaulupeod on teguriks, mis hoiavad tegevuses ja pakuvad palju võimalusi arenemiseks üle maa sadadele laulu- ja pillikooridele. Üldlaulupidude eel toimuv muusikaline ettevalmistustöö on otsekui perioodiliselt korduvaks muusikakursuseks, mis sooritatakse parimate ja tunnustatamate koorijuhtide poolt.

Need põhimõtted leiavad laialdasemat teostamist 1928-nda a. 30-ndal juunil, 1-sel ja 2-sel juulil peetud IX-nda laulupeo puhul. Juba kolm aastat varem hakatakse soetama IX-nda üldlaulupeo kava tarvis uut literatuuri laulude võistlustega. Kooride ettevalmistus algab a. 1926, mil korraldatakse suuremates keskustes koorijuhtide instrueerimiskursused. Üle aasta enne üldlaulupidu alatakse eelproovid, milleks maa jaotatakse 50-ks ringkonnaks. Eelproove korraldatakse üldse 225. Selle hoolsa töö tulemusena üle 15.000 laulja-mängija IX-ndal üldlaulupeol

Vaade Lauluväljale

üldlaulupidu

esines täiesti kunstiküpselt. Üldjuhtidena toimisid prof. J. A a v i k, L. N e u m a n ja A. K a s e m e t s, pillikoore juhtis R. K u l l. Ei või jätta mainimata, et IX-sas üldlaulupidu ka välismail äratas suurt tähelepanu. Juba varematel laulupidudel naaberrahvad Soome, Läti, kaugem hõim Ungari, siis Vene ja Rootsi osutasid suurt huvi meie vastu, korraldades isegi suuremaid ekkursioone Eestisse. IX-ndal üldlaulupeol oli rohkesti külalisi Soomest, Lätist, Norrast, Rootsist, Ungarist, Saksamaalt, Inglismaalt, Prantsusmaalt, Ameerikast ja mujalt. Külalised on viinud kaasa meie üldlaulupidudelt soojemaid mälestusi, välismaa ajakirjanduses päälle IX-nda üldlaulupidu ilmus rohkesti kiitvaid arvustusi ja kirjeldusi, milledes eriti rõhutati seda suurt vaimustust, üksmeelset kaasaelamist terves rahvas, kõrget muusikalist taset ja kaunist muusikat, mis igale välismaalaselegi on toredaks elamuseks. Nii Eesti üldlaulupeod on muutumas silmapaistvaiks turistide kokkuvoolu põhjustavaiks sündmusiks.

E. Visnapuu

Laulu ja muusika suurpäevad Eestis

NAGU vanadel kreeklasel Olümpia mängud, čehhidel Sokoli pidustused, nii on eestlastel laulupeod oma rahva geenuse kõikvõimsaks väljendajaks. Kümned-tuhanded mehed ja naised kõigist Eesti maanurkadest väsimatu hoole ja visadusega käivad koos, harjutavad koorilaulu ja puhkpillimängu, et aastatepikkuse töö järgi koguneda lähemasse ümbrusse maakonnalaulupeole või ülemaalsele rahvuslikule üldlaulupeole Vabariigi pealinnas Tallinnas.

Laulupeod on Eesti rahva sügavamas tundemaailmas pälvinud ilusaima mõiste, muutunud traditsiooniliseks rahvuspühiks. Eriti suurejooneliseks ja naaravaiks, eesti muusikakultuuri ja rahvusliku ühtekuuluvuse demonstratsiooniks on laulupeod saanud Eesti riigi iseseisvuse uuestisünni ajast, 1918-ndast aastast saadik. Nad sisendavad rahvasse uut jõudu ja tõusu tema arengu teel. Siit on saanudki aluse laialt levinud ütetus, et eesti rahvas endale vabaduse on saavutanud lauluga. Sel näiliselt paradoksaalsel lausel on oma põhiolemuses sügav tähendus. Laulupidu oli selleks paigaks, kus eestlane esimest korda tundis end rahvana. Siit tekkis rahvuslik ideoloogia, mis viis välja vabanemisele võõrast võimust, vabadusele ja iseseisvusele.

Võimsa hümnnina võitluses saavutatud iseseisvusele, millest vahest hiljuti möödus 15 aastat, 20.000-liikmeline lauljaskond tuleb tänavu suvel 23.—25. juunini kokku X-ndaks rahvuslikuks laulupeoks, mis juubelilaulupeona kujuneb suuremaks kui senised. Sellele koguneb veerand kogu Eesti rahvast.

64 aastat tagasi toimus esimene lauljate kogunemine ühiseks eneseavalduse aktsiooniks. Seda peidetud poliitilise väljaastumise vajadust on raske mõista nendel, kes lähemalt ei tunne sündmusi põhjendavaid olukordi.

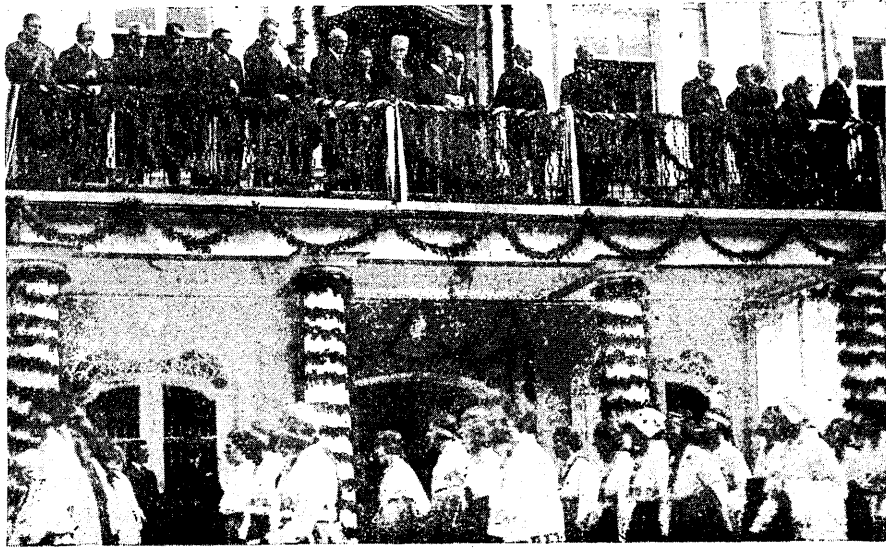
Kui a. 1869 pandi toime esimene ülemaaline laulupidu ülikoolilinnas Tartus, siis see kõigepäält tähendas pinna loomist rahvuslikule isetegevusele. Muusikas ei nähtud sedavõrd ohtlikku algatust, et tõmmata ette tõkked ametliku keeluga. Muidugi pidid laulude sõnad püsima tensori poolt sallitavates piirides. Laulupeoks luba saadi talurahva vabastamise 50-nda tähtpäeva mälestamiseks.

Eesti helikunst senini oli elanud rahvaviisi kujul. Ühes katoliku usu tulekuga 13-nda sajandi algupoolel hakkasid võõrad mõjud sundivald riivama eestlaste sisemaailma. Kiriklik ja kodanlik võim järjest kujundasid olukorra raskemaks vaimse omapära püsimises. Kuna katoliku kirik jättis rahva enam vaateleja-kuulaja seisukohale ning ei suutnud eriliselt tõmmata kaasa ka sõna kaudu, siis välised mõjud ei küündinud kuigi sügavalt segama muusikalistes avaldustes. Uue tunduvama pöörde tõi Luteri reformatsioon seltsis käiva koguduslauluga. See 16-da sajandi 24-dal aastal Eestisse tungiv liikumine pani kõikuma senised alused. Muide, puhastatud usk rajanes ka kohaliku keele tarvitamisel jumalateenistuse juures. Sellest ajast tekkis lähem side välise (eriti saksa) lauluga.

Kirikliku mõju kõrval tuleb märkida ka maailmaliku muusika sissetungit ühes ristiriitlite vallutamisega. Nõnda siis kahest küljest hakkas imbuma sisse võõrollust meie vaimse iseolemise alusvaradesse. Ometi see ei sündinud vastuapanuta, nagu iga teine vallutamise püüe.

Siiski sajandite pikkune mõju oli maitset ja harjumist viinud niikaugele, et oma rahvaviiside kõrval käsitati ka võõrsilt tulnud laule, ning need vastastikku ei jätnud puutumata üksteise ilmet. Märksa tugevamaks kasvasid ohud mitmehäälsuse kujunemise ajajärgul. Kuna kooridele oli vaja leida materjali ja seda enda käest polnud võtta, pidi pöörduma võõraste allikate poole. Kõige lähedamas haaratavuses seisis saksa literatuur. Nii siis suulistele ülekandmistele lisaks anti triikis välja laule alul ühehäälselt, et pärast nendega tutvunemist omada juba kõvemat pinda kavatsedud mitmehäälsuse harrastusele. See lauluvarade saksastamine jättis ka jäljed pikemaks ajaks. Ometi iga olend, iga hingeline ilmuvus püsib loomuliku kujunemise alustel ja leiab elutsemiseks tuge enda võrsutavast mullast, seepärast sihivad juured ikka sinna, kust on ammendatud toitmiseks kohasemat jõudu.

Kui nüüd laulupidudega võideti kätte isetegevuse alad, siis teiselt poolt si-gines sesse harrastusse segavaid nähteid, mida tuli uuesti võita samm-sammult.

*LAULJAD IX-ND A ÜLDLAULUPEO RONGIKÄIGUS RIIGIVANEMAST
MÖÖDUMAS*

*LAULJATE LIIDU JUHATUS 1928-ND A. LAULUPEO RONGIKÄIGUS
RIIGIVANEMAST MÖÖDUDES*

Esimese laulupeo kavas võerad kooritööd olid siis ülekaalus; enda poolt võidi lisada vaid kaks numbrit. Edasiste ülesastumistega suhted nii arviliselt kui siult muutusid algupärase loomingu kasuks ja seitsmenda laulupeo kava pakkus juba täielikult eesti autorite kooritoodangut. Välised mõjud hakatusest saadik leidsid vastuseisu, kuni hiljem jõuti tugeva liikumiseni, mille aluspinnal võrsus omapärane rahvuslik looming. Praegu eesti koorilaulu toodang seisab kõrgel tasemel ja just nende autorite tegevuse läbi, kes püüavad terve ja iseseisva mõtlemisega rahva vaimulaadile omase väljenduse poole. Kultuuriliselt püsivaid väärtusi pakuvad ilmuvised, mis kannavad enda palet, seepärast siis ka tänapäeva muusikaelu, juhitud sellest tundest ja tahtest, püstitab järjest tugisambaid vaimse iseseisvuse ülesehitamisel.

Eesti X-nda üldlaulupeoga ühenduses seisvad muusikapidustused pakuvad läbilõiget nendest varadest, mille oleme kannud kokku lühikese ja kiiretempolise arengu teel. Massikoorid ning puhkpilliorkestrid toovad kolme päeva jooksul kuuldavale rahvuslikumaks harrastuseks kohast loomingu; samal laululaval esinevad ka erisegakoorid ja mees- ning naiskoorid vastavate ülesannete täitmisel. Muusikapidustuste ajal korraldatakse veel terve hulk a *capella* kontserte, sümfoonia-orkestri ettekandeid, rida oopereid ja pakutakse vaimulikke suurteoseid — oratoorium, requiem, kantaat jne. Muusikapidustuste kavas on nähtud ette ka sõnalavastused vabas õhus *Lauluväljal*.

Kui eespool pudutasime neid olukordi, millistest tuli kasvatada üles praegune kultuurelu oma ilmega, siis see aitab kõrvaltvaataja pilgul selgemini tungida käesolevate saavutuste tõsise tähenduseni. Mõeldes Eesti rahva väikesete arvule ja lühikesele poliitilisele iseseisvusele, näeme pingutuste maksimumit ning arengu kiirust, mis võib tulla esile vaid tööriõmumust ja tahtest vallutatud ühiskonna juures.

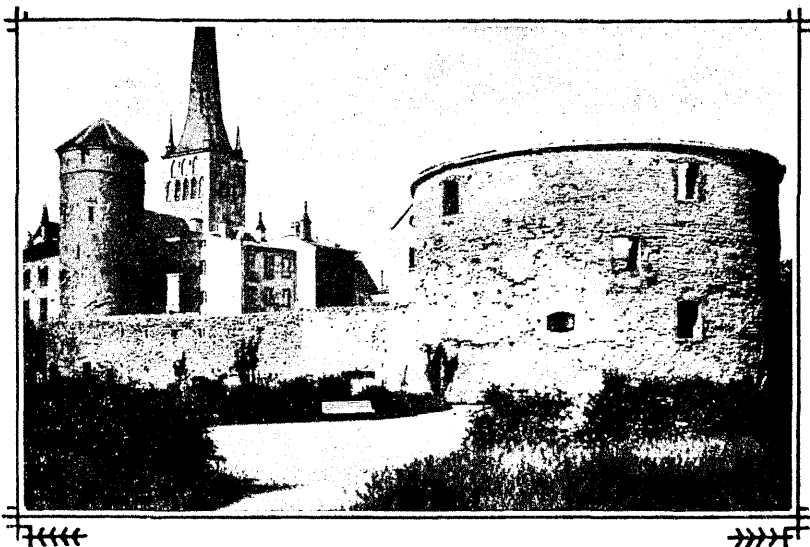
Rääkides ühe või teise rahva muusikast, meie ei saa mööda selle väljendusliku ala natsionaalsest omapärast. Need tunnused aitavad teda kõige enam eluõigusele muude ilmuvuste seas. Üldnimlikkus rahuldab üldreegli nõudeid, kaldumise sellest toovad valguse, soojust ja värvide lisa. Isikupärasus ja rahvapärasus kasvavad mitmepalgset ilu, mida nii väga vajame kunsti rikastamiseks ja vaheldusjano kustutamiseks. Aga kui meie ei kõnele rahvusvahelistest nautijatest, muusikaharrastajate kitsamast ringist, vaid just rahvast kui massist, siis ta oma terveks ning otsekoheseks vaimutoiduks nõuab vastavat toodangut. Struktuur, olud, ümbrus tingivad ka erinevaid tarvidusi. Muusikat ülesehitavas töös eestlaste juures tuleb arvesse umbes 17.000-numbriiline rahvaviiside kogu, mis aastate jooksul soetatud keskkohadest juhitud korjamise teel. Need rahvaviisid moodustavad tähtsa alusvara materjaliks. Tugev vool, mis harrastab rahvusliku suuna arendamist, seisab juhtival kohal ja avaldab järjst piire. Selles voolus näeme esmajärguliste ülesannetetäitjat ja vajalisemate nõuete rahuldajat eesti muusikas.

Eesti helilooming areneb jõudsasti rohketes avalduslikkudes kujudes: koorilaul, soololaul, teosed üksikutele instrumentidele ja ansamblile, kantaat, requiem, oratoorium, ooper, sümfoonia ning muud orkestrivormid jne. leiavad edukat käsitamist.

Helikunsti alal haridust annavad *Tallinna Konservatoorium*, *Tartu Kõrgem Muusikakool* ja veel teisi õppeasutisi. Varematal aegadel valmistuti selleks kutseks ette päämiselt Venemaal ja Saksamaal, kuid vähemal määral ka mujal. Eestis leidub rida põhjaliku haridusega muusikuid ning nende seas rohkesti neid, kes peavad igakülgset sidet välise liikumisega ja ise töötavad uendusliku algatuste juures. Eestlaste seast on tõusnud pedagooge ja heliloojaid, keda teised rahvad hindavad austava tähelepanuga ja on kutsunud neid vastutusrikkaille kohtadele.

Eelseisvad muusikapidustused Eestis tähendavad rahvuslikku suurpüha, millest vaimustusega võtavad osa kõik rahvakihid. See on üleva meeleolu, võimsa jõu ning vabaduse mõtte liikumine helikunsti kaudu. Pääle massiliste esinemiste on eriliselt ülesannetesse rakendatud veel suur hulk jõude. Sellele laiaulatuslikule ettevõttele väljaspoolt otsekohest osatäitmist elab kaasa terve rahvas kõige suurema pinevusega. Mitte ainult kodus, vaid ka välismaailmas kuulevad selle rahvapäre liikmed võimsat kutsumist ja ruttavad kokku ülevaiks hetketeks kõigilt mandreilt. Nendega koos tulevad aatesõbrad ligidalt ja kaugelt looma kestmavaid sidemeid ühises pidulikus ja südamlikus osasaamises muusika puhastavas vaimus.

E. Visnapuu

PAKS-MARGAREETE TORN

Tallinna

Eesti üldlaulupeod

EESTLASED, Soome-Ugri tõugu väikerahvas Läänemere kaldal, kuuluvad nende õnnelikkude rahvuste hulka, kes hoolimata paljudest võõrastest mõjudest ja killustamiskatsetest on säilitanud tugeva ühtekuuluvustunde, omapärase hinge- laadi ja tugevasti arenenud rahvustunde. Selliste rahvuste juures on tavaliseks nähteks suurejoonelised ühisüritused, rahvuslikud pidustused. Ühedel selleks on rõkkavad areenimängud, teistel pingutavad spordivõistlused, kolmandail tulised tantsud. Eestlaste rahvusgeenius juba ürgaegadest pääle on valinud enda lemmik- vormiks laulu, muusika.

Eesti rahvalaulude hulk on rekordiline, — ükski rahvas terves maailmas ei või nimetada end rikkamaks rahva lauluvara omanikuks kui Eesti. Tervenisti 75.000 rahvalaulu on pandud kirja väsimatute korjajate poolt, — küllap mitukorda rohkem neid on hääbunud ühes muistsete laulikutega, kelledeni ei ulatunud alles hilisemal ajal alanud vaimu-vanavara korjajate retked. Sajandeid kestnud võõ- raste rahvaste ike ja ümberrahvustamispuüded, eriti vene tsaristlik režiim, ei ole suutnud lämmatada Eesti laulu, — kõige raskemal aegadel eestlased on ammen- danud just laulust ja muusikast uut elujõudu ja julgust võitlemiseks oma iseseis- vuse eest. Vene rusuva valitsuse ajal Eesti suurejoonelised üldlaulupeod olid need, mis kasvatasid rahva järjest tihedamale ühistööle, küpsetasid eestlased võimeliseks rajama oma riiki, iseseisvat elukorraldust, võitma tagasi sajandite eest kaotatud vabaduse. Palju tõtt on üteldes: „Eestlased on laulnud end iseseisvaks ja vabaks!”

I-ne üldlaulupidu

19-nda sajandi teisel poolel, Vene valitsuse all, hakkab Eesti rahvuslik liiku- mine võtma järjest kindlamat ilmet, järjest julgemat rühti. Sel n. n. „ärkamis- ajal” paisub rahvas tarve ühiste ürituste järgi, tarve saada kinnitust oma ühtekuul- vusele, julgustust ja lootust paremaks tulevikuks. Ei ole juhus, et selliseks ühis- ürituseks sai üldlaulupidu. Selle põhjustas rahva suur armastus laulu ja muusika vastu.

A. 1865 asutati Tartus tolleaegse ärksama rahvategelase, kirjaniku ja aja- lehe-väljaandja J. V. J a n n s e n 'i algatusel lauluselts, nimetatud *Vanemuiseks*

Eesti muistse laulujumala Vanemuise auks. Juba teisel tegevusaastal *Vanemuise* selts läkitas Vene valitsusele palve, et lubatakse korraldada Tartus ülemaalist Eesti laulupidu. Pikka teed läbi kantseleide, uurimuste ja kahtlustuste rändas see palve, kuni palujatele saabus vastus (ligemale kahe aasta pärast) a. 1869, mil oli jäänud palutud ajani veel vaid neli kuud. Laulupidu oli lubatud!

Ei võinud riskeerida peo edasilükkamise palvega, võib olla, seks jällegi oleks kulunud paar aastat, kuni suured valitsejad arvavad hääks vastata! Laulupidu otsustati pidada igal tingimusel. Ja nelja kuu jooksul registreerus laulupeole 45 meeskoori 800 lauljaga, 5 pillikoori 56 mängijaga. Neist varem tegutses vahest ainult kümnekond, kuna teised organiseeriti üsna lühikese aja vältel. Arvestades asja uudsust, lühikest ettevalmistusaega, rahva võorumist kõigist ühissettevõttest Vene valitsuse survel, arvestades sakslaste-mõisnike otse orjaperemehelikke õigusi eestlaste-põllutöölise üle, halbu liiklemisolusid (puudusid veel raudteed), lisaks arvestades veel üldist rõhutat meeleolu, mis oli tingitud rängast viljaikaldusest sel aastal, — sellise arvu lauljate ja mängijate kokkutulek näitab suurele armastusele muusika, aga ka suurele armastusele rahvusliku ettevõtte vastu.

18-ndal, 19-ndal ja 20-ndal juunil (kuupäevad siin kuni VIII-nda üldlaulupeoni on jäetud vana kalendri järele) 1869 peeti Tartus esimene Eesti üldlaulupidu. Säält pääle algab suur pööre Eesti rahvusliku liikumise ajaloos! Laulupeo juhtideks olid J. V. Jannsen, asja algataja, propageerija ja korraldaja, väsimata ja täis vaimustust, loomisrõõmu, — ja esimesi eesti heliloojaid A. Kunileid. Ei olnud siis veel kuigi suurt valikut oma heliloomingust, ei olnud aegagi algupärase laulude muretsemiseks, — siiski kaks laulu muude rahvaste laulude seas olid laulupeo kavas algupärased: A. Kunileid'i *Mu isamaa on minu arm* ja *Sind surmani*. Mõlemad laulud on jäänud tänapäevalgi rahva lemmiklauludeks, viimane esimese laulupeo mälestuseks on võetud ka X-nda juubellaulupeo kavva.

Vaatamata kõigile raskusile ja takistusele I-ne üldlaulupidu õnnestus hästi. See teadmine oli suureks teguriks järgnevale rahvuslikule ärkamisele.

II-ne üldlaulupidu

ESIMENE üldlaulupidu ei võinud jääda viimaseks. Teati, et laulupeod on avaldusvorm, mis meie rahva loomusele ja vaimule sobib enam ühispidustusena kui miski muu. *Vanemuise* selts rajas nüüd kava, mille järgi iga viie aasta järele pidi korduma uus üldlaulupidu. Kui ainult ka Vene valitsusele see oleks olnud meelt mööda! Järgmiseks laulupeoks aga tuleb luba veel vastumeelsemalt ja veel pikema viivitusega! Alles a. 1879, 10 aastat pääle I üldlaulupidu võidi korraldada teine Tartus 20-ndal, 21-sel ja 22-sel juunil. Seekord võttis osa juba 1070 lauljat ja 202 pillimängijat. Samuti oli publikut märksa rohkem. Kuid suurem oli ka teadmine selle ürituse õigest sihist, mis väljendub ilmekalt selles, et lauljad, kes saabusid Tallinna poolt tuleva rongiga, veel enne korteritesse minekut korraldasid meeleavalduse rahvuseepose *Kalevipoja* koostajale dr. R. Kreutzwald'ile, kelle kodust mööduti rongikäigus, lehvitates temale lippe ja hüüdes „elagu!“.

Seekord laulupeo kavas oli juba 6 algupärasid laulu, kuna juhatajana ja korraldajana toimis teine tolaeagseid tähtsamaid rahvategelasi dr. K. A. Hermann, kuna pillikoore juhatasid A. H. Villigerode ja D. O. Virkhaus.

Kui suur oli II-se üldlaulupeo rahvuslik tähtsus, väljendub J. V. Jannsen'i poja Harry Jannsen'i kirjutusest *Postimehes*:

„Armsad Eesti vennad! meie võitleme, kus tarvis, oma rahvuse eest, sest meie tunneme selgesti, et rahvas pimedasse jääb ja Eesti nimi kaob, kui meil on üks kõik, missuguse rahva kannust võrsunud oleme. Sellepärast teadku, tundku ja tuletagu rahvas alati meele, et tema Eesti rahvas, et tema isamaa Eesti maa, ja et tema emakeel Eesti keel on.“

III-as üldlaulupidu

RAHVUSLIKKU laadi pidustuste lubade hankimisel oli avaldunud Vene valitsuse terav vastuseis kõigile sellisele. Ei jäänud muud, kui otsida teisi teid, kuidas saavutada neile ametlikku sanktsiooni. Võeti appi diplomaatia: laulupidudeks

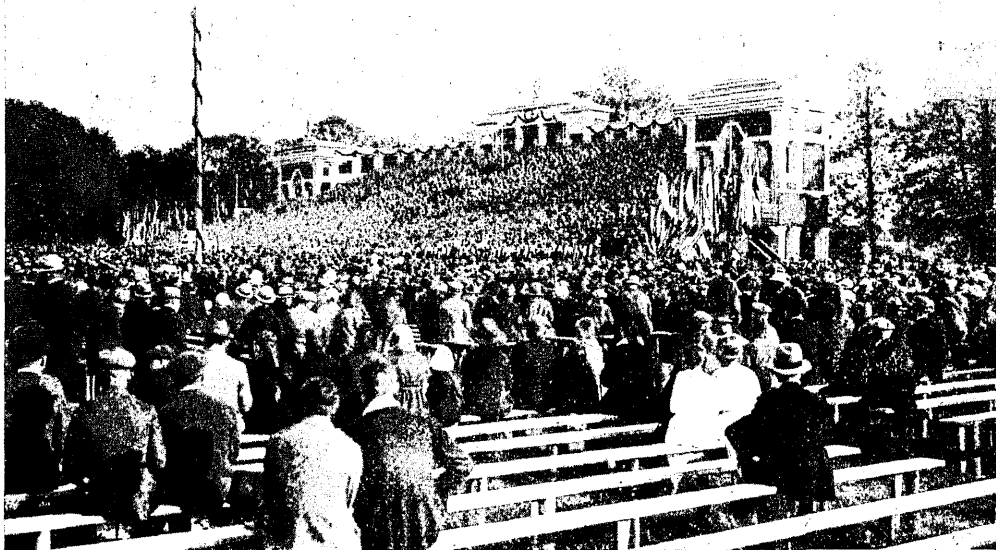

PUBLIK 1928-ND A. ÜLDLAULUPEOL

valiti ajad, mil Vene keisrid pühitsesid oma juubeleid, sünnipäevi või muid selliseid suursündmusi. Nii III-ndaks üldlaulupeoks paluti luba Vene keiser Aleksander II-se 25-aastase valitsemise juubeli puhul, nagu oleks kavatsenud Eesti rahvas seda tsaari juubelit oma poolt mälestada laulupeoga. Laulupeo korraldajale Tallinna *Lootuse* seltsile tuli nüüd luba võrdlemisi kergesti. Laulupidu peeti Tallinnas 11-ndal, 12-ndal ja 13-ndal juunil 1880. Kuna eelmisest üldlaulupeost oli möödunud vaid aasta, siis seetõttu tegelaste osavõtt oli hõredam: esines 852 lauljat ja 98 mängijat, nende hulgas ka esmakordselt segakoorid. Laulukoori juhatas J. Kappel ja pillikoore D. O. Virkhaus.

IV-jas üldlaulupidu

JÄRJEST aktiivsemaks muutusid venestajad. Vene valitsus oli võtnud vanumatuks nõuks liita igaveseks oma territooriumi külge väikest, kuid väärtuslikku Eestimaad, seda „akent“ Lääne-Euroopasse. Üksnes siis aga võis olla kindel selle plaani õnnestumine, kui visalt oma pärimustest ja rahvuslikust ühtekuuluvusest kinni pidav rahvas sel maal unustaks oma muistse vabaduse ja muudetaks täiesti venemeelseks. Eriti tumedaks leheküljeks Eesti ajalukku jääb venestaja-tsaari Aleksander III-nda valitsemisaeg. Kuid nagu pilkena ei avanenud enne võimulust IV-nda üldlaulupeo pidamiseks, kui sama Aleksander III-nda valitsemise 10-aastase juubeli puhul. See oli a. 1891, 15-ndal, 16-ndal ja 17-ndal juunil, tervelt 11 aastat pääle III-nda üldlaulupidu. Peo korraldajaks oli *Eesti Kirjameeste Selts* Tartus, eesotsas dr. K. A. Hermann'iga. Lauljaid seekord registreerus pääle 2700 ja mängijaid 600. Erilist mainimist väärib peo muusikalise külje õnnestumine. 27-est kavas olevast laulust pooled olid eesti autorite tööd, milledest erilist vaimustust tekitasid rahvalaulude seaded, millede kordamist nõuti lakkamatult. Laulukoori juhatasid dr. K. A. Hermann ja J. Erlemann, pillikoore D. O. Virkhaus, A. Läte ja J. Virkhaus. Vali tsensor tõmbas peole järgnenud kirjeldusis ajakirjanduses maha kõik, milles rõhutati peo rahvuslikku tähtsust, seda enam aga rõõmustas selle rahvusliku jõu demonstratsiooni õnnestumise üle eesti rahvas.

VIII-NDAL ÜLDLAULUPEOL

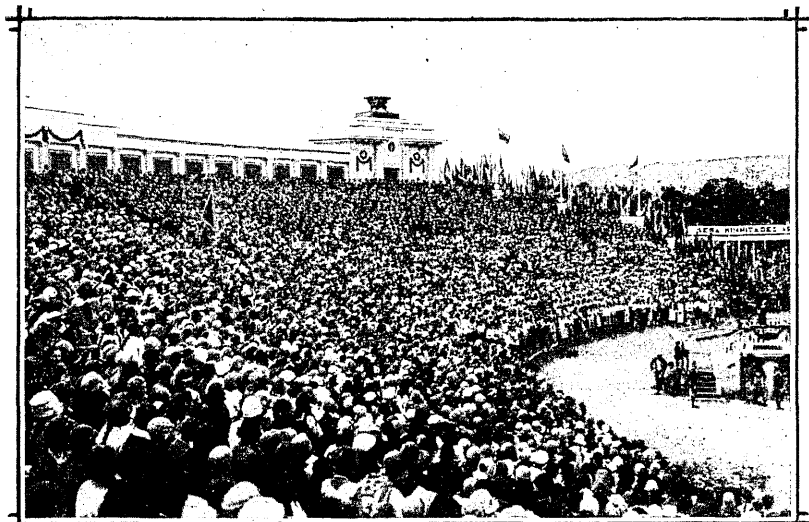
V-es üldlaulupidu

1894-ndal a. möödus sellest 75 aastat, mil Vene valitsuse poolt anti Eesti-
maale pärisorjusest vabastamise seadus, mis küll rahvale tegelikult andis vähe-
paremusi, kuid mis siiski andis tõuke eesti rahvuslikule ärkamisele ja uuestisünnile.
Tolle seaduse maksmahakkamise juubelit kasutati jällegi laulupeo loa saamiseks.
See anti Tartu *Vanemuise* seltsile a. 1894, 18-nda, 19-nda ja 20-nda juunikuu päeva-
deks. See oli aeg, mil kibedustunne üle maa Vene valitsuse vastu oli paisunud suu-
reks. Eestlastelt oli vahepääl riisutud kõik oma üritused, oli suletud eelmise lau-
lupeo korraldaja *Kirjameeste Selts*, eesti *Aleksandri kool*, nõuti eesti keele asemel
vene keele tarvitusele võttu igapäevase keelena. Sellega ongi seletatav, et rahvus-
likule suurpeole — V-ndale üldlaulupeole registreerus tervenisti 6000 Eesti poega-
tüütart. Igasugused rahvuslikud meeleavaldused olid kõige valjemini keelatud, aja-
lehti ähvardas kõrge trahv ja sulgemine vähemagi ettevaatamatu sõna puhul, mis
ei meeldinud venelastele. Seda enam väljendus rahva meelsus laulus ja muusikas.
Laulukoore juhatajad K. A. H e r m a n n, J. K a p p e l ja K. T ü r n p u ning pil-
likoore D. O. V i r k h a u s.

VI-es üldlaulupidu

KAKS aastat hiljem, a. 1896, sai Vene troonile tsaar Nikolai II-ne. Seda
sündmust muidugi ei võinud jätta kasutamata laulupeo loa hankimiseks. Seekord
asja etteotsa asusid Tallinna seltsid *Estonia* ja *Lootus*, kellele anti laulupeo pida-
miseks Tallinnas luba 1896-nda a. 8-ndal, 9-ndal ja 10-ndal juunil. Peost võttis osa
5000 lauljat-mängijat, juhatajad eelmise üldlaulupeo juhid.

Kui kaugele sel ajal oli jõudnud venestajate ülbus, iseloomustab ühe vene
kohaliku lehe kurjustamine pääle laulupidu, et eestlased peol kõnelenud e e s t i
k e e l t, kuna nad ju väga hästi oskavat vene keelt!

15.000-DELINE ÜLDKOOR IX-NDAL ÜLDLAULUPEOL

VII-mes üldlaulupidu

KÕIK venelaste püüded eestlaste ümberrahvustamiseks jäid asjatuiks: mida tugevamaks muutus surve, seda tugevamaks muutus ka vastuseis. A. 1905 katkes rahva kannatus: puhkes revolutsioon Vene valitsuse vastu! Kuigi see oli pea ülevenemaaline ja sihitud mõistmatu ja korrupsioonilise valitsuse vastu, siiski Eestis see oli peamiselt rahvusluse aatest kantud. Mäss suruti halastamatult, veriselt maha, millejuures erilist aktiivsust ja karistamisjanu osutasid kohalikud mõisnikud-sakslased. Sadu paremaid eesti poegi tapeti, heideti vangikongidesse või saadeti Siberisse sunnitööle. Eestlasi siiski see kõik ei suutnud heidutada. Veel suuremal määral kasvas rahvustunne, liati, et siiski revolutsioonist heidutatuna Vene valitsus oli sunnitud, vähemalt ajutiseltki, tegema mõningaid järeleandmisi.

Suurimaks rahvuslikuks ürituseks kujunes nüüd Tallinnasse *Estonia* teatrimaja ehitamine. Sellest pidi tõusma rahvusluse tempel, mille ehitamisel üksmeelselt kogu rahvas kandis kokku annetusi. *Estonia* teatrimaja nurgakivi panemiseks otsustati korraldada laulupidu. Selleks saadi luba 12-ndaks, 13-ndaks ja 14-ndaks juuniks 1910. Selle, VII-nda üldlaulupeo puhul mõlema rahvuse vaheline vaen löi juba lausa avalikult lõkkele. Laulupeole kogunes Tallinna 10.000 tegelast. Kui määratu rahvahulk kogunes *Estonia* rahvamaja nurgakivi pidulikule rajamisele, tuli äkki kubernerilt keeld: tseremoonia juures ei tohi pidada kõnesid! Kibeda meeli siiski teostatakse nurgakivi panek — vaikides! Nüüd ei suuda end vene politsei enam taltsutada: vägivaldselt tungitakse piduliku talituse vahele, rebitakse maha vanikud, kistakse neid kandvad postidki üles! Hädavaevu suudetakse hoiduda veristest kokkupõrgetest. Selle ülbe teo mõju aga oli otse vastupidine, kui seda venelased soovisid: pääleõunat laulupeol kontserdi lõppedes lauldakse Eesti hümni *Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!* Ei laula ükski lauljad, vaid kogu publik üliras vaimustuses. Politsei sunnib väeõimuga lauljaid vaikima, kuid nüüd järgneb uus üllatus: vana hallpää D. O. Virkhaus paneb vägevalt helisema laululavalt 1300-liikmeliselt pillikoorilt vennasrahva Soome rahvusliku *Porilaste marsi!* Kuberner saadab sedamaid oma läkituse vanale muusikamehele: kümme päeva aresti! See otsus aga jäi teostamata, kuna ei leidnud seaduseparagrahvilt kinnitust. *Porilaste marsi* ettekanne oli keelatud küll soomlastele, eestlaste kohta aga see keeld ei maksnud.

VII-nda üldlaulupeo kava koosnes juba ainult eesti autorite lauludest. Juhatasid M. Lüdigi, M. Kipperti ja D. O. Virkhaus.

VIII-AS ÜLDLAULPIDU TALLINNAS A. 1923

VIII-sas üldlaulupidu

VII-ndal üldlaulupeol ilmsiks tulnud vaenulikkus jättis selge teadmise: eesti laulupidudele Vene valitsuse poolt on nüüd igaveseks riiv ees! Kuid siin tuli ajalugu ise appi: tuli maailmasõda, millele järgnes Vene revolutsioon, millist hetke kasutasid eestlased ja löid end Venemaast lahku. A. 1918 kuulutas end Eesti iseseisvaks vabariigiks. Selle eestlaste suurimaks unistuseks saanud hetke saabumiseks rohkem kui miski muu on tasandanud teed Eesti üldlaulupidudele. Ei miski muu pole suutnud sel määral kasvatada ja hoida eestlaste rahvusluse visat jõudu, kasvatada ühistunnet, võitlustahet! Eestlased on laulnud end vabaks ja iseseisvaks.

Nüüd järgnes raskeim, kuid ka kangelaslikum aeg Eesti ajaloos: kohe pääle iseseisvuse väljakuulutamist algas Eestil vabadussõda vaenlasega kahel rindel: idas venelastega ja lõunas saksa aadli ning saksa okupatsioonivägede riismetest moodustatud landeswehriaga. Need olid sageli meeleheitlikud võitlused mitmekümnekordse ülevõimu vastu. Raskesti kannatanud, väsinud, kurnatud eestlased siiski tulid Vabadussõjast täieliku võiduga. Landeswehr purustati. Ka määratu Venemaa oma miljoniliste inimmassidega oli sunnitud lakkama sõdimast ning sõlmima rahu Eestile sobivate tingimustega. Oma Vabadussõjaga väike vapper Eesti teenis terve maailma austuse ja tähelepanu.

Alles a. 1923 toibus maa ränkadest haavadest ja hävitusest sedavõrd, et jälle võis mõelda pidutsemisele. Nüüd rajati üldlaulupidude korraldus juba sootumaks laiajoonelisemale alusele. Loodi *Eesti Lauljate Liit*, kõigi kooride keskkondis, mis asus kavakindlale ja intensiivsele eestlaste lemmikharrastuse — laulu organiseerimisele. A. 1923 *Eesti Lauljate Liit* korraldas esimese üldlaulupeo vabal Eesti pinnal — see oli VIII-sas üldlaulupidu 30-ndal juunil, 1-sel ja 2-sel juulil. Kui lähedal eestlasele seisab muusika, see ilmnes nüüd, mil olid langenud kõik takistused, sellest, et laulupeost võttis osa 15.000 tegelast. Laulukoore juhataksid A. Kasemets ja J. Simm, pillikoore E. Knude ja G. Reeder. Laulupeo kava koosnes ainuüksi eesti autorite töist.

LAULJATE LIIDU JUHATUS

*I-ses reas: R. Övel, A. Oinas, E. Ruber, J. Aavik, E. Aav, K. Jürgenson, M. Ruubel.
II-ses reas: N. Metslov, A. Tõnisson, R. Saving (asjaajaja)*

Käesolev üldlaulupidu

Käesoleva aasta suvel 23-ndast — 25-nda juunini peetaval X-ndal juubelilaulupeol Eesti pühitseb oma suurimat rahvuslikku pidustust. Juubelilaulupeona see haarab suurimal määral kõiki rahvakihte, sellele tõmbuvad kaasa mitte üksnes lauljad-mängijad, vaid ka kõikide teiste kultuurialade harrastajad.

Eeltöö laulupeoks algas kohe pääle IX-ndat üldlaulupidu. Järjekindlalt ja püsivalt on olnud tööl 20.000 lauljat-mängijat, et anda juubelilaulupeol Eesti koorimuusika maksimumit. Laulukoorid on jaotatud üldsega, mees-, nais ja erisega-koorideks, et igal koorilaulu harrastusliigil oleks võimalus pakkuda oma parimat. Muusikaliseks ettevalmistuseks on korraldatud rohkesti eelproove, instrueerimiskursusi, demonstratsioone, kasutatud rohkesti raadio kaasabi. Ei ole kahtlust, et selle suure töö tulemusena juubelilaulupeo muusikaline külg õnnestub kõige paremini.

Kuid juubelilaulupidu ei piirdu üksi massettekannetega. Sel puhul korraldatakse laiaulatuslik muusikanädal, mil leiab esitamist eesti ooper, oratoorium, sümfonia, kammermuusika, vaimuik ja soolomuusika. Pääleselle korraldatakse vabaõhuetendus, sõnalavastusi teatriteis, näitusi, kongresse, koosolekuid jne.

Puhtmuusikalise külje kõrval üldlaulupeol on jälle suur rahvuspoliitiline tähtsus. Jälle on aeg, mil on tarvis eestlasil liituda kõige tihedamaks koostööks, astuda ühiselt vastu raskustele ja võita need. Ülemaailmiline majanduskriis ei ole jätnud puutumata ka Eestit. Kuna mujal maailmas palju kõneldakse selle vältimisest üksmeelse koostöoga, kõigi rahvakihtide sõbraliku vahekorra ja ohvrimeelsuse varal, siis Eesti siin tahab astuda selles suunas ka praktilisi samme: nagu üldlaulupeod vanal ajal olid eestlaste edule suuriks tõuketegureiks, nii nüüd juubelilaulupidu peab kujunema seks võimsaks momendiks, mis sel raskel ajal aitab koondada eestlaste ridu, aitab kasvatada usku meie tööka rahva jõusse, unustada hetkeks mured ja raskused, et siis seda suurema hooga ja värskema jõuga asuda parema tuleviku eest võitlusse.

Eestlasil on häämeel näha oma suurpäivil päälinnas Tallinnas kõiki oma sõpru.

Joosep Kapp

Heinrich Helm

Joosep Kapp

Tema sünnipäevast 100 aasta möödumise puhul

ÄRKAMISAJA vanema põlve tagasihoidlikuma, kuid siiski küllalt silmapaistva tegelase Joosep Kapi sünnipäevast möödus s. a. 12-ndal mail 100 aastat. Kuigi Kapp kõik oma tegevusaastad veetis köstrina ja kooliõpetajana väikses Suure-Jaani alevikus, ulatus tema kui avaliku tegelase tööpõld kaugele üle kodukihelkonna raja. Mõlemais möödunud sajandi tähtsamais rahvuslikes üldettevõtteis, *Aleksandri-kooli* pääkomitees ja *Eesti Kirjameeste Seltsis* on Joosep Kapp innuka töömehena kaasa tegutsenud, toleaeagist kehva koolikirjandust on ta uute õpperaamatute kirjutamisega rikastada püüdnud ja lõpuks tegeva pedagoogina näidanud erilist silmapaistvat, toleaeagsest üldtasapinnast kaugelt kõrgemale ulatuvat tublidust ja uuenduspüüdelisi kasvatusviise pooldavat vabameelsust. Nii on Joosep Kapp omale kindlustanud püsiva koha kodumaa haridusloos. Kahjuks pole aga seni keegi vaevaks võtnud selle tõeseda töömehe tegevusest anda pisematki ülevaadet. Kuna just nüüd, Joosep Kapi sünnipäevast 100 aasta möödumise puhul, on saabunud kohaseim silmapilk tema mälestuse elustamiseks, olen püüdnud alljärgnevais ridades lähemalt valgustada tema maiaset elukäiku ja laiaulatuslikku tegevust.

Joosep Kapp sündis 30-ndal apr. (uue kal. j. 12-ndal mail) a. 1833 Põltsamaa lähedal Rutikveres, kus tema isa oli koolmeistriks. Venestuse tulekul on Kapi isa hiljemini kooliõpetaja elukutsest lahkunud ja läinud Adaveres mõisa aidameheks. Esi-mesed õppimiseharjutused tegi Joosep Kapp oma isa juhatusel, varsti saadeti aga andekas poiss Tartu kreiskooli. Edasi jätkas õpinguid Tartu gümnaasiumis ja selle-järgi Valgas Johannes Zimse köstrite seminaris. Kuigi Valga seminar oli Liivimaa riigitegelaste poolt a. 1839 asutatud sel eesmärgil, et kasvatada saksameelseid haridustegelasi, ei arvestanud aga kooli juhataja Zimse sugugi niisuguse kildkonnapoliiti-

kaga, vaid tegutses üsna iseseisvalt ja vabameelselt. Selle tagajärjeks oli, et koolist väljusid säärased tüsedad eestimeelsed tegelased, nagu C. R. Jakobson, A. Kunileid, A. Thomson, P. Undritz, vennaksed Erlemannid, A. Läte, Joh. Eglon, M. Kampmann, A. Jürgenstein j. t. Ka Joosep Kapi vabamõttelise iseduse kujunemisele on just Zimse juhatuse all õppimine suuresti aidanud kaasa mõjuda. Kapiiga ühel ajal ja ühes klassis õppis Zimse juures ka C. R. Jakobson. Säälnu koolipiingi-tutvus pani aluse pärastisele seltsimehelikule koostöötamisele ja kirjavahetusele, mis kestis aastaid ja vaibus alles *Kirjam. Seltsi* lõhkiminekuga järgi a. 1881. Sellest lähemalt aga pärastpoole.

Seminari lõpetamise järele tuli Kapp 1853-nda a. sügisel 20-aastase noormehena Suure-Jaani kõstriks ja kihelkonnakooli õpetajaks. On huvitav, et õp. A. Vestren-Dolli uurimuste põhjal olevat just Suure-Jaani kõstrikskool, mis asutatud juba a. 1738, esimene sellesarnane õppeasutus Eestis. Enne Kappi olid siin tegutsenud aga ilma silmapaistvamate võimeteta kõsterkoolmeistrid. Kui Kapp asus kooli juhtimisele, oli sel ainult 12 õpilast. See oli kõige minimaalsem arv õpilasi, mis tolleaegsete seaduste järgi kihelkonnakoolidelt nõuti.

Muidugi ei saanud nii väikeses koolis juttugi olla abijõudude pidamisest, vaid Kapil tuli ükski täita niihästi juhataja kui ka õpetaja kohuseid. Hiljemini, kooli tegevuse suurenedes, tuli Kapil alati vaid ühe abijõuga läbi ajada.

Enda ja õpilaste vahel on Kapp juba esimesil aastail püüdnud luua sooja vahekorda. Mitte kurja ülemusena, vaid nõuandva sõbrana on ta alati esinenud õpilaste ees. Meelsasti on ta soovinud, et õpilased talle usaldavalt läheneksid, ilma üle-aruse arguse ja kohmetuseta. Ja kui ta siis vahest on märganud mõnes õpilases julge esinemise puudumist, haaranud poisil rinnust kinni ning hakanud sellega maadlema. Niiviisi olevat Kapp esimesil õppetegevuse aastail enamasti kõigi enda koolipoistega jõudu proovinud.

Ei olnud tol ajal veel maal nähtud niisuguseid asju nagu uusud. Kapp toonud niisugused riistapuud esimesena Suure-Jaani ja varsti nähtud teda juba kirikumõisa järvel ringi sõitmas, suur poistekari ümber. Vanemad inimesed pole seda aga Kapile kui kõstrile sugugi sündsaks pidanud ja varsti mindud praost Schnellile kaebama: „Mis kanter see Kapp meil niisugune on? Käib õpilastega päsepäeva ajal järvel hullamas ja õpetab poistelegi halbu kombeid.“ Schnell olnud aga üsna vabamõtteline mees ning vaid muianud säärasele kaebusele.

Mitte ükski kohalikud elanikud pole Kapi kohta nurinat avaldanud, vaid Schnell on hoiatanud ka mitmed teiste koguduste lindekarjased: *Ole selle Kapiga ettevaatlik! See on üks väga kaval mees ja võib sulle veel mitmesuguseid pahandusi tekitada.* Schnell niisugused jutud aga pole hirmutanud. Ta vastanud, et tema ise ei tundvat Kapi vabameelsete kasvatusviiside pärast mingisugust muret. *Ma tean, et mul on niisugune tubli kanter, kelle pääle võin uhke olla ja teised peaksid mind kadestama.*

Kaua ei saanud Kapp selle hääsüdamliku hingekarjasega käsikäes töötada. Pääle Schnell'i surma tuli Suure-Jaani õpetajaks Oskar Speer ja see suhtus nooresse iseseisvalt tegutseda püüdvasse kõstrisse ja selle kasvatustöösse sootuks eitava- vamt. Vahekord Speeriga kujunes Kapil nii halvaks, et ta enda otsekohele ülemusele enam muud nimetust ei leidnud, kui „kurat“ ja tagakiusaja. Või mis sõp- rust saigi olla kitsarinnalise saksameelse pastori ja sellele alluva kõstri vahel, kes avalikult julges ülesastuda piibli aimukeseks koolilugemise raamatuks tegemise vastu, väljendades sel puhul „kõrgete vaimulikkude härrade ees“ piibli kohta tolle- aegsete olude vinklist vaadatuna peaaegu ketserlikke seisukohti:

Kui mina edasi ja tagasi olin seletanud ja selgesti näidanud, kui otstarbe- kohatu, ebapedagoogiline, jah isegi kardetav niisugune raamat [piibel] lastele on, sest et ei didaktilised ega metoodilised põhimõtted säärast raamatut laste lugemise- raamatuks ei luba, ja ma näitasin, kuidas üksikute piibli osade lugemine laste voo- rusele otseteed kardetav on ja nooruse tervet idu hävitab ja õõnestab. Kõik oli asjatu! Piibel sanktsioneeriti lugemiseraamatuks, ja ma võisin ainult niipalju kätte saada, et veel üht teist lugemiseraamatut tema kõrval lubati tarvitada... Kui raamatuid, nagu piibel, otsekoheste, isiklikkude Jumala suleharjutustena (Schreibereien)

esitatakse, siis on mõistlikule pedagoogikale ots tehtud ja meie eesti noorsugu läheb, nagu ta oli, vaimselt orjastatuks.¹⁾

Missugust vilja Kapi vabamõtteline kasvatustöö kandis, näitab see hää ja laialine kuulsus, mille Suure-Jaani kihelkonnakool varsti endale võitis. Mitmed meie pärasised silmapaistvad avaliku elu tegelased on Joosep Kapi juures saanud esimest kooliharidust. Erilist rõhku aga pani Kapp külakoolmeistrite ettevalmistamisele. Tihti laskis ta õpilasi proovituunde pidada jne. Nii muutus Suure-Jaani kihelkonnakool varsti nagu mingisuguseks külakoolmeistrite seminariks.²⁾ On hiljemini välja arvestatud, et Suure-Jaani kihelkonnakoolist on väljunud 160—170 kooliõpetajat. Paljud on muidugi hiljemini mujal edasi õppinud, paljud aga kohe pärast kihelkonnakooli lõpetamist ise rahvavalgustajatena tööle asunud. Kapi oma abijõud, samuti kõik oma kihelkonna töötavad külakoolmeistrid olid vaid Kapi juurest saanud haridusega. Siis on Suure-Jaanist veel palju mehi läinud Põhja-Eestisse, kus tol ajal tublid kihelkonnakoolid puudusid, kooliõpetajaks. Kui hiljemini, a. 1875 alates, nõudma hakati, et kooliõpetajad peavad oma kutseksami andma kusagil seminaris juures, sooritasid Kapi õpilased selle kerge vaevaga Tartus Holmanni seminaris.

Märkimata ei tahaks ka jätta, et Kapp on püüdnud jõudmööda meie toleaeagist kehva koolikirjandust uute õpperaamatute kirjutamisega rikastada. Nii ilmus temalt a. 1878 Tartus üle sajalehelikuline *Geomeetria kihelkonna koolidele ja iseõpetuseks*, mis jäi paljudeks aastateks esimeseks ja ainukeseks sellealaliseks õpperaamatuks Eestis. Järgmisel, a. 1879, ilmus temalt kasvatustöle sihte taotlev 60-leheküljeline raamatukene *Eesti emä — tühikene teejutt emadele, kuidä nädä oma lapsi esimeste eluaastate sees kasvatama peavad*. Tal oli kavatsus isegi kasvatusteaduslikku ajakirja väljaandma hakata, nagu leiame tema eelpool tsiteeritud kirjast Jakobsonile:

Mõtet, kasvatusteaduslist lehte välja anda, kannan ma juba ammu ajus; millal seda mõtet realiseerida võib — seda teavad jumalad. Vähemalt praegusel silmapilgul ei või see veel sünnida. Võta vastu minu südamlikum tänu kaastöö pakkumise eest! Ma ei tea silmapilgul veel mitte, kuidas see otstarbekohane on lehte ilmuda lasta, kas kuukaustikutes või nädalalistes poognates.

Kahjuks aga ei saanud Kapp ilmutada ei „kuuakustikuid“ ega „nädalalisi poognaid“. Arvatavasti kaalutlustel, et ideeline kavatsus toleaeagseis oludes end aineliselt tasunud poleks, jäigi tema poolt kavatsatud ajakiri „süüdimata lapseks“.

Ajakirjaniku okkalisele teele asumist on Kapp plaanitsenud hiljemini. Kui V. Bormi pärijad *Pärnu Postimehele* ostjat otsisid, olnud Kapil, nagu tema järeלטulijad praegu veel selgesti mäletavad, kindel nõu lehte ära osta. Kus ja millisel kujul ta seda edasi ilmuda oleks lasknud, selle kohta puuduvad kahjuks teated. Igatahes ei saanud ta meile teadmata põhjustel ka seda kavatsust teostada, vaid leht läks a. 1886 K. A. Hermannis omanduseks, kes sellest hiljemini väljaarendas esimese eesti päevalehe.

Kui a. 1887 vene keel koolides õppekeeleks tehti ja igal pool aset leidis üldine endiste kooliõpetajate kohtadelt minema kihutamine, ähvardas kooliõpetaja ametist vallandamine ka Joosep Kappi, olgugi et ta oskas venekeelt võrdlemisi rahuldavalt. Kapp astunud aga vallandamise kavatsusele ägedalt vastu ja õelnud inspektoritele: *Teie ei tohi meid lahti teha! Valitsus teab väga hästi, et oleme saanud saksakeelse kasvatusena ja et me nüüd vene keelt tüüelikult ei valda, pole mitte meie süü. Mina kohalt ei lahku ja kui tarvis protsessin kas või senatini!* Tagajärjeks oligi, et Kapp jäi ametisse edasi ja võis talle armsaks saanud kasvatustööd jätkata surmani.

Otskohese kutsetöö kõrval jätkus Joosep Kapil aega ja energiat toleaeagse avaliku seltskonnaelu alles viljelemata põllul üsna hoolsalt küll õhutajana ja tasakaaluka töömehena kaasa tegutseda. Kohe Suure-Jaani asumisel hakkas ta siin hoolega laulu ja muusikat edendama. Varsti oli tal juba asutatud meeskoor ja sellega võeti osa ka a. 1869 peetud esimesest üldlaulupeost. Laulupeol oli koort oma 40 lauljaga üks suuremaid ja paremaid. Varsti asutati tema algatusel Suure-Jaani ka pasunakoor. Pillid tõi isiklikult kohale ja tegi meestega

1) J. Kapp — C. R. Jakobsonile 23. XII 1866. *E. Kirjand.* 1923, lk. 379.

2) Vt. K. Ruut, *Eesti rahvakooli ajalugu*, lk. 99.

esimesi mänguharjutusi David Virkhaus. Tema juhatusel tehti kohapääl ka esimesi näidendite ettekandmise katseid. Hiljemini asutas Kapp Suure-Jaani neljahäälilise laulukoori. Mitmehäälilist laulu ei olnud maal tol ajal üldse veel kuulnud ja kuidas inimesed seda endale ettekujutasid, näitab järgmine ankedoodiline juhtumine. Kord tulnud keegi talumees Kapi juure ning palunud, et kantrihärra temale ühe neljahäälilise laulu laulaks. Tema olevat kuulnud, et kanter võivat laulda nelja hääle pääl.

Joosep Kapp ei piirdunud aga ainult oma lähemas ümbruskonnas tegutsemisega. Ka tolleaegsed üldrahvuslikud ettevõtted leidsid temas innuka kaastöölise. Kui a. 1860 Holstre kooliõpetaja J. Adamson algatas *Aleksandri-kooli* asutamise mõtte, tundis temagi asja vastu elavat huvi ega keeldunud ettevõtte läbiviimiseks asjale käsi külge panemast. 7. juulil 1870 Tarvastus kõster Wühneri juures peetud koosolekul, kus moodustati *Aleksandri-kooli* pätkomitee, valiti teiste tolleaaja tähtsamate tegelaste kõrval selle liikmeks ka Joosep Kapp. Kaua aastaid töötas ta pätkomitee innukalt kaasa, kuni viimaks ägedaks paisunud erakonnatüüdi ta sääält lahkuma sundisid. Märkimist väärib siinkohal, et kui prof. Köleril kavatsus tekkis *Aleksandri-kooli* hääks korjatud raha eest Krimmi mõisat osta, kuhu siis suuremal hulgal eestlasi elama oleks asundatud, on Kapp sellele plaanile südilt vastu astunud ja avalikult välja öelnud: *Millega vastutab Köler, et meie raha Venemaale viidult asjata tuule pole visatud?*

Aleksandri-kooli üle on J. Kapilt ilmunud ka a. 1883 väike anonüümne brošüür päälkirja all: *Sõnake seletuseks Eesti Aleksandrikooli segadustele*, mis kannab varjunime — Erapooletu.

Koos C. R. Jakobsoniga ja J. Adamsoniga oli Joosep Kapp tegev ka *Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi* asutamisel. 15. jaan. 1872 peetud asutamiskoosolekul valiti Kapp seltsi presidendiks. Hiljemini tegutses ta seltsi eestseisuses abipresidendina.

Samuti leiame Joosep Kapi nime *Eesti Kirjameeste Seltsi* asutajate hulgast. Juba a. 1868 Jakobsoni poolt registreerimisele saadetud põhikirjal, milles seltsi kavatseti nimetada alles *Eesti õppetuse raamatute laiadi lautamise seltsiks*, ei puudunud Joosep Kapi allkiri.³⁾ Seltsi asutamine oli Kapil nii südame lähedal, et ta ei puudunud üheltki selles asjas peetud koosolekult ja püüdis ka kirjavahetuse kaudu asjade arenemisega alatiselt kontaktis seista ning kus tarvis, nõu ja jõuga abiks olla. Kui siis viimaks, arvult juba neljas, *Eesti Kirjameeste Seltsi* põhikiri 1871-se a. lõpul kiinitamist leidis ja 25-ndal veebr. 1872 Viljandis Schwalbe võõrastemaja saalis seltsi asutamiskoosolekut võidi pidada, valiti ka Joosep Kapp kohe seltsi eestseisusesse.⁴⁾ *Eesti Kirjameeste Seltsis* töötas Kapp kassapidajana abina järjestikku 9½ aastat ja esines seltsi üldkoosolekuil tihti avalikkude ettekannetega.

Kui silmapaistva koha oli Joosep Kapp saavutanud ärkamisaegses avalikus elus, näitavad selgesti need rohked austuseavaldused, mis talle osaks langesid 3-ndal okt. 1878 peetud tema 25-aastase ametijuubeli puhul. Kuna just selle juubeli kohta on säilinud mõnesuguseid huvipakkuvaid materjale, siis tahaksin sellejuures pisut pikemalt peatuda. Isiklikult olid ilmunud juubilarile õnne soovima Hans Wühner ja C. R. Jakobson. Viimane andis juubilarile üle kuldkirjaga trükitud *Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi* auliikme diploomi, milles Kapi teened olid leidnud järgmise sõnastuse:

Selts tunnistab sellega oma tõsist auustamist Teie vasta üles, nimelt meeletule tades, et Teie kui Seltsi president ja abipresident hoolega Seltsi kasu taga olete nõudnud, sagedaste ajalehtedes avaldatud tähtja kirjade läbi meie põllumeeste seisust vahvaste tõsta olete püüdnud ja nüüd viimaks ka oma osavalt kirjutatud geometria õpetuse-raamatuga suurt kasu põllumeeste seisule toonud.

Kitsam ametivendade ja sõprade ringkond annetas juubilarile suure hõbekarika. Endine Kapi õpilane, tolleaegne Toila kooliõpetaja Hans Glass (kes hiljemini rändas Austraaliasse) oli saatnud enda kasvatajale juubelikingiks kuldtaskukella. Kirjateel tervitas Tartust *Eesti Kirjameeste Selts* alltoodud tänukirjaga:

3) Lähemalt F. Tuglas, *Eesti Kirjameeste Selts*, lk. 34—37.

4) Lähemalt F. Tuglas, *Eesti Kirjameeste Selts*, lk. 53—60.

Eesti
Kirjameeste Selts.

Tartus.

XVI koosolek: 28. Sept. 1878.

№ 158.

Auus, armas vend!

Täna, Teie 25.-aastasel ametipäeval, on meie süda kaastundmistest elavalt liigutatud: Eesti Kirjameeste Selts tunnneb ja tunnustab, et ta — ja temaga ühtlasi terve Eesti-rahvas — Teile palju tänu võlgu on.

Oma ameti pooldest kaastööline meie rahva vaimuharimise viinamäel, olete Teie ühtlasi ka meie seltsis ja tema eestseisuses seltsi asutamisesest saadik tänapäevani seltsi siginemiseks ja seeläbi oma rahva vaimuhariduse edenemiseks mehine, elav ja tegev kaastööline olnud. —

Seda mees pidades soovime südamest: Jumal kinkigu Teile pikka iga ja kinnitagu Teie tervist ja mehist meelt, et veel kaua, kaua meie rahva vaimuvabaduse ülendamiseks tegev võiksite olla!

Eesti Kirjameeste Seltsi nimel:

W. Eisenschmidt, seltsi abipresident.

Dr. M. Weske,

J. Kurrik, seltsi kirjutaja.⁵⁾

Praegusepõlve lugejale tundub niisugune kiri lihtse päevakohase austuseavaldusena. Kui kõrgelt hinnati sääraseid tänukirju aga ärkamisajal, näitab juba see, et kui a. 1881 J. V. Jannsen oma 25-aastast ajakirjandusliku tegevuse juubelit pühitsetes, siis tahtis Kirjam. Seltsi eestseisus Jannsenile kui oma auliikmele samasugust tänukirja saata, pidi aga suurema osa liikmete vastuseismise tõttu sellest loobuma. Põhjuseks oli muidugi tolajal parajasti päevakorral olev Jannseni äraostmise lugu.⁶⁾

Tartust saatsid sõbrad pikema riimitud õnnesoovi päälkirja all: *Soovitus oma armsale, kallile J. Kapp'ile 25. aasta ameti pühaks. 3. Oktobril 1878.*

Joosep Kapi poja Hans Kapi mäletamise järele olevat selle luuletuse sõnad F. R. Kreutzwaldi loodud, mille ainukeseks tõenduseks võib pidada vahest ka seda, et Kreutzwald on luuletusele esimesena alla kirjutanud. Avaldame selle luuletuse tervikuna muutmatul kujul:

„Saagu valgus!“ hüüdis Looja
Ilmade ja elu tooja.
Valgus sai ja puistas udu,
Lausaks läks suur Looja kudu:
Külvas kosu vaimudel'
Õnnistusi hingedel'.
Küll oli Eedenis siis ilu,
Päikse paistet, puude vilu,
Küll seal sigis haljendusid,
Õh'kva õite valgendusid!
Jões kõik vool'sid eluvett,
Mättad kandsid kõrjemett!
Vana pimeduse madu
Hakkas nõudma ilma kudu,
Audus viha, keetis kurja
Ajast Looja töö pool nurja.
Ilm ei jäänud abita,
Peastja pidi ärkama.
„Saagu valgus!“ Sina hüüdsid,
Püha kohust tüita püüdsid,
Kui Sa ametisse astsid
Adra vaimu põldu tõstsid
Kohes välkus valgustus,
Kohklema löi pimedus.

Sina hüüdsid: elu ärkas
Vabaduse võsu tärkas
Kihelkonnas haljendama,
Vaimu viil vikeldama;
Rahvas teab, kus isamaa,
Vanast seisnud Sakala.
Aga pimeduse madu
Võrgutas ka õigid radu,
Tegi Sulle häda-ohu:
Tahtis anda surma rohtu.
Väsimata võideldes
Lõhkusid mis sammu ees.
„Võitle, sõdija, Sa vahvast!“
Hüütaks Sulle meie rahvast,
Hõigatakse rõõmsalt: „jõudu!“
Soovitakse lahket sõudu.
Hüütaks rõõmu hommikul:
„Tänu, vend, me' toome Sull!“
Siit Sull sõbrad Emajõelt
Hüüdvad täna Taara mäelt:
„Kapp! meil' kallis, ela kõrgest,
Andku Jumal abi järgest!“
Suguvennad ühes ka
Hõisk'vad hulgal: „Ela Sa!“

5) Originaal Suure-Jaanis Hans Kapi käes.

6) Lähemalt F. Tuglas, *Eesti Kirjameeste Selts*, lk. 102.

Pääle Kreutzwaldi on sellele juubeliluuletusele alla kirjutanud veel Jaan Bergmann, Paul Undritz, R. G. Kallas, C. H. Niggol, A. Linde, J. Jürgenstein, P. Rosenfeldt, C. Rossmann, P. A. Schvede, J. Erlemann, M. Bruus, Th. Undritz, A. Rossmann, H. Rebane, A. Erlemann, Jaan Ruhs, J. Kirsell, M. Terras, P. Org, J. Raudtsep, Gustav Blumberg, C. R. Jakobson ja J. Adamson. Kokku leidub sellel riimitud õnnesoovil 25 allkirja, eelviimane neist ei ole aga loetav.⁷⁾

Kohalikud mõisnikud ei arvanud ükski hääks sellest juubelist osa võtta, olgugi, et Suure-Jaani kihelkonnas asuvate kroonumõisate pidajaks olid eestlased — Vastemõisas Kurrikoff ja Taeveres Kuldkepp, Enge mõis aga kuulus päriselt eestlasele Kurrikule.

Kui juubeliajaks Joosep Kapi avalik tegevus oli jõudnud haripunktile, siis juba mõned aastad hiljemini ta tõmbus tagasi meie tolleaegsete tähtsamate üldtegevõtete juures tegutsemisest. Olles Jakobsoniga tuttav juba kooliajast alates, leidis selle uuenduspiüded ja julge mõisnike vastu ülesastumine alguses Kapi pooltki sooja poolehoidu. Nii tunnistas ta 23-ndal dets. 1866 Jakobsonile saadetud kirjas avameelselt: *Sinu kirjad „Eesti Postimehes“ kõnelevad otse minu hingest ja ma sooviu kõigest südamest, et seesuguste kirjatööde autorite arv kasvaks. Sakala ilmumise algaastail oli Kappgi selle usinamaid kaastöölisi. Kui aga Sakala toon varsti usuasjade käsitlemisel üsna teravaks, tihti otse irvitavaks muutus, ei saanud Kapp Jakobsoni võetud suunda enam kõigiti hääks tunnistada. Hurda ja Jakobsoni vahel puhkenud tüllis sai Kapp niiviisi esimese poolehoidjaks.*

A. 1881 teatas Hurt *Kirjam. Seltsile*, et ta seltsi presidendi ametist lahkub ja 28-ndal aug. 1881 peetud üldkoosolekul valiti uueks presidendiks Jakobson, mis põhjustas seltsis suure pereheitmise. Samal koosolekul lahkusid seltsist ja selle eestseisusest pääle Hurda veel J. Bergmann, H. Wühner, J. Kapp, P. Undritz, M. Lipp, G. Blumberg, M. Jürmann j. t. Lahkumisteadaande ettelugejaks oli volitatud just J. Kapp. Koosolek muutus aga nii tormiliseks, et Kappi ei lastud Jakobsoni ja tema *Sakala* kohta mitmesuguseid teravusi sisaldavat teadaannet lõpuni ette lugeda. Sellel koosolekul lahkus seltsist ühtekokku 37 liiget.⁸⁾ Hiljemini seltsisid lahkujale säärased autoriteetsed nimed nagu Kreutzwald, Jannsen, Koidula j. t.

Sellest pääle suhtus Kapp *Kirjam. Seltsi* tegevusele kõigiti eitavalt. Veel a. 1890 kutsus selts teda oma võidupeole auhindamiskomisjoni liikmeks, kuid ta ei pidanud sündsaks sellest osa võtta. Ja kui selts a. 1891 neljanda üldlaulupeo korraldas ning Kapi laulukoorile osavõutakse saatis, vastati sellele iroonilise küsimusega: *Ega viimaks laulupeol venekeelseid kõnesid ei hakata pidama? Selle asemel leidis Kapp nüüd endale väiksel avaldusvõimalusi Eesti Üliõpilaste Seltsis. Kui see a. 1890 V. Reimani algatusel korraldas esimese kirjandusliku koosoleku, esines Kappgi sellel teiste, E. Kirjam. Seltsiga opositsioonis olevate, kõnelejate hulgas.*

A. 1887 asutas Joosep Kapp Suure-Jaani haridusselts *Ilmatari*, mis *Viljandi E. Põllum. Seltsi* kõrval jäänud teiseks tänini elushoidunud Kapi poolt asutatud organisatsiooniks. Kohapäälseid tegelased oskasid Joosep Kapi teeneid vääriliselt hinnata ja valisid ta ühes abikaasaga juba seltsi asutamiskoosolekul 3-ndal mail 1887 *Ilmatari* auliikmeks. *Ilmatari* lootis Kapp need õilsad eesmärgid, olgugi vähemas mõõdus, teostuda võivat, mis *Aleksandri-kooli* ja *Kirjam. Seltsi* asutamisel kibedaid kogemusi järele jättes vette olid langenud. Mõõdunud sajandi viimastel kümnenditel meie avalikus elus aset leidnud ideeliselt asutatud ettevõtete kokkuvarisemised tekitasid temaski valulise pessimismi eestlaste hariduselu edusse ja seda aitas omalt poolt aina suurendada riiklikult aetav äge venestuspoliitika. Äärmiselt ebasüdasina tundusid temale aga just tolleaegsed juhtivate tegelaste omavahelised riidud ja alatult väiklased üksteise kallal urgitsemised. Kuidas hindas Kapp meie tolleaegist seltskonnaelu, näitab kõige paremini järgmine *Ilmatari* koosolekul peetud kõne kokkuvõte:

7) Originaal Suure-Jaanis Hans Kapi käes.

8) Lähemalt F. Tuglas, *Eesti Kirjameeste Selts*, lk. 115—123.

Seltsi auuliige härra Kapp rääkis seltsilikest elust, kuidas need meie väikesel kodumaal hääste ei sigineda; see olevat suur paise meie Eestirahva kohta. Ta ütles, et selle vea sünnitajad olevat 1) kadedus ja parteimeel 2) kius ja 3) iseene kasupüüdmine ja auahuus. Eesti seltside liikmed kanda kodus isekeskel viha ja vaenu, mida nad aga seltsidesse ühes viia ja sääl neid siis üheteise päälle väljapaista laskvat. Sellepärast ei kosuvat siis mitte Eesti seltskondlik elu... Lõpeks soovis ta, et seltsis peaks üksmeel asuma, liikmed üheteisest osavõtma nagu ühe kätse võtsud ja et kõik niisugused pahad paised, nagu parteimeel, kiusud, iseene kasu püüdmised ja kõiksugused pahad arvamisid temast eemale peaks jääma; siis võida meie seltskondlik elu paraneda ja kõrgema järjele jõuda.)

Niisugust manitsevat tooni on kannud kõik Joosep Kapi viimaste aastate avalikud sõnavõttud. Ikka ja jälle on ta vajalikeks pidanud korduvalt rõhutada, et „parteilist olekut“, kui seltskonnaelu kõige kardetavamast vaenlast, keegi seltsi „kaasa ei kannaks“, sest siis olevat seltsil varsti „surmaja haav külles“. Ilmatur jäi tema viimaseks lemmiklapseks ja seda on ta tahtnud kõige jõuga kaitsta nende halbade välismõjude eest, mis tema eelmiste hoolealuste saatusele nii lagastavalt olid mõjunud.

Alates juba aastast 1890, oli Joosep Kapi tervis halvenemispöörde võtnud. Kord üsna palaval suvepäeval, tulles ühes perega heinalt, oli ta sisse astunud teeäärsele Mäeotsa kõrtsi ja sääl jänu kustutuseks joonud pudeli külma õlut, mis mõjunud aga kuumale ihule väga halvasti. Sellest pääle jäi Kapp kõhukatarri.

A. 1894 oli haruldaselt külm talv. Ühel pakasel küünlakuu päeval hakanud Kapp voodist tõustes lahtilükatud õhuakna ees särgiväel endale paberossi valmistama. Saanud siis tõsiseloomulise külmetuse ja jäänud kopsupõletikku. Juba paarinädalase voodisoleku järele murdis tõbi tugevakehalise töömehe ja 8-ndal veebr. varahommikul (uue kal. j. 20. veebr.) a. 1894 sulges Joosep Kapp 60-aastasena igaveseks oma silmad. Ta maeti Suure-Jaani kalmistule. Enne surma olevat Kapp soovi avaldanud, et tema kalmu ei ümbritsetaks mingisuguse aiaga; nagu elavana nii ka surnuna tahtvat ta lahutamatu kuuluda rahva sekka. See soov ongi leidnud täitmist.

Paar aastat pärast surma, augustikuul 1896, avati Joosep Kapi kalmul nägus hauasammas, mille püstitamise olid algatanud tema endised kasvandikud ja lähemad sõbrad. Hauasammas, mis ligi 5 meetrit kõrge ja maksma läinud 500 rbl, kujutab kandikule asetatud obeliski. Valmistatud Kapi endise õpilase, asjaarmastaja kujuri Meineri kavandi järele Suure-Jaani kihelkonnast Põhjaka nõmmelt leitud graniidist. Samba esiküljel asetseb kiri: *Joseph Kapp. Sünd. 30 Apr. 1833. Surn. 8 Veb. 1894. Suure-Jaani kanti ja kihelkonna kooliõpetaja 40 aastat.* Tagaküljel leiduvad sõnad: *Tänu tunnistuseks, Suure-Jaani kogudus, õpilased ja sõbrad.*

Samba avamispäevaks oli Kapi noorim poeg Arthur, kes siis alles õppis Peterburi konservatooriumis, kuhu isa ta saatnud juba 13-aastaselt, komponeerinud ühe oma esimestest lauludest. Praegu on Arthur Kapp meie andekamaid heliloojaid ja lugupeetud muusikaproffessor. Samuti on ka teistest Joosep Kapi järeltulijatest saanud silmapaistvad avaliku elu tegelased. Aleksander Kapp on praegu Tallinna Kaarli koguduse õpetajaks ja ühtlasi Tallinna praostiks, Suure-Jaanis tegutseb aga kostrina ja kohapäälse agarama seltskonnategelasena Joosep Kapi elutöö kõige otsekohesem jätkaja Hans Kapp.¹⁰⁾

Heinrich Helm

9) Ilmatari prot. 10. I 1893.

10) Pääle eelpool tähendatud allikate on käesoleva töö kirjutamisel rohkesti kasutatud J. Kapi järeltulijateit, esikätt Hans Kapilt, praost A. Kapilt ja prof. A. Kapilt isiklikult saadud suusõnalisi ja kirjalikke andmeid.

ERNST PETERSON

Kirjanik Ernst Karl Peterson 65-aastane

29-ndal apr. 1933 pühitses kirjanik ja koolitegelane Ernst Karl Peterson oma 65-ndat sünnipäeva.

E. K. Peterson sünd. a. 1868 Kadaka koolimajas Vana-Vändras. Õppis Vändra ja Tori klk.-k. Kui ta isa Jüri P. a. 1883 raskesti haigestus, asus Ernst Peterson tema asendamisele koolis, kuigi oli alles 15-aastane. Hiljem jätkab ta õpinguid Tartu Õpetajate seminaris (1886—89), kus valitses venestamisvaim. Oma vastasmeelsuse tõttu oleks ta peaaegu sunnitud olnud koolist lahkuma. Pärast sem. lõpetamist töötas õpetajana Sindis, Põlsamaal, Kose Uuemõisas ja Rakveres ja alates a. 1906 — Tallinnas, kus võttis südiilt osa seltskondlikust elust ja töötas nii linnavolikogus kui linnaametis. Eesti iseseisvusest alates on ta tänini Tallinnas I rcaalkooli (poeglaste reaalgümn.) inspektoriks.

Ernst Peterson on ajakirjanduses ilmutanud palju artikleid kirjanduse, keele, kasvatuse ja üldkultuuriliste küsimuste kohta. Opiraamatutena on ta avaldanud: *Hea sõber*, *Algharjutused*, *Eesti laste aabits*, *Etteütluste kogu* ja *Eesti kooli lugemisraamat I*. Samuti on tema sulest ilmunud lasteraamat *Ennemuistsed jutud Reinwaderist rebasest*, karskussisuline *Raamat neile, kes oma lapsi armastavad* j. m.

Kirjanduslikku tegevust alustas Ernst Peterson juba seminari õpilasena. Seni on ta avaldanud jutustused ja jutukogud *Ei üalgi* (1895), *Paised I—III* (1899—1901), *Rahvavalgustaja* (1904), *Elsa* (1907), *Kirjatööde kogu I* (1916) ja näidendid *Sõnajaala õis* (1920) ja *Uus minister* (1922).

„Tema jutustusi *Ühe härja ehluugu*, *Tulge appi!* ja *Rahvavalgustaja* loetakse rahvapäraselt-klassikaliseimaiks tööks meie kirjanduses.“

Puhastus

Viskasin ära selle ja tolle:
Kergem on tee, kui kergem on koorem.
Rämpsusust sai puhtaks elukolle.
Oled kui noorem.

See üle öla! Siia ja sinna!
Kinnisilmi ma võtan pildu.
Kahju või? ... Ei. Las minna, las minna!
Ons vaja korjata iga kildu?

See üle öla — veel ja veel!
Mõni nendest kui kasvanud külge.
Kuidas neid kõiki hoidis mu meel!
Oleks kui toimiksin enda-nülge.

Kuidas on kuhjunud kõik see risu —
Minevik taga kui pühkmekast.
Üks vast ainult mu päevade sisu,
Ning seda üht ma hoian kui last.

Ruumi on äkki ja kargust — vast jäisust.
Õhku on. Kaugust. Ja on nagu puhkus.
Ei seda kihavat tuhandepäisust.
Ons see siis uhkus?

Kõik minu unelma tundmatud lahed —
Silmi neist jäänd ainult kipitav lahu.
Tähti on täis kõik katuste vahed,
Vaatlen neid, vaatlen... Olgu mul rahu.

Viskasin ära selle ja tolle.
Kergem on tee, kui kergem on koorem.
Puhtamaks sai nüüd elukolle.
Oled kui noorem.

(„Lageda taeva all“)

Vaadatagu eelm. *Oloni* (nr. 4) lk. 270—271

HUGO RAUDSEPP

Viktor Paul Hugo Raudsepp 50-aastane

10-ndal juulil saab kirjanik Hugo Raudsepp (Milli Mallikas) 50-aastaseks.

H. R. sünd. a. 1883 Vaimastvere mõisas. Õppis Raduvere külakoolis, Laiuse klk.-k. ja Tartu l.-k., mille lõpetas a. 1900. Töötas Tartu renteis, äriteenijana Rakkes, pidas Tartus koloniaalkauplust. Toimetas (1907—08) Valgas *Sõna*, oli *Postimehe* toimetustiikmeks Tartus ja Pärnus (1908—11) ja *Päevalehe* juures (fõljetonistina ja kriitikuna, 1911—14), toimetas *Tallinna Kaja* (1914), *Sakalat* (1914—17). Asutava Kogu l. 1919—20. *Vaba Maa* kirjanduse- ja teatrikriitik ning päevakajade autor 1920—24. Elab alates a. 1925 vabakirjanikuna Elvas.

Hugo Raudsepp on vaimukamaid ja tuntuimaid sõnameistreid Eesti kirjanike peres, evides seejuures tubli kirjandusliku pagasi, mille saavutanud hoolika eneseharimise teel. Varustatud peene kirjandusliku meelega ja kriitikatundega. Labasusigi näib ta endale lubavat teadlikult.

Seni on H. R. avaldanud: *Sidemed ja sõlmed* (miniatüürid, 1918), *Kirju rida* (novellid, 1920), *Imbi* (novell, 1920), *Vested I* (1921), *II* (1925), *Ristteed* (jutustused, 1926), näidendid *Demobiliseeritud perekonnaisa* (1923), *Kohtumõistja Simson* (1927), *Ameerika Kristus* (1926), *Kikerpilli linnapääd* (1926), *Sinjmandria* (1927), *Süinai tähistel* (1928), *Püha Miikaeli seljataga* (1928), *Mikumärdi* (1929), *Põrumud aru õnnistus* (1931), *Vedelvorst* (1932). Ilmumisel olevat tal näidend *Salongis ja kongis*. Need näidendid on toonud Eesti teatriellu ennenägematu tõusuaaja ja suure huvi Eesti algupärase lavateose vastu kogu rahvas. Ta on annud võrratu ja seni teiste kirjanike poolt ületamatu eeskuju oma oskusega ajakohaseid, menukaid näidendeid otsekui käisest puistata. Vahest vaid Mälgu *Vaesemehe utetall* on suutnud oma etenduste arvuga läheneda Raudsepa *Mikumärdi*, *Vedelvorsti* j. t. edule. Ka Soome ja Läti on tunginud Raudsepa näidendid ning vallutanud säälsedgi teatrid.

Kuid meister on Hugo Raudsepp ka nii teatri- kui kirjanduse kriitikuna. Iga kirjandusesõber on jälginud suurima huviga iga H. R. vastavaid rohkearvulisi artikleid ajakirjanduses ja eriraamatuis, ammandades siit naudingut ja saades töökooli. Ta *Kirjanduskriitilised teosed Euroopa uuemast kirjandusest* (1921), *Ekspressionism* (1922), *Sentimentalism Lääne-Euroopas ja haletundeline vool Eesti kirjanduses* (1923), *Mait Metsanurk ja tema aeg* (1929) on ikka olnud eesti lugevale publikule, eriti noorsoole allikaks, kust ammandatud palju väärtuslikku.

Sigri-migri autorinagi on Milli Mallikast jälginud päevalehe lugeja, nautides kirjaniku peene ironia käike kõikjale. Mis sellest, et ta lugejat ennastki sageli seejuures „solvas“, olgu või tahtliku labasusega: autor on ju meie Raudsepp.

Kaastööd on H. Raudsepp teinud *Lindale, Kiirtele, Eesti Kirjandusele, Noor-Eestile, Sädemeile, Voogule, Oma Maale, Loomingule, Olionile, Öitsituledele, Postimehele, Päevalehele, Tallinna Teatajale, Vaba Maale* j. t., j. t. Tõlkinud S. Lagerlöf'i *Vagajutud Kristusest* (1923).

Meenuvad ta *Aforisme lahtimõtestatud maailmast* (1930-nda a. *Olion* nr. 10). See oli säärane läkitus, et sellistele meeleoludele raskevõitu G. Suitski löi sekka oma *Tagasimõtestatud aforismidega*. Oli lust jälgida kahe kirjandusliku lövi „urinat“. Mis oli selle kõrval Joh. Schützi valang Visnapuu kintsule *Loomingu* juubelinris! Vähimagi huumoritundeta!

Meenub ka väike „vahejuhtum“ *Vanemuises*. See oli varsti pärast *Imbi* ilmumist. Kas oli temaga kaasas ta naine või — alles prl. — Lydia Väljamäe või keegi teine naine — äkki küsis mu kaaslane, osutades päaga *Vanemuise* jalutussaalile otse ees kõndiva paari poole: „Imbi ise?“

Mõlemad kuulsid nii küsimust kui vastust, sest esmalt vaatas tagasi naine ning siis, kergesti muheleds, kirjanik ise. Ja nii kogu etenduse-õhtu vaheaegadel.

Tänapäevani ma ei tea, kas see vahejuhtum on unustatud. Raudsepp ise näib minuga leppinud olevat.

Õnnitlused Raudsepale ta 50-ndaks tähtpäevaks ning soovid, et kirjanik parima tervise juures saaks rahulikult töötada palju aastaid!

G. N.

Paha eksisamm

H. V., kes Eesti Kirjanikkude Liidu koosolekul demonstratiivselt häälitati välja Liidu kõigest organeist, on Liidu erakorralisel pääkoosolekul Tallinna rae-kojas siiski jälle armu leidnud oma valijate juures ning saanud Liidu juhatuse liikmeks. Kuna Liidul oli seni kuueliikmeline koosseis, siis suurendati Henrik Visnapuu valimise puhul juhatust ühe liikme võrra. Nähtavasti läks valijatel juba liialt piinlikuks haaratud võimu senine demonstreerimine nii teeneka rahvuslasest kirjaniku vastu.

Seega tervenimise tendents kodurahu maksmapaneku suunas?

Veel siiski kaugeltki mitte, sest toimetusele saadetud kirja kujul avaldati Henrik Visnapuu kohta

süüdistus valetamises Loomingu juubelinumbri veergel!

Sisuliselt meie asja puudutama ei hakka, sedavõrd inetu n a t u n d u s see kallaletung võrdlemisi noore inimese poolt kümne luuletuskogu ja teiste teoste autorile. Avalikkus küll ei oleks tohtinud säärast süüdistust, vähemalt *Loomingu* juubelinris, näha. See ei ole muud kui Liidu ühe liikme võimu näidata-tahtmine teisele, vanemale mehele, sest vastasel korral oleks J. S. kasutanud arusaamatuse lahendamiseks teisi abinõusid, mida näeb ette juba liidu aukohtu kodukord. Eii tunnusta aga üks pooltest seda, siis ei ole ka veel kohe alust apelleerimiseks avalikkuse poole. Igatahes tohiks küll Liidul olla võimalusi, kuidas omavahelisi tüliküsimusi lahendada o m a v a h e l. Üldse säärased avalikud kirjad ei tohiks edaspidi *Loomingus* avaldamist leida.

Mets

Katke pikemast teosest

...TALVITI oli hommikul harilikult sadanud. Peremehel olid siis suusad jalas ja peni sääred vajusid pooleldi lumme, mis otsegu pehme vatt kaisutas jalgu, tungis igale poole, tõusis udusulgedena õhku ja milles oli üpris tore püherdada, ise urisedes ja vaieldes omaette, nagu oleks kiskumist mõne teisega. Vahetevahel ahmis peni lund suhu, läkastus siis kentsakalt, vigurdades, ja vaadates peremehele kõrvalt otsa, et kas ta näeb ka peni vigureid. Peremees muidugi nägi, kuid ta ei teinud sest välja. Ta nagu oli tõsine, silmade vaade viibis kauguses ja suits ta piibust otsegu vääkis tõusva päevaga. Peni tundis peremeest küllaltki hästi; hoolimata peremehe tõsidusest ja tagasihoidlikust pilgust teadis peni, et peremees pole südames sugugi nii tõsine ja tagasihoidlik ega ükskõikne ümbrusele. Peni teadis, et peremeeski on võlutud sest jumalikust külmast ja vaiksest õhust, sest värskest pehmest lumest, sest äraarvamatu tasadusest talvise taeva all, kus kaugused olid pehmed ja vagusad ja härmatises puud otsegu jutustasid mõnusaid jutte külma talve lõbudest. Peremeeski mõnules, kui ta pikkamisi astus oma suuskadel, ja ta pilk neelas kaugusi, halle rahulikke värve, ning kops jahedust, värskest, rahu. Ainult — peni mõistis — peremehel ei kõlvanud hüpelda ja karelda koerakutsikana, peremees pidi väliselt rahulikuks ja auväärseks jääma — selleks oli ta isand.

Varesed vaakusid meeleheitlikus õnnekuses ja elujanus, nad justkui pillakaaritasid värskes lumis; nad istusid puul ning määrisid oma suled lumega, lumi langetes okstelt nende sekeldustes, kukkus valgete pehmete tompsudena maha. Peni nuusutas neid lumetükke, heitis aeg-ajalt kärsitu pilgu üles vareste poole ning — mõistis nende tuju: säärasel hommikul ei saanud ju keegi õnnetu ega pahur olla, isegi need hallid näjalinnud mitte, need näotud, vastikud ja kraaksujad, kes mõnel teisel ajal kisendavad otsegu kuradid ja on närused justkui kaabakad — varganäod niisugused, kellele harilikult miski ei ole püha.

Säärasel hommikul puudutab luule igat südant — seda mõistis peni. Ennäe, harakaski istub kuuse otsas ja sädistab — see väiksematsorti, aga kaval hulgas. Küll tal pää — tühjal — kõiksugu vigureid täis, aga ei suuda temagi teisiti: istub, vahib, naudib, tunneb lõbu elust, kuigi, võib-olla, kõhus näpistab nälg.

Peni haukus harakalegi natukene, ja harakas vastas ladusa söimuga, lennates ära talude suunas, saba taga kui väike labidas. Taludes tapeti säärastel hommikutel sigu, mehed valmistusid linnasoitududele, ja harakas tundis värske seavere lõhna. Sinna tõmbas teda, kus suitsesid korstnad ja aiaveere visati kõiksugu jäänuiseid, millistes sai sorida ja söimelda, kui just tappa ei saanud mõnd kõhna tihast või laiska varblast.

Peni ees aga tõusis peagi mets, paks roheline müür, mis üleni raputatud lumega, nagu oleks öösel keegi ainult selleks tööd teinud. Mets oli vagune ja salaalik, peni mõistis juba, et siin läheb asi tõsisemaks, varesed ja harakad siia nüüd ei tulnud. Siin olid teised huvid. Äkki, nagu nõiaväel hakkas peni saba liikuma, koer pistis koonu lumme, nüüd mitte enam selleks, et lund suhu ahmida ja vigureid pidada. Hele kilge tuli ta suust. Ta heitis pilgu peremehele, küsides, enne kui tormata metsa, hädaldades, nagu oleks metsas öiendada mingi väga ainulikk asi, mille sooritamist kuidagi ei saa edasi lükata.

Agas peremees hüüdis keelavalt ning ei näinud pooldavat peni kihku, vähemalt tegi ta näo, nagu poleks tal peni hädast ja vajadusest mingit arusaamist. See haavas koera natuke. Ta saba vajus pilguks sorgu, ta silmi tuli etteheide ja kurb palve. Agas olgu, lõpuks, ta mõistis, nii oligi see parem: peremehel olid suuremaid kavatsused, peremees tahtis nähtavasti rännata kaugemale, et sooritada suuremaid asju. See oli hääl. See töötas keerulisemaid ja pikemaid elamusi, huvitavamaid avantüüre. Olgu — peremehel oli ikka õigus. Ning teekond jätkus endises tempos. Peni jooksis ringi, tegi tutvusi puude ja põõsastega, keerles väikeste lindude

jälgedes, nuusutas hiirteauke, uuris orava maapäälset teekonda, haukus öökulli, kes lollilt oksal vahtis päevavalgust. Peremees aga poksutas rahulikult piipu, vahtis puid, heitis pilgu taeva ja seisatas aeg-ajalt siin-säääl, ning siis — peni nägi — oli ta näol vaevalt märgatav naeratus.

Mõnikord jõuti välja lagedamale kohale, kus pooleldi-külmanud oja surises imelikku talvist laulu, tuhmi, salalikku, otsegu unenäolist. Kollakad jäätükid ojas hiilgasid talvistes päikeses, kui see ajuti ilmus hõrenevate pilvede vahelt, ja oli maailmatu suur vaikus ümberringi; ainult mõned talilinnud, punakõhulised ja tutilised, hüplesid okstel ja lasid kuulda õrnu, justkui sordiini alla pandud hüüde: nad nokkisid männikäbides ja pikkade heinakõrte otsas ja nende pilgud pisikes-tes mustades silmades olid alandlikud ja endamisi mõtlikud; nad olid talvelapsed, vaiksed, alluvad, ja peremees silmitses neid kaua, kuna ta näol miski liikus, mis penissegi mõjus nii, et ta päris vaikselt seisma jäi ja temas mingi mõte tunduma hakkas, mis mõjus undtoovalt ja magamapanevalt otsegu metsa enese vaikus.

Siis kadus päike jälle. Oja külmanud surin ei lakanud aga. Linnud rändasid edasi ja edasi läks ka mees oma peniga.

Nii algasid talipäevad. Ja nende lõpp ei olnud halvem. Ei, ammugi mitte.

KUID veelgi kaunimad olid teised aastajaad.

Näiteks suvi.

Kõige toredam oli suvelgi teha peremehega pikki rännakuid, nii, peremehe kannul või ta ligemas ümbruses.

Need rännakud olid mitmekesised ja neil sai palju näha. Mets ise juba oli ääretu ja lõputu, nagu näis penile. Ta laienes mitmesse külge ja kui katkeski mõne nõmme või põlluga, siis algas eemal, külla taga, uuesti ja ikka sinetas kau-guses, veetlev ning kutsuv. Peni ei näinudki kõiki kaugusi, kuidas nad taeva-kaarel uppusid tumedasse uttu ja paistsid veel kui loor, kui suits, kui muinasju-tuline võrk. Ning peremees ei hoolinud jalavaevast, et rännata selle muinasju-tulise võrgu juure. Piip suus, silmis mingi jänu, kõndis ta, kuid kunagi ei saanud ta kätte kaugusi, ikka kadusid nad eest ja muutusid ligidasteks — ning ei olnud siis enam seda, enam ialgi seda, mis olid nad eemal.

Kauguste luule, ühes pilvede ja taevaga, oli penile kinni; ta aimas sellest ainult vähekeese, nähes seda peegelduvat oma peremehe silmis. Kuid ligemad pers-pektiivid olidki ehk penile armsamad. Pilt pildi järele avanesid nad neil käiku-del. Nõmmed... Mets lõhkes äkki, juba varem kuulutades avaruse ja taeva ligi-dust, kuna puud harvenesid ja läbi latvade kumas ees midagi heledat, töötavat, ootusrikast. Mees ja peni seisatusid nõmme serval otsegu ürgajal, kui nad jahi-retkel jõudsid sama nõmme ääre. Nõmm elas omaette salajät varjatut elu, mis inimesele kinni. Ta nagu hingas kui elav olevus, mõtles, unistas, vaatles pilusil-mil vastu hommikusele päikesele ja sosistas, naerateles, liikus tuhandete lehtede ja oksade õõtsumises, kiikumises, lehvimises. Justkui juttu oleksid omavahel aja-nud nõmme lugematud elanikud ja nõmm ise oli kõik kokku kui suur ema, kelle süles elasid, lõbutsesid, mängisid, tundsid rõõmu oma olemasolust heleda päikese paistel ta lapsed. Ning nõmmel oli hing. Kus asus see? Ta olemasolu tundsid nii inimene kui ka peni. Nõmm oli tõesti elav olend. Ta vaatles mingi, natuke vaenuliku salapärasusega inimest ja koera, kes väljusid metsast ja seisid nüüd la-gendikuga pale palgesse. Ning naeratas nõmm. Naeratas kui sfinks. Tuhanded lehed ja oksad sosistasid. Mees kuulatas seda kohta; värin jooksis tast läbi; ta oleks tahtnud millegi pärast rõõmust hõisata ja käed sirutada vastu sellele igave-sele sfinksile; ning temagi naeratas ja see naeratus oli sama seletamatu ning sa-lapärane kui nõmmel. Seisid vastastikku inimene ja loodus. Nagu nad juba on seisnud tuhanded aastad. Ja suur sugulus tundus nende hinges, aga veel suurem võõrsus, külmus, isegi vaen. Ning ometi armastasid nad teineteist kirgliku kiin-dumusega.

Siis kohendas mees püssi ja astus üle nõmme. Ta tundis, kuidas teda seiras m i s k i või keegi, millel või kel ei olnud asupaika, nime, palet, kuju. Kuid ta oli säääl, ligidal, ümber, ta seiras vähe ironiliselt. Ning sosistas, sosistas, sosis-tas. Äkki lõi mõni oks enda tuules pahempidi ja imelik kohin jooksis tast läbi — võõras, tundmatu, mitte sellest maailmast. Oks jutustas tükk aega võõrast, jube-

dat, ebamaist lugu. Siis rahunes ta ja asus uuesti oma õigele kohale, oma õigesse seisendisse. Mees kõhatas. Tal oli jube, kuid ta oli õnnelik. Peni lonkis ta taga, saab sorus, nuusutades midagi arglikult, sirutades pääd vastu millelegi, mille olemasolu talle oli kummaline.

Siis jäi seljataha nõmm oma sarapuupõõsastega ja harvade kaskedega, üksikute vanade puudega, kanarbikuga ja heleda taevaga, millel sõudsid valged pilved, tulles metsa tagant ja pikkamisi kadudes sinna kui muinasjutus. Jäi seljataha see vaikne salapärane maailm. Avanes uuesti mets, niiske, hämar, kus vanad kuused seisisid muistsete rüütlitena, sammaldunud, tõsised, ning mõtlesid midagi, mis oli sama muistne kui nad isegi. Ei mingit muud häält. Oli see tempel, palvekoda, oli see võlutud maa, elustunud saaga? Kas ei vaadanud keegi puude tagant, keegi, kelle silmad kavalad ja targad, kelle olemasolu ähvardav ja siiski naljakas? Peni kadus sinna, nuuskis, praksutas kuivanud oks. Vurinal tõusis lendu mingi lind. Mingi loom jooksis kabinal. Peni kiljatas ja peremees hüüdis ta tagasi.

Ning tüki maa järele tabas kõrv rutulist-rutulist juttu, närvilist, kirglikku, otsegu istuks keegi metsas ja avaldaks armastust, kuid metsikut, kummalist, ebaharilikult sügavatundelist armastust kellelegi, kel nümfisilmad ja pikad heledad juuksed. See oli haab. Ta seisis kuuskede keskel, ta all kasvas kurekell, ta igatses vististi siit kuhugi, ta oli õnetu, rahutu, tal valutas süda. Ja tükk maad temast eemal, kraavi kaldal, kasvas teine. Ah jah, nad vestlesid kahekesi, need armastajad, nad põlesid igatsusest saada teineteise juure, põlesid igatsusest vabaneda maast, tõusta õhku, rännata taeva all koos valgete pilvedega, päikeses ja tuules.

Ning jälle lõhkes mets. Harvad männid vihisesid liivasel kingul, tõrvalilled punetasid ja lugematud maasikad õitsesid valge vaibana. Hihii! Metskitse pruun piht väljahtas põõsaste vahel, vana ronk istus kõrge kuuse ladvas ja kirus. Kõrgel ülal keerutas kull. Oli nagu satunud teisele maale, ühele keskaegsele maale, kainele, kasinale, kuid vanale. Tee keerutas liivas ja päike pleekis teda palavasti.

Kuid varsti lõppes seegi maa. Tee viis alla orgu. Vee lõhna tungis ninna. Taevas muutus uuesti heleroheliseks ja ääretu lõbusaks. Väikeste lindude laulu kostis. Pajuharakas kisendas. Ees, üle madalate puulatvade, paistsid suured lilleväljad, millede keskel siin-säääl välkus jõgi metallises säras, keereldes haljaste põõsaste vahel, mis päikeses olid vähe hallikad ja läikisid kui kuplid.

Lõbus tuju tuli peremehele ja penile. Lapselik. Selge. Puhas. Avameelne ja lootusrikas. Vesi ja taevas oli ees. Kalad sulpsatusid. Niidud lõhnasid. Oh kui oleks elu ainult säärane! — tundus hetkeks. Peni jooksis vilkas traavis jõe ääre ja lakkus vett — limpst-lampst-limpst-lampst! käis ta roosa keel ja vesi peegeldas ta kuju, keerles ta ümber lõbusas tantsus, laulis, surises, voolas edasi, tulles kaugustest ja kadudes samasse.

Peremees võttis mütsi pääst, heitis jõekaldale küllli ja pani püssi oma kõrvale. Siia võis jääda. Siin oli hää. Kõik oli selge ja lihtne. Elu oli nii imeliselt kerge. Oh, kui saaks ainult nii elada! — tundus jälle hetkeks. Ning põõsad värehtusid tuules, jõgi vulises uinutavalt. Tuli väike pool-uinak, milles reaalsus tundus unenäona, ümbrus äkki võõrana ja kaugena, tuul justkui jutustas midagi äraarvamata vana.

Sinna jäädgi kauaks. Puhkas peremees, ja penigi heitis tema kõrvale, keel väljas, küljed lõõtsutamas, limpsates aeg-ajalt kärbeste järele. Tüki aja pärast krõbistas peremees taskust välja paki, milles oli midagi söödavat. Peni asus kohe tema jalge ette ja vaatas talle haledasti silma. Peremees sõi pikkamisi, mõttes. Kuid penigi ei jäänud ilma. Siis toppis peremees piibu täis ja mõnules sellega kaua, silmad piluli, kuna päikeseplekid rändasid ta kehal ja pilved taevas muutsid pikkamisi oma kuju.

Alles hulga aja pärast alati uut rännakut. Vaheldusid jälle nõmmed, lagedikud, võsastikud, metsad, raiesmikud, niidud, järved, jõed, külad ning uuesti metsad. Peremeest ei väsitanud nähtavasti see kõik, kuna peni juba ammu laisalt sõrkis ta järele, igatsedes puhkust. Siis peatus peremees järve ääres, otsis taskust õngenäõri, sidus selle pika ridva otsa ning istus jälle lõpmatult. Peni võis nüüd puhata, ainult aeg-ajalt heites pilgu pooleldi kinnistest silmadest, ise vähe värise-

EESTI KIRJANIKKUDE LIIDU JUHATUS

Vasakult: Joh. Schütz (kirjatoim.), Ed. Hubel (esim.), Joh. Semper (abiesim.).
Ülal: Juhan Jaik, Peeter Pedajas (laekur), Aug. Alle. Pildil puudub Henrik
Visnapuu.

des unenälas. Peremees tossutas piipu, pildus ühe kala teise järele pervele ja sülitas aeg-ajalt. Tugev tuul oli tõusnud. Järv lainetas hallikas hõbedas, kõrkjad kahisesid ja ühtki häält ei kostnud pääle selle. Ainult kaugel kuskil kõmasid mingisugused kajad, mingisugused ebamäärased hääled, millel ei olnud nime, mis tulid ei tea kust ja läksid ei tea kuhu. See oli looduse ebamäärane hingamine. Päikesepaiste ja tuule monotoonsus aga murdis lõpuks ka peremehe: peagi magas temagi kummalist und, imelikku poolikut und, milles samuti puhus tuul ja paistis päike, kuid mis oli täis teisi häält ja pilte, milliseid ükski inimene ei näe ärkvel.

Õhtul, kui koju oli jõutud ja söödud, tuli peremees trepile ja istus veel kaua vastu õhkuvat taevast. Peni, kes juba pugenud oli oma putkasse, seiras peremeest vahetevahel hoolitsevalt, katkestades oma une. Peremees suitsetas piipu ja vaatas õhkuvasse taeva, mis muutus üha tumedamaks, üha verekarvalisemaks ja vaiksemaks. Üks vana pärn kasvas trepi ees, eemal auras heinamaa.

Korraga ärkas peni imelistest mahedatest häältest; need hääled kõditasid peni kurku ja meelitasid teda kaeblikule ulumisele. Kuid koer teadis, et see keelatud. Ta ainult vaatas etteheitvalt peremehe poole, tuli putkast ja istus peremehe ette trepile, hoolega silmitsedes seda, mis peremees tegi. Peremehel oli lühike kepitaoline riist suu juures ja sellest kostsid mahedad, kord lustilised, kord kaeblikud hääled. Ja peni ei näinudki, et kogu muru maja ees oli täis tantsivaid paare — mehi sarvedega, milles ilutsesid vanikud, ja naisi lahtiste juustega, mis kaunistatud lilledega.

Richard Roht

Lahkumine

Kui kivi rinda vajotess,
kui tuli sihen palutess,
kui kangige sääl kajotess,
kui uisa ambag' salutess,
kui ravvage luid rainutess,
kui kiibä eli kallatess,
kui ratta päüle painutet
kiud viimane su valutep.

Om suhun mõru sapi maik
ja kibe markun keele pääl.
Vist tulep varsti tapi-aig,
must mure magap meele pääl,
om mõõdet mulle napild atg, —
kik tegemine poole pääl,
päev maha õige pakild käip, —
näe, joba taeva veere pääl.

Kik arumaa om kastet täis,
soost tõusup 'all kui susi aur,
käip mõtsast toome üütsne ais
ja kostap ööbikide laul.
Kisst kurgu ümmer kokku keids
ja kinni käkistedu kaal,
viil rinda rakup valu väits,
sis tiireis lõpetet siin maal.

Intervjuu keeleuendaja mag. Joh. Aavikuga

*Stenograafiliselt ülesmürgitud kõnelus
intervjuija ja intervjuitava vahel*

Järg

— *Millised on Teie uuendusideed ja keelelised ettepanekud?*

— Keele ajaloo andmete osutamiseks olgu märgitud, et eesti keeleuenduse suured ja tänapäevani alles nii vaidlusealused uuendusideed ja ettepanekud, nagu *-tet*, *-nd* ja *y*, tekkisid ja tehti alles maailmasõja ajal (1914.—1917.) vahel.

Enne neid aga tekkis üks idee ja põhimõte, mida ma pean eesti keeleuenduses kõige tähtsamaks, kõige julgemaks ja kõige viljakamaks, selleks, mille kaudu eesti keeleuendus on ainulaadne maailmas, sest et seda ideed ja abinõu ei ole seni kasutat ühegi elava keele arendamise otstarbel kogu maailmas...!

— *Mis on see suur ja nii uus idee ning vahend?*
— See on kunstliku loomise idee...
— *Milles see seisab?*
— See seisab selles, et — tarbekorral muidugi — võib ja tuleb kunstlikult luua, s. o. välja mõelda uusi tüvisõnu ja koguni vorme — käände, pöörde- ja tuletuslõppe.

— *Kuidas te tulite sellele ideele?*

— Paratamatusest ja suurest huvist ning armastusest eesti keele vastu. Ja ennekõike sellest arusaamisest, et ilma kunstliku loomise vahendita ei saa eesti keelest kõigiti hääd kultuurkeelt. Sest nii palju kui laenaksimegi soome keelest sõnu, ei saa me säält ometi mitte kõiki. Mõned soome sõnad on niisugused, et kõlalistel põhjustel ei ole ületoodavad eesti keele ja paljudel mõistestil puuduvad nad ka sääl.

— *Kas olete selle kunstliku loomisega ka juba saavutand teid rahuldavaid tulemusi?*

— Olen küll. Muuseas, see idee tekkis esmakordselt a. 1913 suvel, selgus aga oma täies ulatuses alles a. 1914 kevadtalvel. Üks esimesi sõnu, mis selle põhimõtte järele kunstlikult loodi, on *veenma*, (sellest tuletised *veenduma* ja *veendumus*). Hiljem loodi *relv*, *roim*, *laip*, *lünk*, *ulm* (unenägu), *tõik* (fakt), *siiras*, *sulnis*, *jaunis* (see juba 1913, seega esimesena), *range* (karm, nõudlik, vali), *nõnge* (kangekaelne), *malbe* (vähenõudlik, saksa *bescheiden*), *nere* ninakas-häbematu, omastav *nereda*), *taunima*, (hukka mõistma), *evima* (omama), *embama*, *nentima* (konstateerima), *mõrvama* (ja *mõrv*), *naasma* (tagasi tulema), *nõrdima* (väga meelepahane olema), *meenuma* (ja tuletis *meenutama*) jne. Üldse on kuni praeguseni kirjanuduses esinend umbes 30 kunstlikult loodud sõna ja neist on igatahes 10 juba pääsnud isegi õigekeelsuse-sõnaraamatusse, seega leidnud ametlikku tunnustust. Üldse aga on mul kunstlikult loodud sõnu praegu juba üle 200, millest 100 avaldasin raamatus „*Sada uut tüvisõna*“ (a. 1931.).

— *Millised on teie poolt viimasel ajal ja seega kõige uuemad, kõige värske-
mad uued sõnad?*

— Neist võiksin mainida *naum* (omastav *nauma*) tähend. „puuvili“, *meep* (*meeba*) — „šanss“, *time* (*timeda*) — „lähedal olev, lähedalt ähvardav“ (näit. „time hädaoht“), *ultma* (*uldan*) — „kuuldavale tooma“ (häält, hääliitsust, karjet): „ta ultis hädakarjatus“; *eetma* (*eedan*) — „ette panema“, sellest *eede* (omast. *eete*) — „ettepanek“, *juuwima* — „hääks kiitma“ („kardan, et ta ei juuvi vs valikut“).

— *Kuidas suhtub ametlik keel seesugusele sõnaloomise meetodile?*

— Eitavalt muidugi, sellest hoolimata et see tegelikult vastuvõetud sõnade kaudu on otstarbekohaseks ning elujõuliseks osutund, ollakse ametlikult poolt põhimõtteliselt ometi selle idee ja meetodi vastu (Veski ja teised). Seda püütakse igapidi kahtlustada ja diskrediteerida publiku silmis. Selle kallal irisetakse ja virisetakse, isegi nende poolt, kes muidu keeleuuenlust pooldavad. Tunnustavat, soovitatavat kirjutust selle üle pole seni keegi avaldand. Nähtavasti ei jaksata selle idee ja abinõu tähtsusest ning kasulikkusest aru saada; see on liig uus ja harjumatu ja muudelt maadelt ei saa sellele toetust ning eeskuju leida. Ise aga ei osata ega juleta seisukohta võtta. Kuid loodetavasti ükskord hakatakse sellest ometi aru saama ja seda tunnustama ning isegi ametlikult kasutama. Nii on ju olnud iga uue ideega.

— *Kas kunstlik loomine püürub ainult sõnastikulise küljega?*

— El. Sest ka uusi muutevorme tuleb juure luua ja ongi loodud.

— *Olen uudishimuline teadma, millised need on.*

— Kõigepeält lõpp -ue mineviku gerundiivi tähenduses, näit. *elanue* (= oles eland) paar aastat välismaal, naasis ta kodumaale“ ja teiseks lõpp -*lisiv* (pro -*lilus*) abstraktsõnade moodustamiseks 4-silbilistest *line*-sõnadest: *rutuline* — *rutulisiv* (omastav „*rutulisive*“) (= rutulisus). Kunstlikuks loomiseks grammatika alal tuleb pääleselle lugeda ka uue käändelõpu tarvitusevõttu -n (või, nagu mõnel

poolt soovitet, -nt) kujul, nii-nimetet agentaalkäane ehk tegijaütlev, näit.: „need lehed aeti *tuulen* (või *tuulent*) laiali (s. o. tuule poolt), ja samuti genitiivi väljendamist käänelise kõrval ka eessõna abil (tarbekorral), milliseks eessõnaks on ette pandud *no*) näit.: „ta tegi seda tingimusel no suuremate sooduste saamine” (= suuremate soodustuste saamise tingimusel).

Kuid kõigi nende lähem seletus ja põhjendamnie viiks liig pikale. Kui nõus olete, võin neist edaspidi *Olionis* eraldi pikemalt kirjutada.

— *Kas selle kunstliku loomise meetodiga on saadud eesti keele väärtust tõsta, näiteks võrreldes soome keelega, mille kõrval te ütlete uuendamata eesti keele olevat vaid kahvatu varju?*

— On küll. Kunstliku loomise teel on saadud terve rida sõnu, milledele soome keeles ei ole nii häid vasteid, või need üldse puuduvad. Mainitagu mõned näited: *lünk* (tühi, puuduv koht, soome keeles puudub täpne vaste), *tõik* (soomes liitsõna „tosiasi”), *taav* (vanaisa, soome „isoisa” s. o. „suurisa”), *rimp* (soome keeles liitsõna „esiriippu”), — *malbe* (soome keeles tuletis „vaatimaton”, s. o. „nõudmatu” = vähenõudlik), *jallis* (soome „mustasukkainen = armukade), *nõnge* (soomes liitsõna „uppiniskainen” = kangekaelne), *miivis* (soome ainult vöõrsõna „na-iivi), — *kaatma* (korda saatma, soome keeles puudub), *kaavitama* (kaasa avitama, soome keeles puudub), *nentima* (soome keeles halb tuletussõna „todeta”), *niimama* (leidma puudu olevat, soome keeles puudub), *põrpima* (frappeerima, s. o. tähelepanuäratavalt pörutama, soome keeles puudub), *malbitsema* (juures olema, soome keeles kahest-koosnev „olla läsnä”) jne. Sest üks keeleuuenduse tähtis põhimõte ja püüe on teatavaid kahest-koosnevaid sõnu (muidugi mitte kõiki) ja ka mõningaid tuletussõnu, mis on keele esteetika seisukohalt kohmakad, sageli miivid (naiivsed), üldse vähem väärtuslikud, asendada uute eritüveliste sõnadega. Ka sellest kahest-koosnevate sõnade alaväärsusest ja nende asendamise tarvilisest eritüvelistega ei saada praegusel ajal meie haritud ringkonniski veel küllaldaselt aru.

— *Kas keeleuuendus ei tegutse mitte ühekülgsest liig kaugele sihtivate uuendustega, jättes kõrvale igapäevasemad ja tegelikult hädatarvilisemad pisiküsimused?*

— Ei sugugi. Enam kui ametlik keel, on just keeleuuendus huvitet ka harilikest õigekeelsuse üksikasjust, keelevigadest, kõigist neist tegeliku ja igapäevase keele pisiküsimustest. Iga väiksema keelendi, üksiku sõna, vormi ja ütlusviisi õigekeelsus on tähtis.

— *Leian, et teilt peaks ilmuma raamat, mingi tüüeline ja põhjalik eesti keele grammatika, kus kõik teie, s. keeleuuenduse õigekeelsus, uuendusettepanekud ja põhimõtted oleksid kokku võetud.*

— See on teoksil, kuid olude sunnil viibib selle ilmumine veel mõneks aastaks. Raamatud, kust vaheajal saab ülevaate minu keelilisest seisukohast, põhimõtteist ning ettepanekuist, on *Keeleuuenduse äärmised võimalused*, kus esitatakse kunstliku loomise idee ja meetod, *Õigekeelsuse ja keeleuuenduse põhimõtted*, *Sada uut tüvisõna*, eriti aga hiljuti ilmunud *Keeleline käsiraamat*. Viimases loetellakse ka rida juhtumeid, kus pisemais üksikasjus keeleuuenduslik keel erineb ametlikust. Mainin siin järgmist kolm, eriti olulist punkti: *juure, meele, keele, hoole* (mitte „juurde” jne.); *-tis* asemel *-tus*: *kirjutus, arvustus, jutustus* jne. (mitte „kirjutis” jne.); *poliitiline* (mitte „poliitiline”), suhtub *sellele* (mitte „sellesse”) jne.

Seejuures tähendan, et praegusel hetkel on võitlus niisuguste väiksemate erinevuste pärast palju teravam ja aktuaalsem kui suurte uuenduste hääks. Viimased ei vanane, nende aeg on veel ees, kus need võib jälle üles võtta uue intensiivsusega; pisiseigad aga on praegu suuremas hädas, sest need juurduvad ametliku keele surve ning korrektorite tõttu sisse, sest elame ju praegu ametliku keele korrektorite surve tähe all.

Siiski selleski suhtes on kõige viimasel ajal ametlikult poolt järeleandmist märgata, sest *Eesti Kirjand. Seltsi* keelekommisjon ostustas hiljuti loobuda mõnest *õigekeelsuse-sõnaraamatu* sõnakujudest, nimelt mitte enam „*pankrott*, *piiskopp*, — *niivõrt*, *poliitiline*”, vaid eelistada „*pankrot*, *püskop*, — *niivõrd*, *poliitiline*”, nagu keeleuuendus seda alati on soovitanud. Mis õigem ja parem, see võidab alati lõpuks.

Kaks luulefust

Hendrik Adamson

MÄLESTUSED

Ei mind hellitatud elukevadel
ega meelitatud mesileivaga, —
pesi põsilt pori vesi nutunõre,
sasis silmilt loori elu ruttu kare,
näitas ilma nägu, iga julma tegu
selgelt — oli nagu —, ilustuseta.

Ei mind hellitatud elukevadel
ega meelitatud mesileivaga, —
vara tundsin vilu, ära lendas ilu,
kare näis mu elu, muret täis ja valu,
lohutust ei leida, ainult meelegeide
ja kui ajaviide mõnel mängida.

Ei mind hellitatud elukevadel
ega meelitatud mesileivaga.

ÕISED MÕTTED

Õdang on riputand metsa latva
ao verise mõõga.
kustuvad hämaras helgid haprad
ja pimedus punub lõõga.

Just nagu üle sureja silme
heidaks end surmavari,
tähedki tumedad poevad pilve
kui suitsusse südemekari.

Puude vahelt mustavad majad
kui suletud surmukirstud,
korstnad kui kaanesse taotud vaiad,
must mure neil otsas istub.

Või on see öökull seliti silmi,
kust hõõgub vosvorlik valgus,
varjusid õue väravast hüilib,
muist üksi ja teisi salgu.

Sõelub all kääbusrahvas käbe
ja nobedalt noota tõmbab,
libinal lille-kasieveest läbi
ujuvad udulõngad.

Siplevad silmades sirtsuneitud
ja pekslevad lillepiigad,
sibavad, ilma et lohutust leiaks,
hirmunult sinna-siia.

Nii meie unelmad valede võrgus
kistud kääbuste karjast,
vaatab visklemist vürstlik kõrgus —
kummitis katuse harjast.

Vilgub ta silmis salaviha
ja välgub-küdeb kurjus,
õgib kui kajak kalaliha
ehk vesi valges purjus.

Valged purjed viivad laevu
ligi neid rõõmsaid randu,
püvini paisat tormi raevu
laev ikkagi kaldale kandub.

Olgu ta pooleks murdunud peelega,
kus kaltsu kurvalt kõlgub,
olgu, et tähtegi silm su ei seleta
ja vastus jääb hüüdjale võlgu.

Hendrik Adamson

Ülitäidetuse tõik

ON olemas Euroopa avaliku elu käesolevat tundi otsustavalt määritlev tõik: masside ülestulek sotsiaalsele võimule. Oma loomu põhjal ei või massid juhtida enda olemist ega tohi (ega suudagi) valitseda ühiskonda, ja seega on öeldud, et raskemaid kriise, mis võib tulla rahvaste, kultuuride üle, on vallutanud Euroopa. Seesuguseid kriise on astunud ajalukku enam kui ükskord. Tema tunnused ja tagajärjed on tuntud. Ta nimi on masside mäss.

Seda ajaloolist nähtu on hõlpus leida, aga pole kerge analüüsida; nimetan ta kuhjumise, ülitäidetuse tõigaks. Linnad on tulvil inimesi, majad üürnikke, hotellid võõraid, rongid sõitjaid, kohvikud külastajaid; on liiga palju käijaid tänaval, liigselt patsiente kuulsate arstide ooteruumes; teatrid ja kinod kubisevad vaatajast, kui nad pole üsna ebaajakohased, superlannad suvitajast. Mis vanasti polnud mingiks probleemiks, see on nüüd päevakorral: leida ruumi.

See on kõik. Kas on meie elus lihtsemat, tuntumat, tavalisemat nähtu? Tahame nüüd läbi torgata selle lihtse tõiga pinna, ja hämmastume nähes tõusvat sellist fontääni, mis murdub päeva, selle nüüdisaja päeva helge valguse all oma varjatud värvimängu rikkuseks.

Mida siis näeme, ja millest meie üllatus? Näeme hulki tsivilisatsiooni poolt loodud seadeldiste ja vahendite haldajaina. Aga olles vaevalt natuke mõtiskeinud üllatab meid endi hämming. Kuidas siis? Kas pole see ideaalne kord? Raudteel on istmed, teatril kohad, hotellil toad — selleks, et neid kasutataks. Kahtlemata; sellegipärast on tõik, et need asutused tänapäeval ei mahuta tungi ning osa inimesi peab pöörduma tagasi. Oligui see näht loomulik ja järeldusõige, ei saa salata, et ta oli seni tundmatu, et seega on esinenud vahetus, muudatus, mis õigustab meie hämmingut vähemalt esimesel hetkel. Üllatus, imestus on taipamise alguseks. Nad on vaimlise inimese omaseim sport ja luksus, ta patentlõustaks on maailma vaatlemine inestavi pärani silmi. Kõik maailmas on märgiline ja kummastav paarile hästiavatud silmale. Sama, endaimetus, on jumalateroõm, mis puudub jalgpallimängijal, aga kihutab mõtlejat pidevas vaatajauimas läbi maailma. Ta märgiks on pärani silmad. Seepärast asetati vanasti Minerva kõrvale öökull, alati pimestatud lind.

Inimestekuhjumine, tulvisus polnud varemini sagedane. Millest tuleb see kõik nüüd?

Need hulgad pole kerkinud eimiskist. Tänapäeval elab umbes sama palju inimesi kui viiekümne aasta eest. Pärast sõda oleks arv pidanud pigemini kahanevana. Siin pörkame esimesele tähtsale märkusele. Seda hulka moodustavad individid olesid ennegi, ainult mitte hukadena. Väikeste gruppidena või ühekaupa üle maailma jaotatult elutsesid nad nähtavasti ebaühtlaselt, eraldatult. Nüüd järsku ilmuvad nad jõukudesse koondunuina, ja meie silmad näevad kõikjal aina hulki. Kõikjal? Ei; otse suursuguseimas paigus, mis varemini olid hoitud inimkultuuri võrdlemisi raffineerituma loominguna valitud gruppidele, sõnaga — eliidile.

Hulgad on muutunud äkitselt nähtavaiks, vallutades seltskonna parimad kohad. Varemini jäid nad märgatamatuiks, kui neid oligi; nad seisid sotsiaalse näitelava tagaosas. Nüüd on nad nihkunud rambi ette; on muutunud päätegelasiks. Pole enam kangelast, on vaid koor.

... Ühiskond on alati kahe teguri, eliitide ja masside ühendus. Eliidid on erilise kvalifikatsiooniga individid või individide grupid; mass on mitte eriti kvalifitseeritute kogum. Seepärast ärgu massi all ainult, ja ka mitte esijoones, „töölismasse”. Mass on keskpärane inimene, niipalju kui ta ei erine teisist inimesist, vaid koondab endas üldise tüübi... Igas sotsiaalses klassis leidub ehtsat eliiti. Aga meie aja märgiks on massi ja tavalise ülevõim eksklusiivse traditsiooniga gruppideski. Oma seesmise olemuse poolest erilisi ande eeldavas vaimlises elus tundub niiviisi ebakvalifitseerituse, kvalifitseeritamatus ja oma eriliste võimete poolest mitte just kvalifitseeritud ebaintelligentsi võidukäiku...

Ruumis ja ajas

Keerdkäike lõigatakse aasta-aastalt läbi taeva laotuse;
ei tähistatud teed, ei püritulpe, mingeid jaamu, juatusi
vaid ikkajatkuv ruum ja ikkakestev lõppematu ajavara
ning selles meie purjete ning masinrattust liikkamatu laevakera.
Ei kaptenit, ei tüürimeest; näib, juhita see sõiduk lendab —
kel vaja juhti?! selletagi ruumi, aega mööda undab.

On reisijatest tulvil täitund laeva kumer lagi.
Sääl ruumist puudu; kestvalt käimas võitlusragin;
üks tõukab teist ja sõtkub armutumalt jalge alla,
teed hoolimatult üle laibavirna endal tallab;
üks siht vaid silme ees, üksainus tung vaid rajab radu:
mu isiklikud hüved, need ei tohi kanda kadu!
Hõi, mulle ruumi, mulle rohkem vabat pinda,
kas maksku see või kogu laeva, rändurkonna eluhinda!

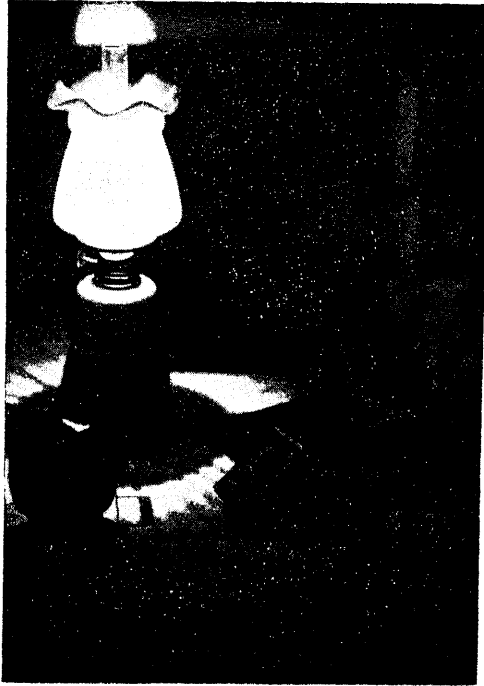
Ent selja taga naerab aeg: mu poju, sulle juba jatkub!
Ja sõrme puutel vägimehe laevapinnast lahuti kaikub.
Ruum pärrib keha, hing — kas ongi üldse mingit hinge?
Võib-olla ainult kired, ihud, tahtejõu kõrgepinge...

Või kuulub ajariippe hing? Eks ole mõeldav iu vaid ajus?
Ta tõus ja möön, ta olemus vaid hetkets kajas.

Ükspuha kõik! Kel aega asjatumaiks arutlusiks,
On vaja seda tähtsamate toimingute taotlusiks:
sai pinda jälle vabaks ümmarguse numbri võrra,
vast mulle see? — Ah, kaikub kuidas võitluskära!
Kas lausa teekides ei lõkenda sääl juba laevalagi?
Hõi, kapten, tüürimees! Kus asud? hukkub laev, kui keelad abi!

Massi käitumismuutusest ilmneb, et ta nihkub järjest otsustavamalt seltskonna esirinda; vallutab lokaalid, käsitab vahendeid, naudib varemalt vaid vähe-
selele avatud lõbustusi. Aga asi on säärane, et see pääletung ei lavastu ainuüksi
lõbustuste alal, vaid on üldine aja käitumus. Nii usun ma, et äsjased poliitilised
muutused ei tähenda midagi muud kui masside impeeriumit... Tänapäeval elame
kaasa ülidemokraatia triumfile, milles mass tegutseb otseselt, seaduseta, ja sunnib
materjaalse surve kaudu kodanikule pääle oma soovid ja maitsesuunad. Väär on
seletada uusi olusid niiviisi, nagu oleks mass tüdinenud poliitikast ja usaldaks eri-
lisile isikuile selle toimingut. Varemini oli lugu nõnda, ja see oli demokraatia. Tol
ajal oli mass veendunud, et oma vigadest-puudusist hoolimata taipavad poliitikud
lõpuks enam kui tema ise avalikest asjust. Praegu sellevastu usub ta, et tema
hääks õiguseks on läbi suruda oma kõrtsitarkused ja varustada neid seaduse
jõuga. Kahtlen, kas ajaloos on kunagi olnud mõned ajajärku, mil masside valitsus
oli nii kõverteedetud kui meie ajal. Seetõttu kõnelen hüperdemokraatiast.

Seesama lugu sünnib muil alul, eriti intellektuaalsel. Siinjuures väärib tä-
helepanu, et mass ise on teadlik, et ta koosneb keskpäraseist inimesist. Kui üksikud,
kes moodustavad massi, peaksid end eriti andekaiks, siis seisaksime ainult
teatud isikliku pettuse juhtumi, ja mitte sotsioloogilise ümberkujundumise ees.
Nagu ütlesin, on siiski iseloomulik kaasaegsele hetkele, et igapäevane hing on
teadlik oma tavalisuses, aga evib kokkumatust tavalisuse õiguste kasuks väljaastu-
miseks ja kõikjal läbiviimiseks. Nagu Ameerikas kõlab: Teisitiolimine on eba-
kõlblas. Mass hävitab kõik, mis silmapaistev, isiklik, iseandekas ja valitud. Kes
pole „nagu kõik“, kes ei mõtle „nagu kõik“, see satub väljaheitmise ohtu. „Kõik“
oli normaalseil oludel ühtlane ühend massist ja erilisest eliidist. Täna on „kõik“
vaid veel mass. See on meie aja tohutu tõik, kirjeldatuna ta karedat ilmet ilus-
tamata.

VALGUS

Kujutava kunsti vormiprobleeme

KUNSTITEOS on kunstniku mõtete ja tunnete kehastus (*Olion* 1932, nr. 2, *Kunstide vormikeel*), s. t. kunstniku mõtted ja tunded saavad vaatlejale tajutavateks nähtava välise vormi kaudu (maaling, kuju). Seepärast vorm on kunstis ülitähtis. Kõik maalimine, voolimine ja kujuraiumine on vormiandmine, on n. ü. võitlus vormi pärast. Suuta seda võitlust mõista ja temale kaasalada — selleni peab jõudma vaatlejagi. See ei ole aga võimalik vormiprobleemide mõistmiseta.

Tahab vaatleja ammendada kunstiteosest — pildist või kujust — seda elamuste maksimumi, mida vaadeldav teos üldse anda suudab, siis passiivse esteetilise nautimise kõrval tuleb see teos fantaasias nagu uuesti luua: tuleb sisseelada kunstniku kavatsusisse ja siit lähtudes leida kunstiteose vormide mõte, tuleb jõuda kunstiteose kompositsioonilise ülesehituse jälile ja jälgida seda, kuidas kunstnik enda kavatsuste kehastamiseks on kasutanud materjale (õlivärve, kivi jne.), ning lõpuks, püüda mõista seda, kuidas kõik mõjud kunstiteoses on kokkusulatatud üheks stiilseks ning isikupäraseks tervikuks. Selliselt kunstiteosesse süvenenud vaatleja elab terve oma olemusega kaasa kunstniku loomingule: ta loomise- röömudele ja -muredele, õnnestunud lahendusile ja ebaõnnestumisile. See on rohkem kui paljas passiivne esteetiline tajumine: see on järeloomine. Seepärast selle nautimise kohta võib tõega ütelda: „Kes mingit pilti õieti on nautinud, see on teda maalinud“ (H. E u l e n b e r g). Kuid nõnda nautida suudabki vaid see, kellele kunstniku loomingulised taotlused, võitlused ja elamused ei ole võõrad, kes on ise — vähemalt hinges — kunstnikuks saanud. Sinna poole tuleb püüda tõsisel kunstipublikul. Ja tee sinna viib kunstiprobleemide mõistmise kaudu.

VORMI seisukohalt kujutavas kunstis esinevad kõigepeält kaks probleemi, mida võib nimetada (W. W u n d t i järele) ornamendi ja pildi probleemiks.

Puhas ornament on omalt olemuselt esijoones meeldiv joonte, pindade ja värvide mäng, ta on meeldiv pinnajaotus, tasakaal, rütm, proportsioonide kontrast, värvide harmoonia; ta meelstab silma — see on tema pää ülesanne.

Ka kunstnik pilti või kuju luues ei pääse mööda teatud ornamentaalsusest: meeldivast vormide mahutusest, proportsioonide kontrastist, värvide harmooniast, lineaarsest kompositsioonist jne. Muidugi, igas kunstiteoses see ornamentaalne element ei esine ühel määral. On selliseid teoseid, mis on suurel määral ornamentaalsed, nagu: dekoratiivsed maalingud ning skulptuurid ja nagu suur osa kubistlikutest tööddest (Akbergi, Olvi j. t. tööd). Ei puudu ornamentaalsus ka klassilises stiilis; kõige vähem ehk teda leidub impressionismi alal.

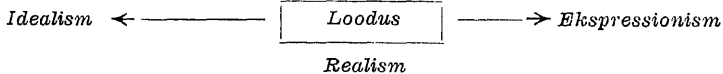
Kunstiteoste ornamentaalse külje mõistmine — kui sellele vaid osatakse juhtida tähelepanu — ei tee vaatlejale eriti suuri raskusi. Iseäranis pildi värvide meeldiv harmoonia on see, mis vaatlejat kõige kergemini võidab. Hoopis vähem osatakse tähele panna ja nautida kunstiteose meeldivat pinnajaotust, tasakaalu, rütmi, proportsioonide ilu jne. Nende tajumiseks tuleb mõneks silmapilguks nagu unustada seda, mida pilt või kuju kujutab, vaadeldes ainult joonte ja vormide ornamentaalset mängu.

Nendest aruteludest selgub, et ornament ei ole kunstile võõras, ja et ornamentiga tegelemine võib olla küllaltki kasvatav tulevasele kunstnikule kui ka kunstipublikule.

Pildi probleem — see on looduse kujutamise probleem. Siin on kunstnikul lahendada kaks küsimust: kuidas suhtuda loouse järeloomamisesse ja kuidas saavutada vormi selget loetavust.

Kunsti eesmärk ei ole mitte võimalikult täpne looduse vormide kopeerimine — seda aabitsalist töde, kahjuks, tuleb korrata, sest veel leidub neid, kes sellises vaates püsivad. Nõnda siis värviline fotograafia ja maalikunst ei ole teineteisega milgil tingimusel võistlejad. Muidugi, looduse täpne kopeerimine on „kah kunst“, nagu on „kunst“ näit. vihmavarjude tegemine, kuid mitte kunst kujutava kunsti mõttes. Kunstnik küll võtab vormid loodusest, kuid loob nad ikka teatud piirini ümber. Nõnda kunstiteos „seisab kui iseseisev organism üheväärtuslikuna looduse kõrval“ (W o r r i n g e r), ta ei ole elu peegelpilt, vaid on uus reaaliit, mis elab omaette elu, millel on omad seadused ja probleemid.

Mis suunas kunstnik eraldub loodusest, see oleneb teatud aja ja rahva stiilitundest, samuti kunstniku enese loomusest. Realism, idealism ja ekspressionism — need on kolm põhisuunda, mis siin valitsevad. Realism on looduslähidane, ta püüab loodust kujutada nagu ta on. Idealism stiliseerib loodust, jättes kõrvale individuaalset ja toonitades tüübilist, toonitades n. ü. vormi üldist loogikat, taotledes üldiseid harmoonia seadusi. Idealismi alla tuleb lugeda kõik klassiline kunst, siia kuulub ka osa kubismist. Vastupidiselt idealismile ekspressionism toonitab individuaalset, ta valib välja ja kujutab neid vormitunnuseid, mis aitavad väljendada teatud mõtet või elamust — võimalikult selge ja mõjuv karakteristika on tema eesmärk. Nõnda siis:

Muidugi, selline selge vahetegemine realismi, idealismi ja ekspressionismi vahel on vaid inimese loogilise mõtlemise tulemus, kuna tegelikus kunstielus kõik voolab ja sulab. Nõnda on igas kunstiteoses midagi realismist ja ekspressionismist. Küsimus on vaid selles, mis on valitsevas ülekaalus, mis moodustab kunstiteose karakterjoone.

Väga isikupärane on ka see, kui k a u g e l e keegi loodusest eraldub. Eriti 19-nes sajand tõi esile kunsti voolusid, millel jõuti peaaegu looduse täieliku eitamiseni (futurism, kubism). Nii paljude kubistide töödes on looduse vormid abstraheeritud geomeetrisse skeemini, samuti kui ekspressionistid jõulisema väljenduse nimel tihti on loodust moonutanud äärmuseni.

Olgu kunstnikud ekspressionistid, idealistid või realistid, olgu nad looduslähidased või looduskauged, midagi on nendel kõigil ühist looduse käsitamisel: kõiki neid juhib teatud „loodustunne“. See loodustunne areneb kunstnikul alalise looduse — taimede, loomade, inimese, tehisevormide — vaatlemises ja looduseetüüdi valmistamises; ta avaldub selles, et kunstnik, kuigi loodust täitsa vabalt käsitades, intuiitiivselt tajub looduse sisemist seadusepärastust ning loogikat ja ta sisemist elu. Tagajärjeks on, et õigel kunstnikul isegi looduskauge kunstiteos ometi on loomulik: on usutav ja elav. Algaja kunstnik aga isegi loodust koopeerides mõjub väheusutavalt ja surnult. Eriti peent loodustunnet vajab inimese kujutamine — seepärast on inimese kujutamise oskus kunstniku oskuse ja ande proovikiviks. Peent loodustunnet peab endas arendama ka vaatleja, sest muidu on talle kunstniku peent loodustunne tajumatu.

On neidki, näiteks n. n. absoluutse maali pooldajad, kes ütlevad loodusest täitsa lahti: muusika ju ei jäljenda loodust, miks ei või saada kujutav kunsti vormide ja värvide muusikaks; või jällegi, kui hinnata kunsti ornamentaalset külge, miks ei või rütmi, harmoonia, proportsioonide ja värvide ilu tuua esile täitsa abstraktsetes vormides? Määrav enamus kunstnikest ometi arvestab selle psühholoogilise tõsiasjaga, et teatud looduse piltidega vaatlejal juba iseenesest on seotud teatud elamused (tormine meri, päikseküllane suvepäev jne.) ja et reaalse pildi varal on kergem vaatleja tunnete voolu kunstniku kavatsuste suunas liikuma panna: reaalsete vormide varal luuakse kergemini sild kunstniku ja vaatleja vahel. Nõnda on looduse kujutamisest loobumine jäänud ikka vaid teatud äärmuste usutunnistuseks.

Jälgides seda, kuidas kunstnik on lahendanud pildiprobleemi, vaatlejale toob vähe kasu paljas tõikade nentimine: et see kunstnik on ekspressionist, see impressionist, see on looduslähidane, see looduskauge. Tähtis aga on, et vaatleja jõuaks kunstniku kavatsuste ja sellest järelduva vormikäsitluse mõistmisele: on asjata küsida äärmise kubisti töö ees „mida see kujutab“, on asjata otsida paljude ekspressionistide töodes optilist sarnasust jne. Tähtis on ka, et eemaldumisega loodusest võimaldatakse mängusse astuda vaatleja fantaasial, mis on ikka seotud teatud naudinguga. Lõpuks, kaugenedes loodusest kunstnik stiliseerib loodust — idealist omamoodi, ekspressionist omamoodi, — seega võimaldades vaatlejale naudingut kunstiteose omapärasest stiilist.

Ei ole vaatlejale huvituseta ka vormiandmise tehnika mõistmine. Võtame näiteks maali-ala. Erilise tehnika vajadus on siin tingitud esijoones asjaolust, et pilt on pinnaline, peab aga mõjuma ruumilisena. Seda ruumilist mõju siis kunstnik saavutab mitmesuguste abinõudega: ta kasutab joonelist ning õhuperspektiivi, valib valgustuse, milles vormide plastika on eriti selge, rakendab vormide pinnal olevalid jooni ruumilisuse saavutamise teenistusesse, s. t. aitab vorme modelleerida riidevoltide osava asetusega, pintsli tõmmete suunaga, asja pinnal oleva mustril joontega jne. Mingis pildis meisterlikult saavutatud vormisulgus ja ruumilisus võimaldab selgeid tajusid, ning on juba seega vaatlejale meeldiv.

Kunstnik jäädvustab enda loomingut mingis reaalses materjalis (lõuendil värvidega, paberil pliiatsiga, kivis jne.). Et aga igal materjalil on omad võimaluste piirid ja oma erikarakter, n. ü. oma hingeelu ja stiilitahe, siis kunstnik ei saa väljendada kõike, mida ta tahab ja kuidas ta tahab: ta peab materjaliga arvestama. Seepärast ütleb M. Angelo, et „kõik kunst on võitlus mateeriaga“. Harmooniat kunstivormi ja materjali vahel peab oskama vaatlejagi mõista ning tajuda.

NEED lühikesed read ei suutnud muidugi kunsti vormiprobleeme kuigi põhjalikult käsitleda. Aga nende ülesanne oligi vaid näidata ühte teed kunstimõistmise, kunstiteose vaatlemisioskuse juure. Mitte tavalised üldsõnalised arvustused ei suuda vaatlejaid tuua kunstile lähemale, vaid ainult kunsti sisemise eluga tutvumine. Sinna poole tuleb arendada kõik kunstipropaganda.

A. Remmel

Linda Künnapas

MEES FILMIST

Ma armastan Teid linal valgel,
Ma armastan Teid sulet suul.
End annan Teile igas palves,
Mil öitseb janune mu huul.

Te olete kui hämar uni,
Kui mingi olematu nõid,
Te hellituste põlev tuli,
Te hellituste võluv võim.

Mind uimastab Te profiil selge,
— Kui noateralt lõigat joon —
Ses aimub lembeline, helge
Ja iäitsa muistendiline toon.

Te kunagi ei näe mu silmi,
Ei kuule murdunud mu häält.
Me sobime vaid uneilmi,
Kus alateadvus vaatab päält.

EELKOHTANG

Täna kirjutan veel: kallim!
Vaasis roosid punased ja klaasis viin.
Selles linnas kõik on kastet halli.
Tiine väiksusest on iga maja sin.

Selles linnas peatun kui hotellis,
Homme lahkun siit, et näha Sind.
Tajun käsi igatsusest hellit,
Ja Su naeru. Mõtlen: tahad mind.

Uuest' ulatad mu päevadele sisu,
Lood mu sõbraks, päikseks ja õeks.
Ja mul elamiseks jällegi on isu,
Melankooliat ei enam põe.

Sina tuled ja ma sünnin uuest'.
Keha, hinge mõttesiidist koed
Panen mängu. Ennast Sulle tuues
Taas mu hingemaadel tuli soe.

Kaovad tigidad ja uhked valud,
Õelad ööd, mil tappa tahtsin Sind.
Nüüd ma põlvitan ja malbett patun,
Kummardades pääd: veel oota mind!

Sina tead, kuis maitseb sellel' suudlus,
Kes askeedina on veetud pikki kuid,
Kel on ikka olnud elust puudus,
Keda jootnud ulmade vaid uim.

Selles linnas protestantlik külmus,
Kuid Sa, tulilind, Sa tuled pea.
Kujutella milline on ilbus:
Oled mulle uuest' armas, uuest' hää.

LEMBE GEOGRAAFIA

Keha kevadine äkki,
Visat nurka läki-läki.
Noorust paiskub häälest, ilmest,
Sirgub tuju päikse silmist.

Nõnda mõtlen voodis lillas,
Pihus peites sadat soovi:
Kas ei läheks raudteepoodi
Ostma sõidukit Sevilla.

Barceloonas Barberiina
Nime annaksid Sa null'.
Meeltes sádeleks mul viina
Ja mu süda oleks kuld.

Või ehk ratsutame homme
Yokohama Yellow pargis
Silitades pantreid argi
Nagu sääline nõuab komme.

Või ehk sõita tahad Hiina,
Templis suudelda mind Šiiva,
Tummas paeluda mind palves
Päikse kúirte kuumas salves.

Linda Künnapas

Viletsuses kasvava noorsoo küsimus

1

MULLE saadeti Tšehhoslovakkiasst brošüür *Tänapäeva nooruses valmivad inimesed, kes homse päeva ajalugu teostavad*. Kirjutuse sisu on mitmeti huvitav ja on kokkuvõttes järgmine:

Kirjeldatakse Praaha ilu. Siis juhitakse lugeja pilk Praaha aleviossa. Peatatakse Žižkovi nimelise linnaosa juures. See olevat tüübiline proletaarluse pesa. Siin elavat suurlinna vaesem kiht: vabrikutöölised, päevatöölised, töötatöölised.

Tänavad kubisevad lastest, kes kasvavad kõige mustemas, räpasemas olukorras. Vara hommikust kuni hilise õhtuni on kõik kohad neid täis, nad jooksevad tänavatel, nad hüplevad palkide virnal, mis veetud kokku ehitusotstarbeks, ja kivi, prügi, prahi ja mustuse hunnikutel. „Kui sul tuleb minna mõnda kõrvalisemat tänavat, võid olla julge, et sind saadab indiaanlaste kisa ja tabab sind räpane jalgpall kas kõhtu või selga.”

Nii võrsub noorus päälinna aleviosas. Nooruse kodu on sääal — tänav.

Vanemad lähevad hommikul vara tööle. Peab ema jääma koju, siis lasub ta õlgadel koduse töö koorem, majapidamise ja arvurikka pere eest hoolditsemise aladel. Mis lastega pääle hakata? Korter on pisike, pime. Läheb ema ostusid tege-ma, siis ta äraolekul pööratakse lastekarja poolt kõik pahempidi. Laste eriala on ju üleannetused. Ja kui nad otse kooliskäijad ei ole, siis on nad emale sõna tõsi-ses mõttes ristiks kaelas. Seepärast on ema rõõmuski, kui lapsed viibivad väljas ja ta võib eksitamatult täita oma ülesandeid...

Koju tulevad lapsed ainult sööma ja magama. Muidu ollakse ikka tänaval, sajagu vihma või lund, silitagu päike või paukugu pakane.

Lapsed on tänavalapsed. Mustuse ja mädanevate jätiste juures käperda-takse, läbisõitvale autole jäädakse alla, üleannetusega püütakse üksteisest kauge-male jõuda, ülkeiste võidu tahetakse olla „mehised” ja „teistest üle”.

Kuid kõik see on veel väike hädaoht. Brošüüri kirjutaja peatub pikemalt sootuks suuremate ja teravamate ohtude juures. Need on: see mõju ja k a s v a t u s, mida lastele annab tänavaelu. Nilbeid nalju, sõimusõnu, suguelu eksimusi, seda kõike omandatakse ja õpitakse tänavaelu teineteiselt juba päris noortes aastates. Ja kodune elu ei saa ega oska ka midagi paremat siin pakkuda. Allüürnik magab kahe peretütreaga koos, mõlemad jäävad raskejalgseks, ja hiljem selgub, et mees oli süüfilise-haige olnud...

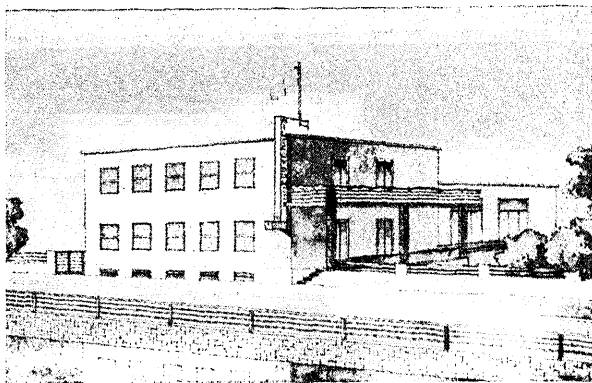
Teine juhus: noormees vägistab 12-aastase tütarlapse. Asi läheb kohtusse. Kohus karistab roimarit üsna kergesti, sest suudeti teha selgeks, et tütarlaps oli juba enne olnud „kõlbliselt langenu”. Tütarlaps, kes ainult 12 a. vana! ...

Viletsad korterid, millistes sageli 9, 10, 12 inimest ühes toas peavad maga-ma ... Viletsad äraelamistingimused, kus muret teeb kõige elementaarsemate elu-tarvete rahuldamine... Vilets kirjandus bulvaari ajalehe näol, mis omale ülesandeks võtnud üsna närvekõditavalt jutustada roimast, mõrvast, igat-laadi ulaelust, — see on suures ulatuses nende inimeste vaimutoit... Noorsoo kasvatajad, kooliõpetajad — need on lootust kaotamas: oma töös pörkavad nad kokku nii paljude takistustega, sageli on kokkupörked tingitud just parteilistest vahetõrgetest, maailmavaate teravustest jne. Nad, haridustegelased, muutuvad juba skeptilisteks kõige vastu, on ületootatud ja närvilised, heidavad väsinult käega...

2

NII kirjeldab mõnekümne leheküljeline brošüür Praaha aleviosa elu. On see melle võõras? On meie olud teissugused? Kui võtame Tallinna, ta iluga ja ta alevi- ja vabrikurajoonide puudusega, hädaga, viletsusega... Pilt on üldjoontes meilgi sama, kui teda ainult tahetakse õiges värvis näha.

MIS tuleks teha? Mida võiks nende olude parandamiseks ette võtta? See oli küsimus — jutustab autor edasi —, millega mul oli päämurdmist, kui a. 1918

Tänavalaste varjupaik Praahas

vabanesin maailmasõjast ja hakkasin vaatama ringi, kui väga palju meie rahvale ikkagi veel tarvis läheb, et ta tõeliselt vaba võiks olla. Mu silmad jäid peatuma noorsoole. Ma astusin „usaldusmeeste kolleegiumi” liikmeks. Kolleegiumi ülesanne oli kasvavale noorsoole anda abi ja pakkuda kaitset teda ähvardavate ja igal sammul teda ümbritsevate hädaohtude vastu, ja seda niihästi tervis-hooldistes kui kõlblistes ja sotsiaalsetes küsimustes.

Sel alal kaasatöötades võisin ma sügavamalt pilku heita vaesema kihi tõelisesse ellu. Ja ma nägin nii palju õudset ja põrutavat, et ma seda üksikasjades ei suuda kirjeldada.

Ütlen lühidas kokkuvõttes: aineline abi, mida parem osa meie n. n. „seltskonnast” vahete-vahel pakkuda püüab, — puuduse, nälja, häda ja haiguse vastu, — on otsekui tilk merre... Kõige najal, mida nägin ja elasin läbi, on minu veene nüüdsest päälle see: õige ja ainuke abi, millel on tõeline abistamise väärtus, sünniks meie poolt siis, kui aitame abitarvitajal jõuda olukorda, kus ta ise suudab ja tahab ennast aidata.

Kerjusele tänavanurgal ja koputajale meie uksele, — neile anname harilikult midagi toetuseks. Kuid enamal jaol juhustest teeme seega küll rohkem kahju, kui kasu. Niisuguse abiandmisega surume meie ise teise inimese väärtuse maha, hävitame inimese karakteri, aitame kaasa, et inimene kaotab igasuguse tahtejõu oma enese ülesupitamiseks. Seega ei taha ma mitte ütelda, et näljajale ei tuleks leiba anda, et nõrka ei tuleks toetada. Ei. Aga, kui näljane on saadud leiva ära söönud, nälgib ta jälle, ja nõrk, ta langeb hoopis maha, kui meie teda, olles kord toetanud, pärastpoole enam ei toeta...

Kuid selle asemel, et anda toitu, riiet, tuge, peaksime andma võimalust, et inimene ise saaks ja tahaks ennast toita, riietada, aidata üles.

Muidugi on see äärmiselt raske. Aga see on ainuke ja õige tee.

3

AUTOR jutustab edasi, kuidas ta sellest põhimõttest väljudes on omale võtnud ülesandeks: kutsuda ellu asutus, mis püüaks Praaha alevi noorsugu vabastada tänava õhkkonnast ning algusest päälle teda teisiti kasvatada, teda ümbritseda positiivse ja väärtusliku vaimuga. Temas, praegusaja noorsoos, näha tulevaste päevade „ajaloo tegijaid”, nende ülesannete teostajaid, millistega praegune aeg meid kõiki üle kuhjab ja millised ometi lahendust peavad leidma. Just praegu kasvavaid „tänavalapsi” on tarvis asetada sootuks uude õhkkonda, et neist väärtuslikud inimesed võiksid valmida. Uus aeg paneb meile hoopis uusi kohustusi. Ja kui praegusaja rahvas laseb minna kaotsti oma laste parematel väärtustel, siis tuleb tal tulevikus kindlasti maksta kallist valuraha. Ta ütleb: „Kust rekruteeruvad meil roimariid, prostitueerijad, ulakad ja kõlbliselt hukkunud elemendid, mis on ometi suurimaks koormaks riigile ja häbiplenkiks kultuurrahvale? Arvestame ometi kord, kui suuri summe peab riik iga aasta kulutama polit-

seile, žandarmeerijale, kohtutele, vanglatele ja parandusasutustele, haiglatele ja hullumajadele... Enamasti kasvab see element ometi tänava õhkkonnast. Ja kui meil praegu pole anda neile inimestele armastust ja hoolekannet, siis võime kindlad olla, et hiljem peame neile kulutama mitmekordselt suuremas ulatuses. Siin ei tohi enam aega viita. Inimsoo tulevik on inimeste eneste kätes. Maailm ja meie kõikide elu ja ajalugu kujuneb niisuguseks, millisteks kujuneda ja kasvada laseme tänapäeva noortel..."

Ja nii on asunud brošüüri autor Premysl Pitter ühe hoolekande või varjupaiga rajamisele Praaha alevi osas, Žižkovis, mille kaudu ta tahab tänapäeva elule nii hädavajalikkuda ja tegelikus töös kuulutada Kristust, levitada selle suure inimsõbra armastust, rahu, lepitust...

Üksikasjalik selle ettevõtte kirjeldus viiks kaugele. Vaevalt, et ajakirja ruum seda lubab, pikemalt küsimuse juures peatuda. Üten vaid niipalju, et asutuse nimeks pannakse *Milicz-Heim*. Johann Milicz oli nimelt 14-nda sajandi Böömimaa suurim reformaator. Tal tuli elada ja töötada keset teravaid ideelisi ja sotsiaalseid käärimisi, ja ta suutis omal ajal elavat õnnistust külvata nii paljude elu keset neid aegsasti, mil isandate ja preestrite ja ka rahvamassi kolbliline elu täiesti kõdunemas oli. Ka asutas ta ühe muster-koguduse nimega *Jeruusaleem*.

MULLE meenutab see *Milicz-Heimi* ettevõtte elavalt *settlemente*, millistest kirjutasin omal ajal *Päevalehes* pikemaid artikleid, kui mul juhus oli Inglismaa kirikuoluga lähemalt tutvuda a. 1929. Sää! on kirik — mitte ainult jutlustaja, kuulutaja, vaid — ja seda just eeskätt — praktiliselt kristlikku tööd, kasvatustööd, abistust- ja armastustööd teostav asutus. Ma kirjeldasin tol korral üht Londoni kirikut, mille põranda all on ööd ja päeva töötamas supiköök, ja mille juures on ruumi antud noortele spordi ja mängu võimalusteks. Sama kiriku põranda all on eraldi ruum määratud oõmajaks hulgustele. Ja üle kogu Londoni töötavad lugematud *settlemendid* seks, et eraldada noori tänava õhkkonnast, kolblist kasvatust neile pakkuda, hädaõhtude eest neid kaitsta, tegeliku töö kaudu neid kristlasteks teha, mitte ainult kristlikult mõtlema ja uskuma õpetada...

Kodumaal soovitasin ma ühel asutusel, mis tahtis suure (minu arusaamist mööda üle-jõu käiva ja praegustes oludes täitsa otstarbetu) ülesande juure asuda, et arvestatagu praegusaja tarvetega ja vaimuga ning määratagu higi ja vaevaga korjatud summakesi parem karjuva puuduse ja häda kõrvaldamiseks. Ma jäin hüüdjaks hääleks... Seda huvitavam on mul nüüd nentida, et teisel arusaamine praegusaja tarvetest ja hädadest ärkab.

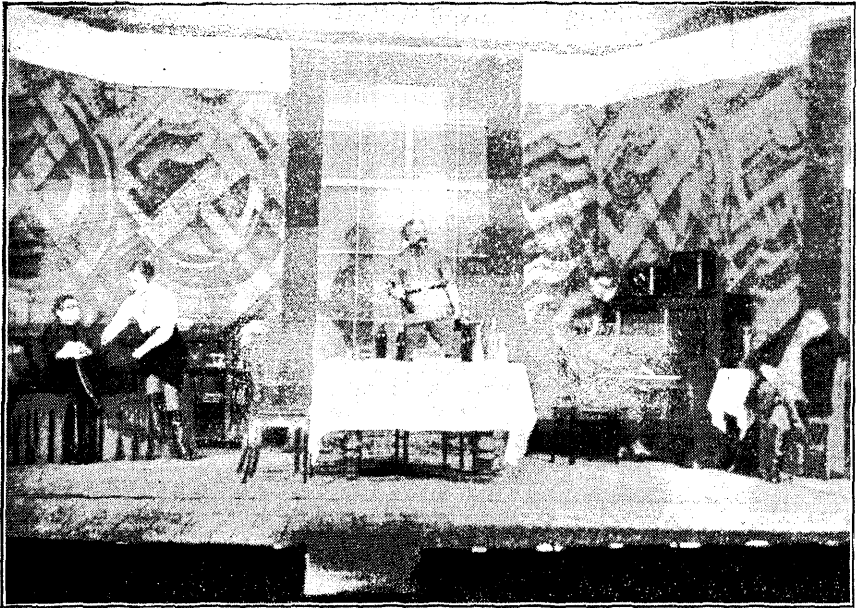
Peaa otsekoheselt ütleva: see on terve ja tervendav vaim! Just selle vaimu ja sellise töö järgi januneb praegune aeg! Ning õnnelik on see kogudus, see kirik, kes õigel ajal õiget tööd teeb. Praegust aega ei toida enam sõnad ükski. Praegu on tegu tarvis. Ka Kristus pidi kord kurvalt oma jüngritele ütleva: „Miks hüüate mind: Issand, Issand, aga ei tee mitte, mis mina teile käsen?!“ (*Luuika ev. 6. 46*).

Meil, Eesti oludes, tuleb tõepoolest kurvalt küsida: miks ka meie kirik ja kogudused ei taha sellistele ülesannetele mõelda? Teeksime seda, siis kaoksid iseenesest hõõrumised, urgitemised, mittedallivus. Siis jäävad meil halvaks unenäoks need nähted, kus kirikuõpetaja peksti kallil jõuluõhtul kirikupinkide alla, kus noorel, aasta-poolteise eest armastusega valitud õpetajal ähvardatakse kirikumantel katki rebida, kui ta jalamaid ei lahku, ja nii palju, nii palju teisigi nähteid, mida lihtselt ei sõnanda ega jõuagi üles lugeda.

Ei taha aga meie kirik ajatarveid täiel määral omaks võtta ja oma jõudu, võimeid ning ikkagi suurepäraseid võimalusi, mis kirikul on, sellele tööle rakendada, siis magab ta ise oma aja ära, ja ei pruugi ta hiljem kurta, kui elu temast mööda tormab.

Küsimus on praegu paljudel keelel: *Quo vadis, ecclesia estonica?* (Kuhu sa lähed, kuhu välja jõuad, Eesti kirik?). Ja just kiriku ja usuolu sõpradele on see küsimus rohkem kui tähtis. Kirikule hääd soovivas mõttes olen minagi seda küsimust käesolevas kirjutuses käsitanud ja olen püüdnud piinlikult hoiduda, et mitte kellelegi haiget teha. Olen ainult uut suuna näidata tahtnud, mille meie kirik minu arvates peaks võtma omaks, et usaldust, poolehoidu ja rahva hinge mitte käest kaotada. Meie aeg nõuab uut suuna ka kirikult!

Paul Kuusik

ALEKS. AFINOGENOVI DRAAMA „HUNDIRADA“ DRAAMASTUUDIOS
Lavapilt teisest vaatusest. Näitejuht Karl Otto, dekoraator — Joosep Karell

Õltaalia noorsugu ja tema kasvatus

TEAME, et Nõuk. Venemaal kasvatatakse lapsi ja noorsugu kommunistlikus vaimus ja selle eesmärgi saavutamiseks kasutatakse ära kõik võimalikud vahendid. Noortest pidavat kasvama uus inim põlv, kes toovad kogu inimsoole lunastuse. Venemaal ei või seepärast juttugi olla sellest, et noore inimese vaimline arenemine ja kasvamine peaks sündima v a b a d u s e s, nagu meie seda nõuame oma noorsoole. Nõukogude valitsus on määranud juba ette kindlaks tema mõtlemise ja meeluse suuna, ning kasvatajate ülesanne on painutada noored sellele liis-tule. Kui noorsugu olevat võidetud kommunismile ja masininimesele, siis olevat seega suurel määral ühtlasi kindlustatud ka nõukogude kord ja režiim.

Kuid mitte üksi Nõukogude Vene valitsus ei käi selle põhimõtte järele, et kelle päralt noorsugu, selle päralt on ka tulevik, vaid selle on omaks võtnud ka kõik teised diktaatorlikud maailmaparandajad ja riikide valitsejad, nagu Hitler Saksamaal ja Mussolini Itaalias. Neil kolmel on kõigil noorsoo kasvatamises ses tükis ühine eesmärk, et nad tahavad kasvatada noorsugu sarnasele riigile ja mõttemaailmale, nagu nad selle on ellu kutsunud. Noorile antakse kätte valmis materjal ja tema ülesanne on ainult see kätte õppida, võib ütelda — peaaegu pimesi.

Itaalia noorsoo kasvatus üle on avaldanud prantsuse ajakiri *L'Europe Nouvelle* huvitava kirjutuse, milles valgustatakse itaalia noorsoo kasvatamise praegust meelsust ja vaimu ja millega allpool lugejaid lühidalt tutvustame. *L'Europe Nouvelle* kirjutab:

„Itaalias jõuab tänapäev meheesse generatsioon, kes on läbi käinud fašismi koolist. 8—18 aastani kuulub laps mõnda *Balilla* nimelisse rahvusliku organisatsiooni gruppi, millesse koondatud umbes kaks miljonit poisikest ja tütarlast, s. o. peaaegu pool Itaalia noorsoost. Neid noori, kes on jagatud 700—800 leegioni, õpetab fašismi miilitsa 40 000 ohvitseri ja 2 000 sõjaväe katoliku vaimulikku; õpetust jagatakse alates usuõpetusest kuni relvadega ümberkäimise oskuseni ja põhjaliku kehalise kasvatamiseni. 18—21 aastani järgneb sunduslik 3-aastane sõjateenistus. Ühtlasi on asutatud veel rohkem kui aasta eest kõva sõjaväeline organisatsioon, kes kogub omale liikmeid valiku järele ja on koondanud 300.000 noort hüüdsõna alla: „Usk, sõnakuulmine, võitlus!“

Rahva- ja kõrgemas koolis ning ülikoolis on valmis noorsoo jaoks kindlapiiriline õppekava, mis juhib tema vaimset arenemist kindlaks määratud suunas. Ülikoolis on uue Rooma kodanik professorite kätes, kes annud vande oma õigeusklikkuse kohta: 1931. a. detsembrist pääle töötavad professorid pidulikult ametisseastumise juures, et nad tahavad kasvatada „töökaid, isamaale ja fašismile ustavaid kodanikke“. Muuseas, on küll usutav, et Itaalia ülikoolis on võimatuks tehtud sarnased passused, nagu see sündis meie ülikoolis Tartus professor A. Tamme kannile, kes kirjutab populaarses teoses halvaks panevalt Eesti rahvast ja riigist, ilma et selle eest noomitustki oleks saanud.

„Tänapäeva noor itaallane kasvab üles lapseeas alates gruppide elu põhimõtete järele. Kindlakorralises hierarhilises organisatsioonis omandab ta oma eetilised ja vaimlised mõisted mitte olemasoleva vaimuvara ja ajalooliste tõsiasiade iseseisva läbitöötamise kaudu, vaid need esitatakse temale kindlatena ja valmitena riigi poolt, kes otsustab ja mõtleb tema eest. Selle autoritäärsel kasvatusmeetodi abil nühitakse maha tema isiku kontuurid ja need kaovad grupi, korporatsiooni või natsiooni raamesse. Nii valmib üleminek isikulisest teadvusest massiteadvusse ja massikultuuri epossi algus. Sellelt seisukohalt vaadelduna võib ütelda, et Mussolini revolutsioon sarnleb Lenini omale.

Nii palju kui Itaalia noorsugu selja pöörab isiku kultuurile, võõrdub ta ka liberalismist, mis kujundas möödunud generatsiooni vaimu. Vabadus, millest olid kirglikult vaimustatud moodne Itaalia ja selle ühtluse põhjendajad Garibaldi ja Mazzini, pole nüüd enam, näib, majanduslikul ja poliitilisel alal ega eraelus ülimaks varaks. Noorsugu 20-aastais avaldab ilma vähematagi põlgust neile ideaalele, mille pärast on võideldud sajandi kestel nii kirglikult ja vaheti veriseltki: inimõiguste tunnustamine, demokraatlik kord, riiklik võim ei tohi segada erasjasid.

Vastolu kirikuga tuli selgesti avalikuks vande küsimuses, mida noored peavad andma fašistide erakonda vastuvõtmisel. Seda vannet,

mis kohustab vastuvaidlemata sõnakuulmisele ega jäta ruumi Jumala õigustele ja kirikule, ei tunnustanud kirik. See tähendas raskeimat südametunnistuse konflikti niisugusele rahvale, nagu on seda Itaalia rahvas, kes oma enamuses veel tänapäev on sügavusklik. Kuid konflikt lahendati kompromissi teel, mille tulemuseks oli 1929-nda aasta veebruarikuu paavsti ja fašistliku valitsuse vaheline kokkulepe, vähemalt alul.

Tänapäeva noor itaallane tunneb end Euroopa suhtes terve inimesena, kellele on avatud kõik tuleviku väravad. Euroopa on temale nagu vananev kurtisan, kes šminki all veel vaevu varjab lagunemise tundemärki. Kui ta vaheti osutab temale veel vormilist austust tema rikkuse, suhete, pärlite ja hoovkonna pärast, siis pöördub ta temast siiski sagedamini avaliku tülgaastusega.

Tänapäev astub ellu Itaalia staadionidelt ja koolidest, kus jagatakse „sõjalist kasvatust“, julge ja iseteadev generatsioon, kes tunnustab meelsasti Nietzsche väljendusi. Teatavasti Nietzsche õde tervitas Mussolinit kui ainukest eurooplast, kelles on kehastunud Zarathustra ja üliinimese vaim.

Itaalias valitseb sõjaline vaim. Fašism on liinisõdurite töö. See pärast pole imestada, kui tänapäeva itaallased väljendavad teatud mõõdul suurt pingulolekut ja vägivaldsust, mis näib meile olevat mitte ajakohane ja isegi hädaohtlik.

Prantsusmaale oli sõda päälesunnitud kaitseakt. Itaalia võis seevastu valida sõja ja rahu vahel. Sellest võrsus Itaalia patriotismi ülepungutus. „Meie sõda“, öeldi teispoole Alpe ja mõeldi sellega oma rahva kannatusi, kes on tiivustatud usust oma ülesande täitmisel ja usust sellesse, et võita enesele rahvaste peres parem ja enamat töötav koht. Lääne demokraatia kaitstes sõjas oma mineviku päraldist ja sajandite kestel kindlakssaanud kuju. Itaaliale, kelle rahvuslik ühtlus 50-aastane, oli sõda tõeline rahvuslik samm võrreldes sõjakäiguga, millest võrsus Bismarcki ja Wilhelm I aegne Saksa riik.

Sellega on seletatud kibeduse tunne, mille jättis sõda itaallase hinge — kibedusetunne, mis on ainult vaevu seletatav, silmas pidades Itaalia maa-alade suurenemist ja tema tähtsuse tõusu rahvaste kontserdis. Generatsioon, mis on tänapäev 25. aastais, otsib enesele seltsilisi ja mõtteosalisi Hitleri, Kemal-Pasha ja Stalini nooreis pooldajais, igalpool sääl, kus tulevik haudub oma nõiakatlas uut. Selle noorsoo on vangistanud metsiklik usuline ja see, mida Nietzsche nimetab Hammeri filosoofiaks.

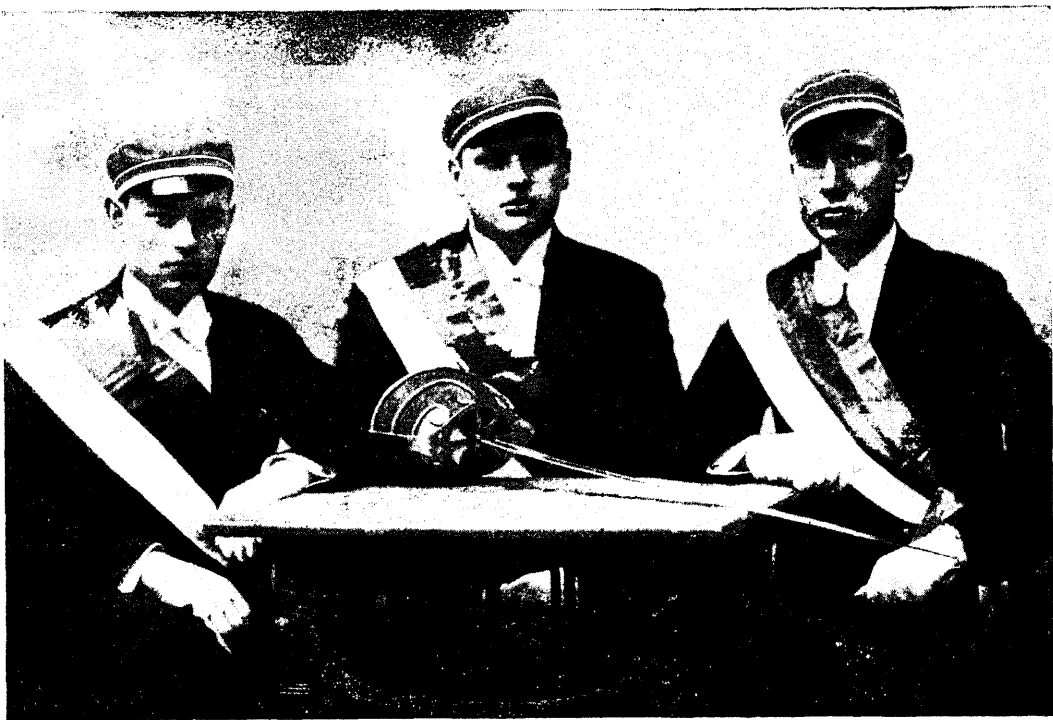
Kuski mujal kui Itaalias ei pooldata kindlamini vaadet, et Prantsusmaa on tähtsaimaks takistuseks vaimsele, majanduslikule ja sotsiaalsele ümberkujumandamisele, mida nõuavad praegu asjaolud. Jõust ja tervisest ülekeevaille noortele, keda võime kohata tänapäev Firenze, (Florentsi) ja Rooma tänavail, on Prantsusmaa selle kultuuri ja majanduslikkude vormide varjupaigaks, mille kohta olevat juba langenud ajaloo surmaotsus. Noor Itaalia hoiab otsustavalt nende poole, kes pole rahul ja näeb neis eesõigusis, mille rahulepingud annud lääne de-

mokraatiale, ülekoht, mis on tarvis hääks teha. Itaalia kasvava noorsoo pale on pööratud saksa ja vene noorsoo poole. Nendeni püütakse ehitada silda, nendega koos tahab ta ehitada üles uut maailma. Prantsusmaas näeb ta vanakeste valitsemist, mis on pühendatud hukkamisele.“

L'EUROPE NOUVELLE ütleb lõpuks: „Kriisi survel rahvad otsivad tänapäev organisatsioonis vaime, mis vastaksid vahekordadele ja püüavad selgitada autoriteedi probleemi. Selles probleemis peitub inimlise ühiskonna küsimuste küsimus. Võib olla on jõudnud aeg, mis tähendab individuumile seda, et ta peab ohverdama teatud osa mitte kaua aja eest võidetud ja kallilt tasutud vabadusest.“

Hitleri võimulepääsemine Saksamaal näib olevat ühtlasi omakord samm isikuvabaduse kaotamisele ja hävitamisele.

J. A.

KORP! FRATERNITAS ESTICA KONVENDI JUUBELIAEGNE EESTSEISUS

Vasakult paremale: stud. jur. R. Sõber (abiesimees), stud. jur. Fr. Akel (esim.), stud. jur. Nikolai Raudvere (kirjat.). Oma 25-a. kestvuse juubelit pühits. Korp! Fraternitas Estica 28. V. l. a.

Mag. phil. Paul Hamburg

Noorsookirjanduse teoreetilisi aluseid

JUBA 1924-nda a. augustis Tallinnas ärapeetud II eesti keele õpetajate kongress tunnistas: „Kirjanduse lugemine kuulugu kasvatus-õpetus kavasse” ja soovitas oma resolutsioonides, et Haridusministeerium ning koolide ülevalpidajad omavalitsused pööraksid rohkem tähelepanu kooliraamatukogudele ja hää laste- ning noorsookirjanduse soetamisele. Samuti tunnistati vajalikuks olemasolevate raamatukogude sisuline revideerimine ja kogudest raamatute kõrvaldamine, mis ei vasta kunstilis-pedagoogilistele nõuetele.

Kuid need hääd ning asjalikud nõudmised on seni jäänud hüüdjaks hääleks nii, nagu enamik paljude kongresside kõlavaid otsuseid. Laste- ja noorsookirjanduse põld oli ennem söödis ja jäi samasse seisukorda ka pääle kongressi.

Kinnitati uuesti sama, mida väljendas juba *Perno Postimees* 1879-ndal a. oma nr. 2: „Raamatud, mis laps kooli raamatute kõrvas kätte saab, annavad lapsele nagu uut elu, äratavad ta vaimu ja teritavad ta mõistust.” Kaugemale pole suudetud astuda.

Pea kõik õppeained ja kasvatusvahendid on meil teoreetiliselt enam-vähem läbi sõelutud, mõningad isegi äärmise põhjalikkusega, kuid laste- ja noorsookirjanduse teoreetiline käsitlus on meil veel seni *terra incognita*.

Meil pole vaagitud ega ülesseatud mingisuguseid üldjoonelisi nõudmisi, millele peaks vastama hää noorsooraamat. Sellest siis ka tuleb see juhuslikkus ja asjatundmatus, mis meil seni sellel alal valitsenud. Hää usu pääle ebapedagoogilistelt ja ebakirjanduslikkudelt isikutelt soetatud noorsookirjanduses leidub segi hää ja halba, ajanõuetele vastavat ja iganenud materjali. Kauba vähesuse pärast pääsesid need kõik laste ja noorsoo juure ning kooliraamatukogudesse. Õigusega oli sunnitud mainit kongress nõudma kooliraamatukogude sisulist reviderimist, halbade ebakunstilis-pedagoogiliste raamatute kõrvaldamist ja kavakindlust ning õppenõukogu poolt hääkskiidetud nimestikkude järele raamatukogude täiendamist.

Kuid milline on halb ja milline hää noorsooraamat, see jäi kirju ning ebata-sase ettevalmistusega pedagoogide endi otsustada. Vaevalt seda paljud otsustasidki. Või kui, siis lähtuti õppekavade, klassitundide ja õppematerjali seisukohast. Hää noorsooraamat pidi olema otseseks abiks õppematerjali klassis käsitamisel. Temas nähti eesjoones õpetavat, teises jooones aegaviitvat ülesannet, et noorsugu ei saaks pühendada oma vaba aega kahtlastele lõbudele ega lubamatutele meelelahutustele. Vähesed taipasid noorsookirjanduse esteetilis- ja rahvus-pedagoogilisi ülesandeid. Vähesed tunnistasid ühes Hans Schmidtiga, et „kirjanduse kaudu avaneb koolile suurem võimalus õpilaste kasvatamiseks, kui seda tihti arvatakse või hinnata osataksegi!” (*Kasvatus*, 1930). Pole kahtlust, et enamik meie vene, saksa ja prantsuse kadakaid on selleks saanud vastava kirjanduse kaudu.

Sagedasti unustatakse, et raamat on vabahariduse levitamise mõjuvaim ning ulatuslikum vahend, ja sellest seisukohast on noorsoo kirjanduslik kasvatus väga tähtis. Kirjanduse kaudu juhitakse noorsugu rahvakultuuri põhivarade juure ja äratatakse huvi mitmesuguste probleemide vastu. Kirjandus avab lugejale kõrgema kontsenteeritud maailma, elu ja ajajärkude üldilme ning eksakti.

Seetõttu on noorsookirjanduse küsimus eesjoones kunstilise kasvatus küsimus. Kunstiline kasvatus on küll osa, kuid väga tähtis osa, provints suures rahva üldkasvatuse riigis, nagu ütleb seda õigusega Alfred Lichtwark. Sellele kasvatusele põhjeneb kogu tulevane riigi kultuurelu. Sellest on tingitud kodanikkude kunsti, kirjanduse jne. vajadused ning nende vajaduste rahuldamise tungiv tugevus, võrreldes teiste vajaduste rahuldamise tungide kõrval. Kui meil kõneldakse kriisist kirjanduses, kurdetakse hääde raamatute vähesed menu üle, siis tuleb see kirjutada rohkem kodaniku huvi- kui ostujõu puuduse arvele. Huvi puudus kriipsutab aga eriti alla kirjandusliku kasvatus puudust. Mida Juku ei õpi, seda ka Juhan ei tea: kui nooruses ei äratata huvi kirjanduse vastu, kui vajadus kirjanduse järele pole istutatud Jukesse, ei Juhan siis loe ka ühtki raamatut. Seda tõsiasja võime nentida praegu meie igapäevases elus. Ja kui asi kunstilise kasvatuses meil nii edasi läheb, siis on meil raamat lähemas tulevikus sama tarbetu asi, kui eskimodele päevavari või Aafrika lõvikütille eesti varmasader. Siit järgneb, et peame noorsoo kunstilist, mõtlen eesjoones kirjanduslikku kasvatust võtma äärmise tõsidusega. See küsimus ei tohiks jääda mitte üksnes kooli ülesandeks, vaid peaks olema hingelähedane igale kirjanduslikule inimesele, kuna see oma põhiolomuses sisaldab kirjanduse kui iseseisva kunstiala olemasolu probleeme.

On viimane aeg hakata tõsist huvi tundma meie noorsoo kunstilise kasvatus vastu nii koolis kui kodus. Kirjandusesõpradel on siin avar ja täiesti söödis töövälgi, mille asjatundlik ning hoolikas kultiveerimine annab paremaid tulemusi kui ükski teine kirjandusepropaganda.

On selge, et ainult hää raamat, kunstiteos, saab olla kunstilise kasvatus vahendiks. Georg Dost seab sellisele raamatule kolm põhinõuet: 1) hääs noorsootes kehatugu kiiresti arenev sündmustik ja põnevalt lavastatud tegevus, 2)

sesta sisustagu jõuline ja elav, luuletaja hinge sügavusest spontaanselt esilevoolav ja lugejat haarav fantaasia ning teda liigutavalt häälestav meeleolu; 3) seda kujundagu kunstipärane, kuid noorsoo maitsele ja arengule vastav lihtne ning selge sõnastus ja kerge keel.

Lisame siia veel nõudeid, mis maksivad nii noorsoo kui üldse hää kirjanduse kohta. Kirjandus peab tõstma eluväärtust, peab aitama taotleda elukooskõla rikkuksi, peab viima välja elu igapäevase kitsast ringist avarusse, peab välise ja sisemise nägemuse kaudu hinge rikastama ja sügavamaks muutma.

Neile ja veel teistelegi põhinoüetele, mis omased kõigile häädele raamatutele, maksab laste ja noorsookirjanduse kohta veel terve rida erinõudeid, mis olenevad lapse hingest, soost ja arenemisastmest. Nendest nõudmistest mainime alamal mõningad tähtsamad.

1. Noorsoo kirjandus peab eesjoones arvestama noorsoo kalduvusi, vaimundeid, sotsiaalseid ja koduseid olusid, peab lähtuma noorsooteadmiste ning liikumise üldpiiridest, neid arendama ja süvendama reaalselt elulisel pinnal, mitte lõhkuma oleviku võimaluste ja tuleviku püüete ning sihtide vahelisi sildu. Sellise jõukohase kirjanduse vastu tunneb laps huvi ja see kasvatab armastust raamatu vastu.

2. Ka ilusaim ja parim raamat ei taotle oma sihti, kui ta noorsoo vastuvõtuvõime kõrgelt üle hindab. Raamat peab olema noorsoopärane, vastama ta seemise elamis- ja evimisvõimele. Esteetilikku liigne toonitamine viib sageli teisest küljest noorsoo vastuvõtuvõime ülehindamisele. Oleks muidugi kõige loomulik, et noorsugu ise kirjutaks oma raamatud, sest siis tuleks see puhtast hingest. Vanad kirjutavad noorsoole alati retseptide järele, fantaasia abil oma noorepõlve mälestuste najal. Kuid sageli on ajajärgud ja nende noorused nii väga erinevad, et raske on leida hingelist kooskõla. Sellest siis ka tuleb, et hää kirjanik võib olla väga halbade noorsooraamatute autor. Ebakohase kirjanduse andmine võib aga noorsoo sootuks võõrutada lugemisest ja õpetada raamatut vihkama.

3. Kirjandus peab andma noorsoo fantaasiale uut jõutoitu. Puht kunstiteose juures seisab see fantaasia küll esteetilise sihi teenistuses, kuid soetab siiski ka pinna, millest pärkab õnne- ja lõbutunne. Kõige paremat toitu fantaasiale pakuvad reisikirjad ja seiklusjutud eluliste eeskujulikkude kangelastega. Need on kõigi laste maiuspaladeks umbes 11—14 eluaasta piirides. Pääle 14 aasta see liik kirjandust ei huvita enam tütarlapse, küll aga loevad neid meeleldi veel poeglap- sed vanemaski eas.

4. Laste ju noorsoo kujutlusvõime on väga elav, kuid sellel peab siiski olema reaalne toetuspunkt. Siit järgneb nõue, et laste ja noorsooraamatud peavad sisaldama häid pilte loomulikes värves, mis juhivad lugeja kujutlused reaalsesse rööbastesse.

5. Noorsugu kihutab taga suur tegevuseiha ja seetõttu nõutakse kirjandusest eesjoones sündmusi, jutustuses kiiresti edasiruttavat ning haaravat sisemiste elamustega rikastatud tegevust. Georg Dost'i arvates puudub lastel ja noorsool enamikus olukordade kirjelduste, sõnomaalingute, mõlgutuste ja vagusate vaatluste jaoks vaimuline küpsus ning vastuvõtuvõime. Neid ei jõta jälgida ega ära seedita. Noorsugu nõuab oma kirjanduselt dünaamikat. Staatika ei vasta ta üldhingelaadile ja võib noorsugu ainult võõrutada lugemisest. Seda nõuet rahuldavad kõige paremini hääd seiklusjutud.

6. Keeleliselt peavad raamatud olema lastele ja noorsoole arusaadavad, kuid seisma siiski kõrgemal laste ja noorsoo väljendusviisidest, sisaldama uusi sõnu ja vorme, mis avardaksid silmaringi, mõtte- ja tundemaailma, kuid neid tuleb esitada nii, et mõistmine ei tekitaks raskusi ja kõik uued sõnad ning vormid orgaaniliselt liituksid endistega. On endast mõistetav, et noorsookirjanduse stiil peab olema hää, sest vastuvõtlik noorsugu omandab kergesti loetava autori stiili. Kui loetakse palju stilset kirjandust, siis areneb ka lugeja suuline ja kirjalik väljendusvõime.

7. Laste ja noorsookirjandus peab rikastama ka lugejaid uute teadmistega kõikidelt elualadelt. Ilukirjanduse kaudu pakutud teadmised on lastele ja noorsoole palju vastuvõetavamad, kui teaduslikkudest raamatutest ja õppetundidest.

Siin liginevad kuivad tõigad lugejale elavalt ja intimselt ning jäävad paremini meele. Sellest on tekkinud mitmete ainete novellistlik käsitlus.

8. Hääd laste ja noorsookirjandus peab lugejaid õpetama mõistma maailma kõlblist harmooniat, peab juhtima hääd ning kurja õigele hindamisele, relatiivse ühiskondliku töö äratundmisele ja sotsiaalsetele seisukohtadele: peab süvendama kõlblist arusaamist; peab andma kõlblisele isikule selgroogu ning toitu, peab avama tõelise elu ilma tendentsita.

9. Laste ja noorsookirjandus peab põhitoonilt olema patriootiline, kuid mitte ilusate õõnsate sõnadega ülistama isamaa-armastust ega kasvatama šoviniste. Samuti ei tohiks ta seista mingi erakonna kitsarinnalisuse teenistuses, vaid peab arendama vaba demokraatlikku vaimu rahvusvahelise sallivuse ja üheõigususe põhialustega, mis nõuetav demokraatliku riigikodaniku maailmavaatelise platvormina.

10. Laste ja noorsookirjandus peab olema oma põhitoonilt optimistlik, elujaatav ja tegudele virgutav.

11. Hermann Hesse nõuab lühidalt, et raamat peab õpetama lapsi ja noorsugu elu juhtima, elu teenima ja elu kasutama.

12. Väliselt peavad raamatud vastama kunstinõuetele ja kasvatama lastes ning noorsoos lugupidamist raamatu vastu. Trükk peab olema küllalt suur, et lugemine poleks silmale koormav, formaat peab vastama raamatukogunduse nõuetele, kuid tuleb arvestada ka, et liig suure lehekülje lugemine on koormav ja sunnib sageli häägi raamatu panema lugematault kõrvale; paber peab olema vastupidav ja kõide laste- ning noorsookohane.

Nendele üldnõuetele seltsib veel rohkesti individuaalseid erinõudeid, oledes kasvatuse üldsihist ja kasvatatavatest isikutest. Näiteks peab alates juba 14-ndast eluaastast poiss- ja tütarlastel olema erikirjandus, mis vastaks kummagi erinevate huvialadele, kuna umbes selle vanuse piirides hakkavad tütarlaste huvipiirkonnad tunduvalt erineva poiste omadest. Poistele määratud kirjandus ei huvita neid enam, seiklusjutud ei rahulda, nõutakse vastavat oma hingeelule. Kuid seda erinevust pole noorsookirjanduses seni küllaldaselt arvestatud ja sellest tuleb siis ka, et meie noorsookirjanduses leidub väga vähe sobivat vanemaerialistele tütarlastele.

Üldmääritud nõuetele vastavad teosed võivad edukalt seista esteetilise ja rahvusliku kasvatuse teenistuses. Neid võiksime nimetada häädeks laste- ja noorsooraamatuteks. Paraku on selliseid meil vähe ega pole seni küllalt hoolitsetud noorsoo kirjandusliku kasvatuse ega hääd kirjanduse teadliku soetamise eest.

Tänuväärset selle probleemi lahendamisele on meil asunud kaks kirjastust, nimelt *Noor-Eesti* ja *Loodus*. On hakanud ilmuma *Kuldraamatu* seeria, (millest ilmunud kaks sarja, 21 iseseisvat teost 26 köites) ja *Raamat noorsoole*, millest ilmunud 9 iseseisvat teost sama arvu köidetega.

Lõvi osa seni ilmunud ja teadlikult noorsoole valitud teostest kuulub seiklusjuttudele, mis ongi hääde rahva ja kunstimuinasjuttude järele parim noorsookirjandus. Siin võib sündmusi ja kõiki muud pakutavat kooskõlastada noorsookirjanduse põhinõuetega. Virgutavate kangelaste rohkete seiklustega saavutatakse noorsoole nõuetav dünaamika ja ühes kangelaste tegudega ning õpingutega istutatakse noorsoosse vaprust ja teadmisi, samuti leidub selles kirjanduseliigis küllaldaselt uut toitu fantaasiale.

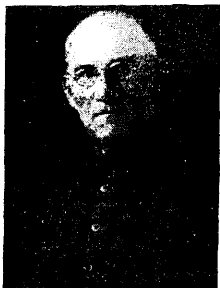
Noorsugu oma vaimlises arenemises teeb läbi samad astmed, mis rahvas aja-100 järkudel on läbi teinud. Gustav Hübner'i arvates on see vanaaegne vikingite vaim ja veri, mis noorsoos nõuab seiklusi võõrastel maal ja meredel, mida raamatut lugedes vaimus läbi elatakse. Kuid paljud ei lepi üksnes sellega, vaid vikingite veri on nii tugev, et asutakse tegelikkudele seiklusreisidele.

Seega on seiklusjutud täiesti vastavad teatud noorusaja psühholoogiale, ja sellisena kogu maailmakirjanduses läbi löönud.

Kuid noorus teeb oma arenemises läbi mitmed astmed ja iga aste nõuab oma eale vastavat väärtuslikku kirjandust. Selle asjatundlik kättejuhatamine ongi üks tähtsamaid kunstilise kasvatuse ülesandeid.

P. Hamburg

Tarvastu pilkelaulik Jaan Johanson

Jaan Johanson

KES on Jaan Johanson, kes hiljuti Viljandis pühitses oma 71-st sünnipäeva, seda teavad vanemad Tarvastu inimesed kohe, kui neile kas või ainult ühte tema tehtud lauludest, nimelt *Matu vargapidu* meele tuletada, laulu, mida aastat 30 tagasi Tarvastus laialt tunt. Kaugele üle Tarvastu raja, kuigi ilma autori nimeta, ulatub aga kindlasti tema luuletus *Pühavaimu poomine Tarvastus* (tehtud a. 1882).

Umbes 40 aastat tagasi leidis Tarvastus, nagu nende ridade kirjutaja sääl nägi-kuulis, rohkesti küla-laule. Need olid enamikus pilkelaulud mõne kohaliku isiku kohta, kes teenitult või mõnikord ka teenimata rahva „hamba alla” sattus. See pilge oli terav, sageli mõnitavgi. Neid laule lauldi küla noorte, eriti poistepere poolt laialt, ja kui nende sisuks oli mõne pahe vemmaldamine, siis oli neil kindlasti oma positiivne mõju, mis suurem, kui seda avaldanud oleks hirm seaduse ees või manitsus kirikus. Nendest Tarvastu küla-lauludest on väga mitmed ja mõned eriti tabavad ja suurt elevust tekitanud just J. Johansonil loodud. Pääle Johansonil olid, minu teada, Tarvastus teised selliste laulude autorid *Juhan Ungerson* (kooliõpetaja), *Jüri Reinwald* (Aado Reinwaldi vend) ja — ega „vana Aado” isegi — ütleb Johanson — sellisest „patust” puhast polnud. Ei ole ehk huvitusetas siin märkida, et A. Reinwaldi poole *Illissate* käisid tol ajal suuremate vaimliste huvidega külamehed juttu ajama poliitikast, usuküsimustest,

päevasündmustest jne. Ka käidi Reinwaldi juure sagedasti juriidilist nõu küsimas. Ühe asjaosalise jutu järele olevat rühm külamehi tol ajal isegi mingisuguse „vendade” salaorganisatsiooni asutanud, kelle liikmed *Illissal* ja teiste liikmete juures koos käinud „isamaalisi” asju seletamas. Nendest „vendadest” tundsin mina hiljem P. talu peremeest *Jaan Naela* pead, *Juhan Ojasson*’i (rändas hiljem Tarvastust välja, ostis Tartumaale talu ja oli Tüli ajal ka *Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi* abiesimeheks), *Jaan Ungerson*’i (rahvasuus „Vend-Jaan”) j. t. Neid mehi tunti kohal kui enamarenenud vaimliste huvidega inimesi. Nõnda oli *Illissa* ümbruskonna elust küllalt informeeritud. Jaan Johanson teenis tol ajal paar aastat ka A. Reinwaldi juures. Ja *Illissalt* tulid mõnedki hästituntud külalaulud. Aga oma laulude tegemist on Johanson, nagu ta ise ütleb, alustanud juba enne *Illissal* teenimisaega; see olevat sündinud, nimelt *Sakalas* ilmunud „Nalja-Märdi” ja „Kalja-Pärdi” pilkesalmide mõjutusel. *Sakala* kohta ütleb Johanson, et ta säält olevatki oma hariduse alguse saanud. Nõnda, võib oletada, ulatus *Sakala* mõju Johansonil juures kaugemalegi kui ainult laulude tegemisele üritamine, — nimelt Johansonil maailmavaate kujunemisele. Selles avaldus tolaegsete kirikuhärrade vastane, vahest ehk ka üldse usuvastane joon, mis Johansonil viis „pappide” (kirikhärrade) vastaste leeri ja mis selgesti avaldus tema laulus *Pühavaimu poomine*. See üle kaheaja reeline laul (algab):

*Tarvastus kord peeti aru,
Kuis võiks keelda seda maru,
Mis sääl hilja d'a eest asus,
Kirikhärra kiusust kasus*

räägib „pappide” mammonaahnusest, nende kõrgist vaatest talurahvale jne. Siin avaldab „papp” oma pahameelt eesti rahva juhtide kohta, kes rahvale usu ja kiriku asju selgitanud, järgmiselt:

*Pagan võtku rahvamehi,
Kes teind selgeks ususihi,
Et ei olla põrgut, taevast,
See, kes sureb, pääseb vaevast,*

*Pääseb orjusest ja maksust,
Kiriku- ja mõisasaksust;
Hingeõndsus olla vale, —
Papp saab ise saadanale.*

Talurahva („matside“) kohta on „pappide“ vaade laulus säärane:

*Meie peame ohjad peos
Igas „matsi“ töös ja teos;
„Mats“ peab teadma, mis tal teha:
Tapku kukk ja toogu liha;
Helde olgu „matsi“ käsi,
Vastu võtmast me ei väsi.*

Luuletusesse on põimitud tegelastena pääle tolleaegse kohaliku pastori mitu teist tuntud nimega pastorit ja üks eesti poliitikamees.

Teine tuntum Johanson'i luuletus *Matu vargapiidu* kirjeldab väga piltlikult ja teravalt ühe kohaliku varasteseltskonna „olengut“, mis lõppes varaste kohtu alla ja vanglasse sattumisega. Selle laulu motiividid oleval luuletuse autori vend mõned pildid maalinud, mis aga praegu kaduma läinud.

Jaan Johanson (andmed temalt eneselt) on sündinud Tarvastu vallas *Õopalu* talus käsitöölise pojana 18-ndal veebruaril (v. k. j.) 1862. Õppinud Pirkua küla *Soone* koolis. Huvi kirjanduse vastu viinud teda Jakobsoni *Sakala* ilmumisel kohe selle lehe lugejate hulka. Kirjutas hiljem *Sakalale* sõnumeid kohalikust elust, mille tagajärjel sattunud leivaandjate ja nende sõprade kiusu alla ja pidanud seepärast kodukohast kaugemale asuma. Teenis siis *Illissal* ja hiljem Tarvastu-Kuresaare mõisas kutsarina, kust siirdus Viljandisse; sääl teenis Rosenbergi õllefabrikus ligi 26 aastat. Viljandis teenides, ütleb J., saanud ta Hugo Treffnerilt ettepaneku, tulla tema juure edasi õppima, lubadusega anda J.-le prii ülalpidamine ja kool. Perekondlistel põhjustel ei oleval J. seda ettepanekut vastu võtta võinud. Pärast Rosenbergi õllefabriku sulgemist olund J. ajuti Tallinnas. 1918. a.-st alates kuni käesoleva ajani on ta Viljandi linna teenistuses. ja varsti linna pensionär. Poegadest oleval tal üks Tallinnas näitlejaks.

Kohtasin Johanson'i möödnud aasta sügisel Viljandis. Oma kõrge ea pääle vaatamata ei olnud ta veel kaugeltki rauk; otse vastupidi: liigutustes ja rääkimises elav, näojooned ja silmad aval-

dasid veelgi andekust, meeleteravust ja energiat; ta huvitus päevaküsimustest; võis otsekohe pääst ette lugeda hulk oma laule, kuigi ütles osa juba ununenud olevat. Ka viimase aja poliitiliste sündmuste kohta oleval ta riimides oma seisukohti väljendanud. Sain siin vana laulusepa nii kaugetele, et ta enesest foto teha laskis, mis siinjuures näha.

Raadi mõisas, 1933

Jaani Mägi

Vastuseks Ants Orasele „hõla“ asjus

Möödnud aasta jaanuaris oldi spontaanselt tulnud mõttele, et *hõlk* võiks tähendada rippuvat, kõikuvat kella (*Glocke*). Kuigi Aavik soovitab ajandajale hankida teist sõna, näib siiski võimatu oleval kella selles tähenduses asendada uue sõnaga. Tunduski, et pigemini asendab *hõlk* „Glocket“ (kahjuks tõesti ei näi ta hästi sobivat „Glocke“ asemel igal pool).

Kuna „kõla“ haarab liiga laialaualiselisel etnilsõnalisel, tundus — vähemalt paralleelsõnana — vaja oleval anda „hõlgu kõlale“ eriline nimetus. „Meelevaldsena derivaadina“ ongi võimalik samast tüvest saada sõna *hõla*.

Allakirjutanu üheks põhimõtteks on, et vähegi vastuvõetavald murdesõnad tuleb kõik rakendada meie praegusse kirjakeele, enne kui asuda uue tüvisõna hankimisele (muidugi peaks lubatav olema stiili taotluseks luua ka uusi paralleelsõnu, — nii näiteks on mõeldud *hüük* paralleelsõnana rahvapärasele sõnale *päll* [-u]). Seepärast on ta alati hoollega jälginud, et uued tüvisõnad ei satuks kõlalt ühte „restaureeritava“ murdesõnaga. Viedemann'is esineva *hõla* puhul tuli siiski asuda seisukohale, et kuna *õigek. sõn.* annab *hõllandus* = *igatsus*, samuti *ihk* = *igatsus, hõllandus*, Aaviku *Uute sõnade sõnastik* soovitab *hõllandus* = *igatsus, ihkamine, isu*, *E. Kirj.* 1931 lk. 45 esineb A. Vaiglalt järgmine lause: *Kui ... lohutav on hõllandustes hõõgwale sadamele selle selgeltnägija vestlus, ja mujalgi on esinenud „hõllandus“ — mille eelistatavuses võib ehk vaielda —, siis oleks kahju jätta vabaks ilusakõlaline sõna „hõla“, mis kõlalisel etnilsõnalisel tüvel sobiks väga hästi „hõlgu kõlaks“.*

Manivalde Lubi

Protest inkvisitsioonliku vaimuvabaduse kitsenduse vastu

J. Barbaruse ettepanekul Eesti Kirjanikkude Liit oma erakorralisel pääkoosolekul Tallinna raekoja saalis 30-ndal apr. on võtnud vastu otsuse (*Looming* nr. 5), et E. K. L. „protesteeriks keskaja inkvisitsiooni meele tuletava vaimuvabaduse kitsendamise vastu Saksamaal ja avaldaks oma sümpaatiat neile maapagulastele-kirjanikele, kes eelistasid ennem vägivalla eest põgeneda, kui oma töökspidamisi murda”.

Ettepanek võetud ühel häälel vastu.

Ei ole minul selge, miks peab eesti kirjanik ennast segama ühe võõra riigi sisepoliitikasse ja nimetama viimast „keskaja inkvisitsiooniks”. Ma ei taha ütelda, et Heinrich Mannil j. t. põgenikel Saksamaalt ei olnud põhjust oma seesmise äratundmise järele protesteerida sündmuste vastu Hitleri Saksamaal, suur küsimus aga on, kas meil, kes meie elu praegusel Saksamaal tunneme vaid ajakirjanduse kaudu ja teiste inimeste kuulduste järele — ühekiülselt, on põhjust kuulutada ennast just saksa pagulaste põhimõtete ja tegude pooldajaks ja nende õigeks-mõistjaks. Järjekindluse nimel peaks siis Eesti Kirjanikkude Liit kas või tagant järele protesteerima ka vene ja teiste maade valitsuste ees, kelle kirjanikkude saatus pärast oleks ka põhjust muretseda. Ja veel valama pisaraid kõigi nende kirjanike pärast, keda kunagi on taga kiusanud prantsuse j. t. revolutsioonid, kuningad, diktaatorid. Millegi pärast aga on meile nüüd korraga lähedane selle maa kirjanikkond, kes ei protesteerinud Eesti okupeerimise vastu a. 1918 saksa sõjaväe võimude poolt. Siis Heinrich Mann, ülemaailmline kuulsus ei teadnudki, et on olemas ka J. Barbarus ja eesti kirjanik ega avaldanud sõnagagi oma kaastunnet väikse, rõhutatud rahva abitu liikme kaitseks. Saksa võimu all kannatas kogu eesti maa ja rahvas, seega ka eesti kirjanik.

Kardan, et meie selle otsusega ei ole saavutanud seda õilsat sihti, mida vabest J. B. taotleski, küll aga oleme kõik ennast kuulutanud pahempoolseteks poliitikameesteks. Ma usun, et oleks jatkunud sellest, kui Eesti kirjanikkond oleks avaldanud kaastunnet suurele kirjanikule tema kodumaalt lahkumise puhul (kui just üldse meelt avaldada taheti). Aga ülemeelikult oleme nüüd enese teinud poliitikategijateks ja seega veel kord ülearuselt tõendanud, et eesti kirjanik ei ole vaba sellest süüst, mida temale teeb etteheiteks avalikkus: ta oma loomingu ja tegevusaastate vastu patustades üksnes ei intriigitse omavahel kultuurkapitali olemasolu tõttu, vaid segab ennast juba ka avalikesse vooludesse, mis taotleavad puht poliitilisi sihte, aidates kaasa inimeste kihtidesse jagunemise tendentsi süvendamisele.

Kardan, et kirjanike ülalmainitud samm võis teha karuteeneidki neile, kelle ülesandeks on hoida oma rahva — ja seega ka selle kirjanike — huvides rahuldavaid vahakordi teiste, suuremate riikidega. Selles mõttes oli see küllap mõttetu ja kahjulikki raharaisk telegrammi pääle.

Võib olla, on protestiga ühinenud kirjanikel konkreetseid andmeid käitumisest Heinrich Manniga ja tema vaimuvabaduse kitsendamise kohta. Kuid tolgi korral jääb arusaamatuks, miks peame oma poolehoidu avaldama just sakslastele ja saksa kodakondsusest muulastele, aga mitte meistritele-pagulastele ka Itaaliast, Venemaalt ja teisalt. See telegramm Mannile on säärane „minutisuurmeelsus” ja nii tähtsusetu katsekene tõmmata endalegi tähelepanu, et jääb tõsiselt küsitavaks, milleks see puhang pidi aset leidma — antud vormis.

Kui üks kirjanik või osa meie kirjanikke Eestis kitsendab oma kaaskirjaniku tegevust ja isegi halvab tema töötahet, siis — siis ei protesteerigi keegi. Sest siis võiakse ehk ära pahandada mõnda kaaskirjanikust „leivavanemat” ja „ülemust”? Aga vaimuvabaduse kitsendamise vastu Saksamaal võime protesteerida... aadete ja vaimuvabaduse nimel. Saksamaa piirid on ju praegu veel meist kaugel... Ja mis just tänasega seotud ei ole, see ei tarvitse meid hirmutada.

Mul on tunne, et oleks aeg ammu meilgi tarvitusele võtta mõningaid tõketele nende vastu, kes oma „inimesearmastuse ideede” nimel lähevad nii kau-

gele, et ei vaata enam enda seisukorrale, vaid laulavad riigi kulul rahva lastele hällilaulu (v. *Looming* nr. 5):

*sule silmad, kiüll sa unen
kõhu täis taas sööd.*

Kaaskirjanikud, on siis see just see õige ja õilis maailmavaade, mis õhutab last vihale „ühisabi näljasupi vastu“ (J. Schütz, *Õhtulaul, Looming* nr. 5)? 1923-ndal a. rääkis saksa ema oma lapsele (nägin ise vastavaid plakaate): Laps, mul ei ole sulle piima anda, sest prantslane võttis meie lehma ära.

Selle asemel, et külvata rahuseemet, hakkab nüüd meie kirjanik õhutama ja julgustama ka võõraid vastastiku vaenule. Oleks aga õigem, kui kirjanik ei luba mürgitada eesti rahvast turukirjanduse üha paisuvas mürgiaurus. See mürgiaur ähvardab matta meie endi, kirjanike mõtteavaldusi ning tootab juba teha üldse võimatuks kirjastustele ideelise ja väärtusliku r a a m a t u avaldamise, kuna enam keegi seda ei taha ega saa osta. Aga selle nähte kõrvaldamiseks ei ole E. K. L. liiligi liigutanud. Ega koosta ühist protesti kollase „vaimuvabaduse“ vastu.

Arvan, et Hitleri Saksamaa võib saada ka õnnistuseks oma kodanikele. Mil-lise õigusega siis kisendame meie selle maa pärast karauuli järele Eestis!? Hitlerism ei ole muud midagi kui l o o m u l i k r e a k t s i o o n igasuguseid piire ületanud üldise „vaimuvabaduse“ virr-varrile Saksamaal. Kui nüüd sakslane tahab ennast ajaloo ratasest raginas päästa painajalikust udust, mis oli tema haaranud, siis ei ole ometi meie kirjanikel põhjust sakslastele rutata näitama, kuidas sakslane peab elama omas kodus. Seega ei ole sugugi ütelda tahetud, nagu oleksin ma hitlerist, mida ma ka tõeliselt ei ole.

Ka meil Eestis võivad tulla tunnid, kus iga parem- või pahempoolne vaimuvabaduse järele kisendaja surutakse seinu vastu. Aga sellele võimalusele meie ei mõtle seni, kuni saame riigilt ja kirjastajalt raha.

Seega ei ole jällegi tahetud ütelda, nagu peaks meie kirjanik jääma passiivseks päältvaatajaks igas olukorras. Ei. Ma mõtlen aga, et olgem kirjanikud, kes ei tohi omaltpoolt selleks kaasa aidata, et meil reaktsioonina praegusele liiga vabale mõtteavaldusevõimalusele saaks järgneda poliitiline hitler või mõni teine igasuguse sõjaka ismi-harrastaja, kellele ka kirjanik ei ole midagi muud kui relvatoit.

Aga igasugune eietamine ühisabi näljasupist, kui eietajal endal ei olegi last ega toidumuret, sest riik maksab ju iga kuu peaaegu just kõigile neile, kes oma allkirja annud ülalmainitud protestile, rahuldava palga, on lubamatu. Tahame olla abiks tõelistele hädalistele majanduslikult ja vaimses nutuorus, siis on meil teha palju tähtsat, kui ühiskonnale hädaohtlikult poseerida luuletustes ja kirjutada protesti — Heinrich Manni kaitseks. Meilt kaitset ei ole palutud.

Kui öeldakse, et „kogu muu maailm“ protesteerib Saksamaa vastu, siis ei tähenda see veel seda, et meiegi kohus on teistega kooris kaasa laulda.

G. N.

Eesti Ajakirjanikkude Liit

pidas oma aastakoosolekut ajakirjanike puhkekodus Kosel 21-sel mail umb. 40 tegevliikme osavõtul. Koosolekut juhatas P. Olak, protokollis H. Rahamägi. Üksikasjalise aruande liidu tegevusest kandis ette esimees H. Moorson, rahalise aruande J. Taklaja.

1933-nda a. tegevuskava ja eelarve juure esitati rida sooviavaldusi, millest võeti vastu järgmised: 1) astuda samme haiguse ja vanaduse vastu kindlustamise elluviimiseks, 2) nõutada priisõitu raudteil kõigile liidu liikmetele, kes alaliselt töötavad toimetuste juures, 3) juhatuselt nõuda tarvilikke samme kutseõiguse tõstmiseks, kutsehuvide kaitsmiseks ja tööta ajakirjanike abistamiseks, 4) korraldada tihedama kontakti saavutamiseks liidu liikmete vahel referaatõhtuid ja koosviibimisi, 5) liidu liikmeks edaspidi võtta ainult neid, kes töötanud ajakirjanduse

GRUPP TARTU TEGELASI ÖHTUHISEL TUNNIL KOHVIKUS „MASCOTTE“

Fot. E. Kald

alal pidevalt neli aastat (praegu nõutakse kaheaastast staaži), ühtlasi revideerimisele võtta liidu liikmete praegust koosseisu.

Valimiste juure asudes otsustati juhatusliikmete arvu suurendada 9-lt 11-le. Juhatusliikmeteks valiti (saadud hääletarvu järjekorras): J. Jaik (*Postimees*), H. Moorson (*Kaja*), E. Jalak (*Päevaleht*), J. Veelman (*Vaba Maa*), T. Tomp (*Vaba Maa*), J. Taklaja (*Päevaleht*), G. Rahnulo (*Kaja*), O. Soots (*Rahvaleht*) ja K. Teder (*Päevaleht*). Vanadest jäid juhatusse K. Kornel ja L. Johanson. Seega on kõik senised juhatusliikmed edasi valitud, uutena tulid juhatusesse Soots ja Teder. Juhatusese asemekeks valiti K. Valdson (*Kaja*), B. Karro (*Postimees*) ja R. Sirge (*Vaba Maa*). Revisjonikomisjon valiti tagasi endises koosseisus. Kultuurkapitali ajakirjanduse sihtkapitali valitsusse valiti O. Mänd (*Postimees*), J. Taklaja (*Päevaleht*) ja K. Valdson (*Kaja*).

K. Korneli ettepanekul kinnitati Eesti-Läti-Leedu pressiliidu põhikiri. Liidu eestipoelsesse rahvuskomiteesse valiti K. Kornel, J. Jaik, E. Jalak, E. Laaman ja H. Oiderman. Samuti valiti Eesti-Soome, Eesti-Poola ja Eesti-Rootsi sõpruskomiteede kolmeliikmelised koosseisud.

Uus liidu juhatus jaotas ametid järgmiselt: esimeheks K. Kornel (*ETA*), abiesimeesteks Moorson (*Kaja*) ja J. Taklaja (*Päevaleht*), sekretäriks E. Jalak (*Päevaleht*), abisekretäriks J. Veelman (*Vaba Maa*), laekuriks J. Tomp (*Vaba Maa*), abilaekuriks J. Jaik (*Postimees*), raamatukogu ja arhiivi korraldajaks K. Teder (*Päevaleht*).

Esindajaks majakomiteesse sai O. Soots, raadio-ringhäälingu programmi-komiteesse J. Jaik, turismi keskkorraldusse J. Tomp ja laulupeo propaganda-komisjoni J. Jaik. Kirjanike Liiduga sidepidajajaks valiti J. Taklaja ja E. Jalak. Ajakirjanike kutsesuvide ankeetkomisjoni said Taklaja, Soots ja Rahnulo.

Oienduseks

Kuna ruumi puudusel toimetuses tehtud lühenduste tõttu võib kirjutuse *Kümme aastat Loomingut (Vaba Maa, 30. 4. 33.)* viimane lõige tekitada arusaamatusi ning võõriti mõistmisi, siis lubatugi siinjuures järgmist selgitada:

Loomingu ümberkorraldamise nõue on tuletatud tema 10 aastakäigu sisu lähemast võrdlevast analüüsimisest. Kunsti, teatri, üldkultuurküsimuste jne. käsitamiseks on ruumi nõutud, luigeja seisukohast pikematele ning põhjalikumatele artiklitele nii umbes nagu leidub neid *Loomingu* esimestes aastakäikudes, kunsti küsimuste kohta *Taiies* (1928/29) ja üldkultuurküsimuste kohta *Vaba Sõnas* (1925/26). Sellist põhjalikku käsitlust pole meil praegust võimalik kuskilt leida, kindlasti vajavad aga meie teatri, kunsti, ja kultuuri küsimused ulatuslikumat käsitlust. Eraväljaandel ilmuvatelt ajakirjadelt, nagu *Olion*, *Erk*, *Ratsionalist*, *Sotsialistlik Võitlus* j. t., on raske nõuda pikemate artiklite avaldamist ja neilt selle nõudmine oleks ka ülekohus väljaandjate vastu, kuna nad teatri, kunsti ja kultuurküsimustes peaksid üldsusele andma omal arvel seda, mida meil kirjanduses tehakse riigi kulul. Pääleegi on neil ajakirjadel igal ühel oma kindel ja väljakujunenud ülesanne, millesse *Looming* ka uuendatud kujul sugugi ei tungiks.

P. Hamburg

„Esperanto Eestis” puhul

(Vaadatagu *Olion* nr. 4)

Miks kirjutati artiklis *Esperanto Eestis Esperanto* suure tähega, vastandina õigekeelsuse sõnastikule?

Vastuseks paljudele järelepärimistele teatame: seepärast, et *Esperanto* (nagu *Volapük*'gi) on *nomen proprium*: nagu on olemas ainult üks Tallinna, nii on ka olemas vaid üks *Esperanto*.

Kui Fr. Tuulas aga kusagil kirjutab, umbes nii: „mingisugune esperanto”, siis on tal seks õigus, sest siin tarvitaakse seda sõna *nomen appellativum*-ina, tähendades kunstlikku keelt.

Sõnaühendustes kirjutame esperanto-selts, esperanto-liikumine jne.

H. Sakaria

Hugo Pede

Ühistegeline ärijuht ja fotokunsti harrastaja Alatskivil.

Charlotte Kokult

Sünd. 18-dal dets. 1860, † 2-sel mail 1933. Töötanud agarasti kuni 30 aastat Tartu Vaeste eest hoolekande seltsis.

Kevadine kunstinäitus kunsti sihtkapitali valitsuse korraldusel

avati Tallinnas Rataskaevu tänaval 14-ndal mail. Selle näituse kohta kirjutas R(asmus) K(angro)-P(ool) *Päevalehes*:

„Väike näitus. Mida ja milleks maalida või kuju voolida — see paratamatult kibe tunne nagu näib valitsevat, olgu küll, et kunstnikkond seni, vaatamata väga ebakunstilistele aegadele, üsna energiliselt ja edasiviivalt töötas. Alati ju ei jõua. Resignatsioonitunne löikab läbi selle näituse vähesuse ntng ka mingisuguse keskmismöödulise vaimse monotoonsuse.

Mehed on tulnud välja, kuid umbes sarnaste nägudega, et milleks ma siis ikka tulen. Ja nii ka tõesti on: praegu ehitatakse küll üht kunstihoonet ja kunstimuuseumi kavatakse kohe ehitama hakata, kuid kunst ise ei huvita mitte kedagi, päälle kunsti tegijate. Sellel näitusel enam ei käigi peaaegu inimesi.

Kuid, kullakene, meie oleme kõigea praegu kimbus, miks mitte ka kunst ei väsi. Me tahame ju elada, k õ i g e k s ei kaota lootusi. Egas ka kunst lõplikult väsi — suvi toob uut jõudu.”

Skulptoreist esinesid Vold, Melnik, A. Starkopf ja H. Halliste, maali jaist Greenberg, Jansen, Lepik, Johani, Murakin, Ottenberg, Liiman, prl. Luts, Leps, Bergholz, Adamson-Eric j. t.

Kriitiku arvates kindlasti vaatamisväärseimad teosed sel näitusel olid hra Liiman'i maalitud.

„Meelitus”

Eesti Kirjanikkude Liidu juubeliaktuse kirjelduses viimases *Loomingus* leidub märkus: ... *küllaliste seas paistis silma ... J. Lattik ...*

Huvitav meelitus mehele, kes ise on Liidu liige. Või ei teadnudki „Varia” koostaja, et J. L. on ka kirjanik? Või kui teadis, siis millest Lattikule säärase „meeldida” tahtmine?

Must-valgel on kirjanikud oma ametivenda J. L-ut austanud külalise tiitliga. Jääb vaid küsida: kellena tundis ennast J. L. ise juubeliaktusel ja mida ta tõeliselt välja loeb või lugema peab sellisest märkusest!

Kadrioru lossi parandustööle Aleksander Möldroo?

Praegu käib Kadrioru lossi juures parandustöö. Nagu näha ajakirjanduse teadetest, osutunud remont möödapäastamatuks.

Nagu kuuleme, asuvad lossi juures tööle ka kunstnik A. Möldroo.

Ta on sünd. Narvas 5. aug. 1902. a. Õpinud Narva Kommertsikoolis. Kunstihariduse saanud Tallinna riigi kunsttööstuskoolis dekoratiivse maalimise alal; õppinud kunstikoolis *Pallas* ja ennast täiendanud freskomaalingus õehhi profesosri Franta P. de Besperato juures Dubrovnikus (*Ragusa*) frantsiskaanide kloostris freskode restaureerimise alal.

Dekoraatorina töötanud a. 1920 Tallinnas Vene draamateatris ja hommikiteatris, Kaunases Leedu riigi ooperis, Pärnu *Endla* teatris, Draamastuudio rändteatris, ja Jugoslaavias Belgradis riigi ooperis.

Töötanud siseruumide dekoraatorina välis- ja kodumaal, maalinud Tartus adv. O. Rüütli maja siseruumide stiilsed kaunistused.

Tšehhoslovakkia

Toimetanud Bernhard Linde. 104 lk. Kirjastus „Varaki” väljaanne, Tallinnas, 1933. Hind 2 kr.

Raamat sisaldab ülevaate Tšehhoslovakkia geograafiast, ajaloost, majanduslikust ja kunstilisest elust, pakkudes andmeid sõnas ja pildis selle vabariigi looduslikudest kaunidest paikadest ja ehitustest, milliseid leidub erilises küluses Tšehhoslovakkias. Lõpupäätükis on toodud teateid Eesti-Tšehhoslovakkia vahekordade kohta: meie ajakiri *Meelejahutaja* a. 1887 alustanud tšehhi kirjanduse tõlkimist ja tšehhi naiskirjanik Karolina Svetla on oma a. 1901 eesti-keelses tõlkes ilmunud *Küla romaaniga* avaldanud mõju meie külarealismis kuunemisele.

Raamatus leidub väga terav märkus Vilmar Adams'i kohta. Kuivõrd see tarvilik oli, on jätnud märkuse autor oma otsustada.

Ligi sada pilti aitavad kaasa, et see raamat trükitehniliselt tõuseb meie kaunimate trükiteoste esirinda. See on ilus lisa 1932-se a. *Olioni* Tšehhoslovakkia erinumbrile (10) Tšehhoslovakkia maa ja rahva tutvustamisel eestlastele.

Raamatu-loterii

Riigikogu liikme hra Aleksander Tõlasepa leitud tänuväärset ideed teostades on *Eesti Kirjanikkude Liit* korraldanud n. n. raamatu-loterii. Loosimine on lubatud Vabariigi Valitsuse otsusega 8. II. 1933. a. Müüjale tulevate piletite arv on 100.000 tk., à 25 s., koguhinnaga 25.000 kr.

Võitude arv on 4498. Päävõiduks on suur raamatukogu, mille väärtus (kaanehinna alusel?) 5.000 kr. Loosimine on 5. nov. 1933 *Vanemuises* Tartus.

Võitudelt arvatakse maha seaduslik protsent riigi hääks.

Loteriist võtvat osa paljud eesti kirjastused oma väljaannetega. Asja ajab aga omal nimel Eesti Kirjanikkude Liit.

See loterii on teretulnud samm kirjastustele, kelle riulid ägavad seisma jäänud raamatute ja endiste ajakirjade numbrite all. On tõsi, et just kirjastused ja raamatukauplused kannatavad praegu äärmiselt raskesti. Raamatu-sõbral ju enam raha raamatu ostmiseks ei ole. Või kui on, siis nii vähe, et ta ei saa enam mõelda armastusega raamatu omandamise küsimusele.

Milliste kirjastuste millised raamatud loosimisele tulevad, ei ole kahjuks seni avalikkusele teada. Loterii korraldaja oma huvides aga tohiks olla tarvilik, et need andmed kohe avaldataks. Seni on teada vaid piletite müüjatele preemiana mõeldud raamatute nimestik. Sinna kuulub rida algupärandeid ja tõlketöid, isegi kõõgi käsiraamat ja 1000 nõuannet perenaisele, ajakirja *Ilo* numbrid (kas omaaegne Tartu *Odamehe* väljaanne või praegusaja Tallinna magasiin? mõlemad on ühenimelised) j. m. müüja enese valikul.

Loodame, et loosimisele tulevad väärtuslikud raamatud, mille ilmumisaeg ei kuulu kaugemasse minevikku ja mille hind vastab pakutava raamatu praegusele tegelikule turuhinnale.

Kuigi *Olion* sellest loteriist Liidu otsuse kohaselt osa ei võta, põhimõtteliselt soovivate raamatusõpradele eesti kirjastust toetada E. K. L. raamatu-loterii piletite ostmisega.

Kadrinas avati Fr. R. Kreutzwaldile mälestusmärk

Ristipäeval, 25-ndal mail 1933 avati Kadrinas „Viru-lauliku“ Friedrich Reinhold Kreutzwaldi mälestussammas umb. 1500 inimese osavõtul. Mälestusmärk valmistati insener Veebergi kava järgi Kadrina põllumeeste seltsi noorte osakonna poolt ja asetati Kreutzwaldi sünnikoha ahervartele.

Hans Pulst †

25-ndal mail 1933 suri Tartus *Vanemuise* näitleja Hans Pulst. Sünd. 23-ndal apr. 1895. Näitelaval töötanud 14 aastat.

H. P. algas oma näitleja-karjääri Pärnus, kus ta vabadussõja päevil esines sõjaväe teatris. Pärast sõda töötas ta *Endlas*, kust a. 1925 tuli *Vanemuisesse*.

Viimast korda esines H. P. tartlaste ees *Havai lilles*. Kadunu oli tuntud püüdliku ja andeka näitlejana.

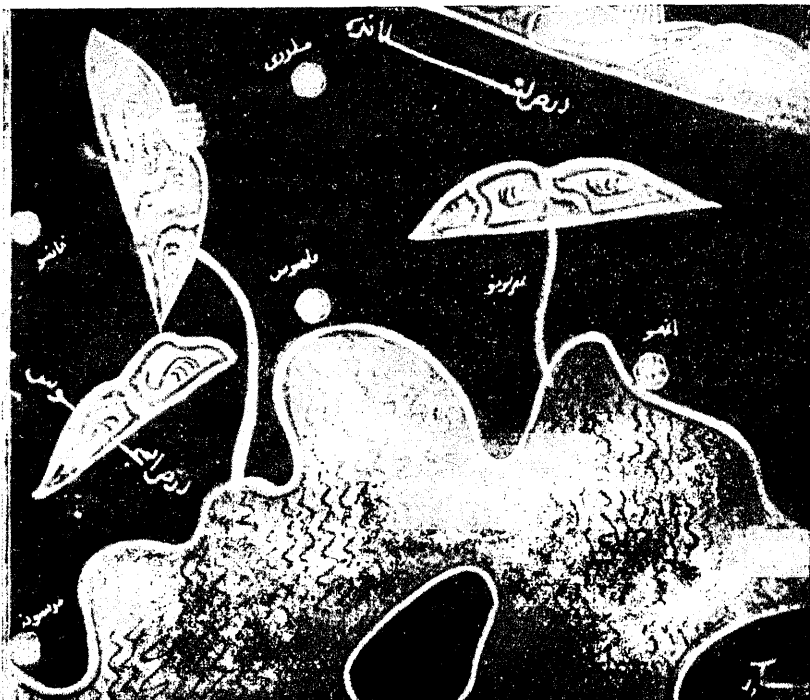
Olly Teetsov 50-aastane

8-ndal juunil 1933 pühitses näitlejana pr. Olly Teetsov oma 50-ndat sünnipäeva.

Näitlemisega tegi Olly T. algust juba varakult. Kui Tartus a. 1903 tuli hävitas *Vanemuise* vana hoone Jaama tän., siis haritlaskond koondus ajutiseks *Taara* seltsi ümber, kus korraldati ka teatriõhtuid asjaarmastuslikul alusel. Juba sääl mängis pr. Teetsov kaasa. Kui avati praeguse *Vanemuine* hoone Tartus ja loodi kutseline teater Karl Menningu juhatusel, algas ka pr. Teetsov'i kutselise näitleja elukäik, mis on kestnud tänini. Siis pr. Teetsov oli veel prl. Västriku.

Pr. O. T. on töötanud ka paaril korral Pärnu *Endlas* ja kauemat aega Tallinna *Draamateatris*, mis nüüd ammu likvideeritud. Tõeliseks koduseks lavaks aga on O. T-le olnud ikka *Vanemuise* lava.

Kui näitlejannal on O. Teetsovil üsna tugev koht meie lavatgelaste peres ja meie näitekunsti arenemises.

(„Eesti rahva ajalugu”, tahvel IV.)

Kaart Idrisi maateaduse juurde, mis kujutab Eestit, pärit aasta 1154 ümbert, seega vanim Eestit kujutav kaart. Ülesvõtte tehtud Idrisi teose Pariisis säilivast käsikirjast. Tumedamad kohad tähendavad mandrit, heledamad merd. Ilmakaarte märkimine on vastandlik praegusele: vasem pool tähendab ida, parem lään, lõuna asetseb üleval, põhi all. Valkjad sõõrikesed pealkirjadega kaardi keskosas osutavad: vasem Palamusele (?), parem Hanilale. (Vt. lähemalt „Eesti rahva ajalugu” I, lk. 91 jj.)

Raskustest väljapääsu leiab ainult see rahvas, kes oma poliitilis-ühiskondlikus teotsemises ei tee saatuslikke vigu. Vigade vältimine on aga ainult siis võimalik, kui rahvas küllalt teadlik on oma minevikust ja selles avaldavate poliitilis-ühiskondlikkude jõudude iseloomust.

Seepärast on eriti praegusel ajal iga kodaniku aukohustuseks püüda ligemalt tundma õppida oma rahva saatuse kujunemist. Seda võimaldab kaasakiskuva käsitusviisi rikkalikult illustreeritud

„Eesti rahva ajalugu“.

Neil päevil ilmub „Eesti rahva ajalugu” 5 vihk. I köite (vihud 1—5) hind brošeeritult Kr. 7.50. Terve teos (vihud 1—15) ette makstes Kr. 20.—, vihkude kaupa à Kr. 1.50. Tellimishinna palume tasuda meie posti jooksvale arvele 2055.

K/Ü. „Loodus“ Tartus.

Tartu Eesti Majanduse Ühisus

Tartus, Holmi tän. 12-18. Telef. 10, 10-70 ja 2-61.

Osakonnad: Tartus, Võru tän. 4, Räpinas ja Pukas.

Suurem ja vanem ühistegelise ostumüügi-ühisus
Eestis.

Laost saada soodsatel tingimustel
**põllumajanduslikud, raua-, naha- ja kolo-
niaalkaubad.**

==== Müük suurel ja väikesel hulgal. ====

IGA KEEL
2 X KUUS

ESIMENE EESTI AJAKIRI
VÕORKEELTE ÕPPIMISEKS

IGA KURSUS
24 NUMBRIT

VÕORKEELTE AKADEEMIA

(Saksa, inglise, vene, prantsuse, soome keel)

Üksiknumber
maksab 25 s.

Toimetus ja talitus:
K.Ü. „LOODUS“ — TARTUS

Iga kursus
maksab 5 kr.

Õppematerjal saadetakse töövihkudena tellijatele koju kätte V õ ö r -
k e e l t e A k a d e e m i a k u l u l — Ühe vihu õppe- ja harjutus-
materjali läbitöötamiseks on arvestatud 2 nädalat aega.

Õpetajaiks on eranditult suure pedagoogilise vilumusega ülikooli ning
keskkooli õppejõud.

Õpilastele, kes keelekursuse edukalt on läbi võtnud, antakse soovi-
korral vastavad tunnistused.

Seni on ilmunud:

saksa keelest — 19 vihku, vene keelest — 17 vihku, inglise keelest
— 12 vihku, prantsuse keelest — 6 vihku, soome keelest 7 vihku.

K/Ü. „LOODUS“ — Tartu.

Maitsekas

valikus

Daamide **mantli- kostüümi- kleidi-**riiet

moodsates värvitoonides ja koeviisides

Ühevärvilised ja kirjud **kleidi-siidid** (oma eesõigus-
tatud erimustrites)

Kirjud markisetid ja vuaalid, kirjud Bemberg kleidi-siidid, moodsad läbi-
koetud puuvillased ja kunsti-siidi kleidi-riided, särgi ja kleidi kirjud zefii-
rid, kretong, musliinid ilusates mustrites, igasugused kleidi- ja särgi-riided

Härrade **ülikonna- palitu- püksi-**riiet

oma ainuõigustatud erimustrites

Igasugused voodri-riided. — Valmis present-, vihma-
ja suvepalitud.

— Hinnad ja valik väljaspool võistlust. —

M. Jänes'e suuräri Tartus
Kaubahoov. Telef. 5-91

Asut. 1899.

Hind 1 kr.